

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»**

*Гриф надано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського (протокол № 5 від 25.01.2018 р.)
за поданням Вченої ради факультету менеджменту і маркетингу (протокол № 5 від 27.12.2017 р.)*

**МІЖНАРОДНІ КРЕДИТНО-РОЗРАХУНКОВІ
І ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ
КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ**

*Рекомендовано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського
як навчальний посібник для студентів,
які навчаються за спеціальністю 073 «Менеджмент»,
спеціалізацією «Менеджмент міжнародного бізнесу»*

КИЇВ
КПІ ім. Ігоря Сікорського
2018

Міжнародні кредитно-розрахункові і валютні операції: Конспект лекцій: навч. посіб. для студ. спеціальності 073 «Менеджмент», спеціалізації «Менеджмент міжнародного бізнесу» / КПІ ім. Ігоря Сікорського ; уклад.: В.В. Дергачова, В.Я. Голюк. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка» 2018. – 132 с.

*Гриф надано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського (протокол № 5 від 25.01.2018 р.)
за поданням Вченої ради факультету менеджменту і маркетингу
(протокол № 5 від 27.12.2017 р.)*

МІЖНАРОДНІ КРЕДИТНО-РОЗРАХУНКОВІ І ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Укладачі:

В.В. Дергачова, д.е.н., проф., зав. кафедри менеджменту КПІ імені Ігоря Сікорського

В.Я. Голюк, к. е. н., доц. кафедри менеджменту КПІ імені Ігоря Сікорського

Відповідальний редактор: Войтко С.В. д.е.н., проф. завідувач кафедри міжнародної економіки КПІ ім. Ігоря Сікорського

Рецензенти: Гавриш О.А., д.т.н., проф., декан факультету менеджменту і маркетингу, науковий керівник кафедри міжнародної економіки КПІ ім. Ігоря Сікорського

Мартинюк В.П., д.е.н., проф., професор кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань Тернопільського національного економічного університету

Чужиков В.І., д.е.н., проф., проректор з науково-педагогічної роботи, професор кафедри європейської інтеграції Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Навчальний посібник містить стислий виклад матеріалу, необхідного для засвоєння у рамках дисципліни «Міжнародні кредитно-розрахункові і валютні операції», практичні завдання, питання для самоконтролю, перелік використаних та рекомендованих до розгляду джерел. У навчальному посібнику викладено зміст категоріального апарату міжнародних кредитно-розрахункових і валютних операцій. Проаналізовано еволюцію світової валютної системи, охарактеризовано її структуру та основні елементи. Охарактеризовано систему валютного регулювання і контролю, структуру та механізм регулювання платіжного балансу. Досліджено сутність та різновиди поточних та термінових валютних операцій. Охарактеризовано структуру світового фінансового ринку. Проаналізовано сутність та різновиди міжнародних кредитних операцій.

© КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Тема 1. Міжнародна валютна система	7
1. Національна та світова валютна система.....	7
2. Паризька валютна система.....	7
3. Генуезька валютна система.....	8
4. Бреттон-Вудська валютна система.....	9
5. Ямайська валютна система.....	9
<i>Практичні завдання</i>	10
<i>Запитання для самоперевірки</i>	12
<i>Використані та рекомендовані до розгляду інформаційні джерела</i>	12
Тема 2. Валютний курс	13
1. Валютний курс та чинники, що на нього впливають.....	13
2. Режими валютних курсів та конвертованість валюти.....	15
<i>Практичні завдання</i>	16
<i>Запитання для самоперевірки</i>	20
<i>Використані та рекомендовані до розгляду інформаційні джерела</i>	20
Тема 3. Валютне регулювання і контроль. Платіжний баланс	21
1. Валютна політика.....	21
2. Валютне регулювання та контроль.....	23
3. Сутність та структура платіжного балансу.....	25
4. Рівновага та регулювання платіжного балансу.....	27
<i>Практичні завдання</i>	29
<i>Запитання для самоперевірки</i>	32
<i>Використані та рекомендовані до розгляду інформаційні джерела</i>	32
Тема 4. Банківські рахунки, платіжні системи і управління ризиками	33
1. Банківські рахунки: сутність та різновиди.....	33
2. Платіжні системи.....	35
3. Банківський ризик та його різновиди.....	36
4. Управління ризиками.....	38
<i>Практичні завдання</i>	41
<i>Запитання для самоперевірки</i>	45
<i>Використані та рекомендовані до розгляду інформаційні джерела</i>	46
Тема 5. Валютні операції	47
1. Поняття та класифікація валютних операцій.....	47
2. Валютна форвардна угода.....	49
3. Валютний ф'ючерс.....	53
4. Валютний своп.....	56
5. Валютний опціон.....	58
<i>Практичні завдання</i>	60
<i>Запитання для самоперевірки</i>	66
<i>Використані та рекомендовані до розгляду інформаційні джерела</i>	66

Тема 6. Міжнародні операції з залучення та розміщення ресурсів.....	68
1.Депозитні валютні операції.....	68
2.Міжнародні кредитні операції, їх класифікація.....	71
3.Банківські кредити.....	73
4.Факторинг та фінансовий лізинг.....	75
<i>Практичні завдання.....</i>	<i>77</i>
<i>Запитання для самоперевірки.....</i>	<i>80</i>
<i>Використані та рекомендовані до розгляду інформаційні джерела .....</i>	<i>80</i>
Тема 7. Світовий фінансовий ринок.....	81
1.Сутність та структура світового фінансового ринку та його інституційна основа.....	81
2.Поняття і структура світового валютного ринку.....	82
3.Міжнародний ринок кредитних ресурсів.....	84
<i>Практичні завдання.....</i>	<i>85</i>
<i>Запитання для самоперевірки.....</i>	<i>87</i>
<i>Використані та рекомендовані до розгляду інформаційні джерела.....</i>	<i>87</i>
Тема 8. Вексель, його роль у міжнародних розрахункових операціях.....	88
1.Сутність вексельної форми розрахунків. Прості та переказні векселі.....	88
2.Поняття та різновиди індосаменту.....	90
<i>Практичні завдання.....</i>	<i>91</i>
<i>Запитання для самоперевірки.....</i>	<i>93</i>
<i>Використані та рекомендовані до розгляду інформаційні джерела.....</i>	<i>93</i>
Тема 9. Поняття акредитива та його роль у міжнародних розрахункових операціях.....	94
1.Сутність акредитивної операції та умови її реалізації.....	94
2.Механізм реалізації акредитивної форми розрахунків.....	95
3.Види акредитивів.....	97
<i>Практичні завдання.....</i>	<i>101</i>
<i>Запитання для самоперевірки.....</i>	<i>104</i>
<i>Використані та рекомендовані до розгляду інформаційні джерела .....</i>	<i>104</i>
Тема 10. Використання інших форм розрахунків у міжнародній торгівлі	105
1.Чекова форма розрахунків.....	105
2.Сутність та різновиди інкасо.....	107
3.Розрахунки за допомогою платіжних доручень.....	108
4.Банківська гарантія.....	109
<i>Практичні завдання.....</i>	<i>111</i>
<i>Запитання для самоперевірки.....</i>	<i>112</i>
<i>Використані та рекомендовані до розгляду інформаційні джерела .....</i>	<i>112</i>
КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ.....	114
ГЛОСАРІЙ.....	115
КЛЮЧІ ДО ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ.....	127
ВИКОРИСТАНІ ТА РЕКОМЕНДОВАНІ ДО РОЗГЛЯДУ ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА.....	128

ВСТУП

Дисципліна «Міжнародні кредитно-розрахункові і валютні операції» викладається на факультеті менеджменту та маркетингу Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» для студентів освітнього ступеню «Магістр», які здобувають освіту за спеціалізацією «Менеджмент міжнародного бізнесу».

Сучасний етап зростання масштабів та диверсифікації світогосподарських зв'язків супроводжується розвитком міжнародних кредитно-розрахункових і валютних операцій. Високий ступінь залучення до цих процесів вітчизняної економіки визначає необхідність підготовки фахівців з менеджменту, які б орієнтувалися у фінансово-кредитній сфері загалом та володіли знаннями щодо специфіки міжнародних кредитно-розрахункових і валютних відносин зокрема.

Посібник містить стислий виклад матеріалу, необхідного для засвоєння у рамках дисципліни «Міжнародні кредитно-розрахункові і валютні операції», запитання для самоперевірки, перелік використаних та рекомендованих до розгляду джерел. Мета даного видання полягає у формуванні теоретичних знань студентів щодо:

- сутності та структури світової валютної системи
- основ організації міжнародних розрахунків;
- сутності та значення валютних операцій у міжнародних розрахунках;
- сутності та структури світової фінансового ринку
- сутності та різновидів міжнародних операцій з залучення та розміщення ресурсів;

- механізму реалізації основних документарних форм розрахунків;
- документації у міжнародних розрахункових операціях.

Окрім теоретичної частини навчальний посібник також містить і практичну складову. Зокрема, він сприяє формуванню у студентів практичних навиків щодо

- розрахунку крос-курсу;
- аналіз впливу окремих факторів на валютний курс та його спред;
- аналіз грошово-кредитної політики центрального банку та її впливу на валютний курс;
- розрахунок форвардного курсу, курсу на «ламану дату», форвардного крос-курсу;
- розрахунок курсу реалізації форвардного опціону;
- закриття форвардного контракту на ринку «спот» та його продовження за «правилом діагоналі»;
- розрахунок ціни валютного ф'ючерса, розрахунок маржі при торгівлі ф'ючерсами;
- розрахунок прибутку (збитку) учасників торгів з валютними ф'ючерсами та ф'ючерсами на фондовий індекс;
- розрахунок вартості своп-операції;
- розрахунок прибутку та втрат у результаті операцій з валютними опціонами та реалізації опціонних стратегій;

- розрахунок відсотків за кредитом методами простого та складного відсотку;
- розрахунок графіку погашення кредиту за класичним та ануїтетним методом погашення;
- розрахунок прибутку отриманого власником коштів у результаті депозитної операції;
- розрахунок відсоткової ставки «форвард-форвард» для угоди про депозитну операцію у майбутньому;
- вибір контрагента для закриття валютної та відсоткової позицій;
- розрахунок вартості акредитивної операції;

Теми програми дисципліни та даного навчального посібника логічно взаємопов'язані, послідовно розглядають питання організації міжнародних кредитно-розрахункових та валютних операцій, які необхідні магістру.

Питання, які передбачені програмою та розглядаються у даному посібнику, пов'язані із загальними положеннями організації наукової роботи у вищих навчальних закладах. Ця дисципліна викладається після дисциплін «Фінанси, гроші та кредит», «Міжнародні економічні відносини», «Фінанси підприємства» і передуює написанню дипломної роботи. Вона тісно пов'язана з такими професійно-орієнтованими дисциплінами як «Фінансовий менеджмент», «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності».

Навчальний посібник спрямований на допомогу студентам факультету менеджменту та маркетингу спеціальності 073 «Менеджмент» спеціалізації «Менеджмент міжнародного бізнесу» в підкріпленні теоретичних та практичних знань з дисципліни і використанні їх як в процесі написання дипломної роботи, так і в подальшому під час роботи як на посаді менеджера господарюючого суб'єкта та у випадку роботи у фінансовій установі.

Тема 1. МІЖНАРОДНА ВАЛЮТНА СИСТЕМА

Зміст

1. Національна та світова валютна система.
2. Паризька валютна система.
3. Генуезька валютна система
4. Бреттон-Вудська валютна система
5. Ямайська валютна система.

1. Валютна система та її еволюція.

У секторі міжнародних валютних відносин основне місце займає валютна система. Розрізняють національні, регіональні та світові валютні системи. Вони взаємодіють між собою, утворюючи єдину цілісну систему міжнародних валютних відносин.

Національна валютна система — це форма організації економічних відносин держави, за допомогою якої реалізуються міжнародні розрахунки, формуються та використовуються валютні ресурси держави. До основних елементів національної валютної системи відносять такі:

- ✓ національна валюта — грошова одиниця країни;
- ✓ органи, що регулюють валютний сектор економіки;
- ✓ режим курсу національної валюти;
- ✓ конвертованість валюти;
- ✓ принципи організації валютного ринку.

Світова валютна система — це форма організації міжнародних валютних відносин, що історично склалася і закріплена міждержавними домовленостями. Це сукупність інструментів і міждержавних інституцій, за допомогою яких здійснюється платіжно-розрахунковий оборот у рамках світового господарства.

2. Паризька валютна система.

Першою в історії світовою валютною системою була система, що спиралася на єдині правила обігу золотого грошового товару і відома під назвою системи золотого стандарту.

Паризька валютна система - система золотого стандарту, або золотого монометалізму була започаткована на Міжнародній конференції в Парижі в 1867 р. Згідно з умовами золотого стандарту роль загального еквівалента закріплюється за золотом, в обігу функціонують золоті монети або грошові знаки, розмінні на золото. Ера класичного золотого стандарту розпочалася в 1821 р., коли після завершення наполеонівських війн Велика Британія зробила фунт стерлінгів конвертованою в золото валютою. Протягом XIX ст. і початку XX ст. золото відіграло головну роль у міжнародній грошово-валютній системі.

Існувало три форми золотого стандарту — золотомонетна, золотозливкова та золотовалютна. Розглянемо переваги і недоліки кожної з них.

Золотомонетний стандарт як класична форма золотого монометалізму передбачав вільний обіг золотих монет і виконання золотом усіх функцій грошей. При золотому стандарті в його класичній золотомонетній формі не існувало будь-яких валютних обмежень. Золото можна було вільно продавати й купувати, перевозячи його з однієї країни до іншої. Ціна на валютний метал встановлювалася на основі закону вартості, тобто визначалася кількістю суспільно необхідної праці, витраченої на видобуток та транспортування дорогоцінного металу.

Система золотомонетного стандарту забезпечувала надзвичайну валютну стабільність. Однак у рамках даної системи обсяги грошової емісії держав були обмежені їх золотими резервами, що позбавляло держави можливості вирішувати свої бюджетні проблеми шляхом додаткової емісії. Безпосередньою реакцією на будь-яке збільшення обсягів паперової емісії й інфляційне знецінення національних грошей були відплив золота за кордон і зменшення золотих запасів. Тому низка держав були змушені відмовлятися від золотого стандарту, що найбільш часто траплялося з державами у стані війни, що потребували додаткового фінансування військових витрат. Тому Перша світова війна фактично поклала кінець золотому стандарту у його класичному вигляді.

3. Генуезька валютна система

Після завершення Першої світової війни світова спільнота відновила золотий стандарт у дещо зміненому вигляді. Країни, що володіли значними золотими резервами використовували **золотозливковий стандарт**. Її суть полягала в тому, що національні валюти країн прирівнювалися до певної кількості золота, але вже не в будь-якій кількості, як це було за класичного золотого стандарту, а лише на золоті зливки. Таким чином, обмін валюти на золото був обмежений досить значними сумами, що значно обмежувало коло можливих учасників цього обміну.

В країнах, що не могли забезпечити розмін валюти на золото, у тому числі у колоніальних державах була запроваджена система **золотодевізного (тобто золотовалютного) стандарту**. У рамках цієї системи низка валют найбільш розвинутих країн світу (які могли забезпечити конвертацію своїх валют у золото) отримувала статус «резервних валют». Решта країн могли емітувати свої гроші, лише у межах, що були забезпечені золотими або валютними резервами (у «резервних валютах»). Ця система дала значну перевагу державам, чийм валютам було надано статус резервних. Найбільшу роль тут відіграли США і Великобританія.

Друга світова валютна система дістала назву **«Генуезька валютна система»**, адже була заснована угодою, підписаною на Генуезькій валютній конференції у 1922 році.

Фінансова криза, що розпочалася у 1929 році у США, підірвала підвалини цієї системи і відтоді потреба регулювання міжнародних валютних відносин частково вирішувалася шляхом створення валютних блоків і зон, сформованих переважно за регіональним чи колоніальним принципом.

4. Бреттон-Вудська валютна система

Після завершення Другої світової війни потреба у упорядкуванні світової валютної системи знову постала, тим більше, що на світовій фінансовій арені відбувся суттєвий перерозподіл сил на користь США.

У 1944 р. у американському містечку Бреттон-Вудс відбулася конференція, що поклала початок існуванню третьої світової валютної системи – **Бреттон-Вудської валютної системи**. Офіційно система вважалася золотовалютною, неофіційно іменувалася золотодоларовою. Тут же було започатковано створення Міжнародного валютного фонду і Міжнародного Банку Реконструкції і Розвитку.

Згідно з Бреттон-Вудським договором основними інструментами міжнародних розрахунків ставали золото і резервні валюти, статус яких отримали американський долар і англійський фунт стерлінгів. Встановлювався офіційний золотий вміст цих валют. Однак внаслідок обмежених золотих запасів Великобританії фунт стерлінгів використовувався у ролі резервної валюти зі значними обмеженнями.

Основні принципи Бреттон-Вудської валютної системи:

- ✓ золото виконувало роль платіжного засобу та розрахункової одиниці у міжнародному обігу. Єдиною конвертованою у золото валютою став долар США;
- ✓ валютні курси офіційно закріплювали золотий вміст валют за посередництвом долара США. Золотий вміст долара становив 0,888671 грама золота, тобто ціна однієї унції золота дорівнювала 35 дол.;
- ✓ купівля-продаж золота були дозволені лише центральним банкам держав;

5. Ямайська валютна система.

Дефолт США на початку 70-років ХХ століття ознаменував завершення існування Бреттон-Вудської валютної системи. Потреба у впорядкуванні світової валютної системи призвела до Ямайської конференції, що відбулася у 1976 році у м.Кінгстон. Саме там, було підписано угоду про формування **Ямайської валютної системи**.

На відміну від своїх попередниць, це була система плаваючих валютних курсів, не прив'язана до золота.

Головні положення Кінгстонської валютної системи були наступними:

- ✓ кожна країна — член МВФ отримувала право обирати режим валютного курсу;
- ✓ золото перестало бути еталоном вартості і була відмінена його офіційна ціна. Золото перетворювалося на товар, були зняті обмеження на операції з золотом, які склали основу Бреттон-Вудської системи.
- ✓ кожна валюта отримувала право бути резервною валютою.
- ✓ розширювалися наглядові повноваження Міжнародного валютного фонду;

- ✓ одним з основних елементів нової системи стали Спеціальні права запозичення (СПЗ, Special Drawing Rights - SDR) – міжнародні платіжні засоби, вартість яких розраховувалася на основі вартості кошика валют провідних держав світу. Нині СПЗ розраховуються на основі вартості п'яти валют – долара США, євро, британського фунта стерлінгів, китайського юаня та японської єни.

Практичні завдання

Тестові завдання

1. Співвідношення купівельної спроможності окремих валют до певної групи товарів і послуг у двох країнах – це:

- а) SDR;
- б) PPP;
- в) крос-курс;
- г) жодна відповідь не вірна.

2. Міжнародні платіжні засоби які використовуються МВФ для безготівкових розрахунків через записи на спеціальних рахунках та як розрахункова одиниця МВФ:

- а) долар США;
- б) євро;
- в) SDR;
- г) PPP.

3. Вартість SDR сьогодні базується на вартості:

- а) долара США і золота;
- б) долара США, фунта стерлінгів, золота;
- в) долара США, фунта стерлінгів, євро, японської єни, китайського юаня;
- г) долара США, фунта стерлінгів, французького франка, німецької марки, японської єни.

4. Скільки валют входить до кошика SDR?

- а) 2;
- б) 3;
- в) 4;
- г) 5.

5. Які валюти входять до кошика SDR?

- а) долар США, євро, японська єна, англійський фунт стерлінгів, китайський юань;
- б) долар США, євро, англійський фунт стерлінгів, швейцарський франк;
- в) долар США, євро, японська єна, китайський юань;
- г) долар США, канадський долар, євро, англійський фунт стерлінгів, швейцарський франк, японська єна, китайський юань.

6. Плаваючі валютні курси використовувалися у:

- а) Паризькій валютній системі;
- б) Генуезькій валютній системі;
- в) Бреттон – Вудській валютній системі;
- г) Ямайській валютній системі.

7. Відмова президента Ніксона конвертувати долари у золото призвела до краху:

- а) Паризької валютної системи;
- б) Генуезької валютної системи;
- в) Бреттон-Вудської валютної системи;
- г) Ямайської валютної системи.

8. Яка з вказаних систем здобула неофіційну назву «золотодоларової» системи?

- а) Паризька валютна система;
- б) Генуезька валютна система;
- в) Бреттон-Вудська валютна система;
- г) Ямайська валютна система.

9. Золотомонетний стандарт використовувався у:

- а) Паризькій валютній системі;
- б) Генуезькій валютній системі;
- в) Бреттон-Вудській валютній системі;
- г) Ямайській валютній системі.

10. Система фіксованих валютних курсів не була характерною для:

- а) Паризької валютної системи;
- б) Генуезької валютної системи;
- в) Бреттон – Вудської валютної системи;
- г) Ямайської валютної системи.

11. Які з вказаних організацій не входять до Групи Світового Банку?

- а) Міжнародний банк реконструкції і розвитку;
- б) Багатостороння агенція гарантії інвестицій;
- в) Міжнародна асоціація розвитку;
- г) Європейський банк реконструкції і розвитку.

12. Які з вказаних організацій не входять до Групи Світового Банку?

- а) Міжнародний банк реконструкції і розвитку;
- б) Європейський банк реконструкції і розвитку;
- в) Багатостороння агенція з гарантії інвестицій;
- г) Всі вказані організації належать до Групи Світового Банку.

13. Угоду про створення МВФ було розроблено на конференції у:

- а) Кінгстоні;
- б) Нью-Йорку;
- в) Вашингтоні;
- г) Бреттон-Вудсі.

14. Золотозливковий стандарт використовувався у:

- а) Паризькій валютній системі;
- б) Генуезькій валютній системі;

- в) Бреттон-Вудській валютній системі;
- г) Ямайській валютній системі.

15. Паризька валютна система була створена у:

- а) 1867 році;
- б) 1922 році;
- в) 1944 році;
- г) 1976 році.

16. Генуезька валютна система була створена у:

- а) 1867 році;
- б) 1922 році;
- в) 1944 році;
- г) 1976 році.

17. Бреттон-Вудська валютна система була створена у:

- а) 1867 році;
- б) 1922 році;
- в) 1944 році;
- г) 1976 році.

18. Ямайська валютна система була створена у:

- а) 1867 році;
- б) 1922 році;
- в) 1944 році;
- г) 1976 році.

Запитання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність валютної системи.
2. Охарактеризуйте чотири основні етапи розвитку світової валютної системи.
3. Вкажіть причини переходу до золотовалютної системи.
4. Вкажіть особливості Ямайської валютної системи.

Використані та рекомендовані до розгляду інформаційні джерела:

- ✓ Бутук О.І. Валютно-фінансові відносини: Навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – 349 с.
- ✓ Голюк В.Я. Фінанси, гроші та кредит: навч. посіб. – К.: НТУУ «КПІ», 2017. – 340 с.
- ✓ Дзюблюк О.В. Валютна політика: Підручник. – К.: Знання, 2007. – 422с.
- ✓ Найман Э. Малая энциклопедия трейдера / Эрик Л. Найман. – 7-е изд. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. – 403 с.
- ✓ Румянцев А.П., Голюк В.Я., Тонких О.Г. Міжнародні фінансові відносини: Навч. посіб. – К. Центр учбової літератури, 2008. – 348 с.
- ✓ Міжнародні валютно-фінансові відносини: Підруч. для ВНЗ. — 5-те вид. перероб. і доп. / Боринець С.Я. — К., 2008. — 582 с.
- ✓ Шило В.П., Доровська С.С., Ільїна С.Б., Іванова Н.С. Міжнародні фінанси: Теоретично-практичний посібник. – К.: Кондор, 2010 р. – 346 с.
- ✓ Ющенко В.А., Міщенко В.І. Валютне регулювання: Навч. посіб. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 1999. – 359 с.

- ✓ Энгдаль У.Ф. Боги денег: Уолл-Стрит и смерть Американского века.- С.-П.: Геликон плюс, 2011- 452 с.

Тема 2. ВАЛЮТНИЙ КУРС

Зміст

1. Валютний курс та чинники, що на нього впливають.
2. Режими валютних курсів та конвертованість валюти.

1. Валютний курс

Валюта - це грошова одиниця держави чи групи держав. Термін «валюта» використовується у таких значеннях:

- ✓ національна валюта — грошова одиниця певної держави. До валюти України відносять валюту України, платіжні документи та інші цінні папери, виражені у валюті України.
- ✓ іноземна валюта — це як іноземна валюта, так і банківські метали, платіжні документи та інші цінні папери, виражені в іноземній валюті або банківських металах
- ✓ міжнародна (регіональна) валюта — міжнародна або регіональна грошова розрахункова одиниця.

Валютний курс (exchange rate) - це ціна грошової одиниці однієї держави, виражена у грошових одиницях іншої держави.

Валютне котирування – це фіксація курсу однієї грошової одиниці стосовно іншої грошової одиниці. При повному котируванні встановлюється курс покупки валюти (сторона bid) і продажу (сторона offer). Різниця між цими курсами називається «спред» (spread) або «маржа». Одиницею виміру спреду є 0,0001, яка називається «пункт». Зміну курсу на 100 пунктів називають «*великою фігурою*» або просто «фігурою».

При котируванні валютних курсів у кожній валютній парі є валюта котирування і база котирування. Валютою котирування є та валюта, курс якої визначають, а базою — валюта, з якою порівнюють цю грошову одиницю.

Виокремлюють два види котирування: пряме і обернене. При прямому котируванні визначають ціну одиниці іноземної валюти, виражену у одиницях національної валюти. При оберненому – навпаки, визначають ціну одиниці національної валюти в одиницях іноземної валюти. Офіційні котирування гривні до іноземних валют Національний банк України встановлює як суму в гривні за 10, 100, 1000 і 10000 одиниць іноземної валюти.

Основою валютних курсів є паритет купівельної спроможності іноземних валют. *Купівельна спроможність валюти* визначається вартістю певного набору товарів та послуг, які можна придбати за цю валюту у досліджуваному періоді у порівнянні з базовим періодом.

Співвідношення купівельної спроможності двох валют до певної групи товарів та послуг у двох країнах визначає *паритет купівельної спроможності* — PPP (purchasing power parity). Згідно з теорією паритету купівельної спроможності

валютний курс змінюється настільки, наскільки це потрібно для того, щоб компенсувати різницю в динаміці рівня цін у різних країнах.

Залежно від номенклатури товарів, які використовуються при розрахунку цього показника, паритет купівельної спроможності може бути **частковим** (за обмеженим переліком товарів чи товарних груп) та **загальним** (за валовим національним продуктом).

Валютний курс залежить від багатьох чинників, серед яких можна виокремити чинники структурного та кон'юнктурного характеру.

Структурні чинники відображають стан економіки країни-емітента, чинять довготерміновий вплив і становлять основу валютного курсу. Це чинники, що діють всерйоз і надовго. Серед структурних чинників виділяють: місце країни на світовому ринку товарів та послуг, показники економічного розвитку держави, динаміку обсягів грошової маси в обігу, темпи інфляції, рівень і динаміку облікової ставки та нормативів резервування, стан і структуру платіжного балансу країни, обсяги дефіциту державного бюджету, обсяги внутрішніх та зовнішніх запозичень, платоспроможність країни та ін.

Кон'юнктурні чинники мають короткостроковий і спекулятивний характер. Ці чинники швидко формуються, чинять суттєвий вплив, але їх дія швидко минає. До кон'юнктурних чинників відносять: формування інфляційних очікувань, спекулятивні валютні операції, політичні події, тощо.

На розмір спреду валютного курсу впливають такі фактори :

- ✓ **Статус контрагента і характер взаємовідносин між контрагентами.** Чим тісніші стосунки – тим менший спред, і навпаки. Тому що, прагнучи надати пільги «дружньому» контрагенту, банк, що котирує курс, трохи завищить курс покупки і знизить курс продажу, таким чином звужуючи спред.
- ✓ **Сума угоди.** Чим більша сума – тим менший спред, і навпаки. Банк заробляє на великих обсягах угод за принципом «гуртом - дешевше».
- ✓ **Котирувана валюта та ліквідність ринку .** Чим ліквідніша валюта – тим менший спред, і навпаки. Якщо на ринку певної валюти є конкуренція, вона буде тиснути на курс покупки у напрямі догори, і на курс продажу валюти – у напрямі донизу. Малий рівень конкуренції на ринку певної валюти триматиме спред її обмінного курсу значним.
- ✓ **Ринкова кон'юнктура.** Чим більша волатильність обмінного курсу валюти – тим більший спред. Адже, виставляючи котирування банк повинен вписатися у можливі майбутні коливання курсу. **Волатильність** - ступінь мінливості значення індикатора, змінної, параметра, у даному випадку – валютного курсу.

Слід зазначити, що на розмір спреду відсоткових ставок залучення і розміщення ресурсів впливають подібні фактори, і діють вони подібним чином.

Зниження купівельної спроможності національної валюти щодо іноземних валют називається **девальвацією**. Підвищення купівельної спроможності національної валюти щодо іноземних валют називається **ревальвацією**.

Для оцінки макроекономічних параметрів використовують декілька різновидів валютного курсу.

Номінальний двосторонній валютний курс — це ціна одиниці національної валюти, виражена в одиницях іноземної валюти.

Реальний валютний курс — це номінальний валютний курс, помножений на співвідношення цін країни валюти котирування (внутрішніх цін) до цін країни базової валюти (зовнішніх цін).

Номінальний ефективний валютний курс визначається як співвідношення національної валюти до валют інших країн, з поправкою на частки цих країн у валютних операціях даної країни.

Реальний ефективний валютний курс — це номінальний ефективний валютний курс з поправкою на зміни співвідношення внутрішніх цін до цін країн, до валют яких встановлюється котирування національної валюти. Реальний ефективний валютний курс (real effective exchange rate (REER)) використовують для визначення змін цінової конкурентоспроможності вітчизняних товарів по відношенню до продукції основних торговельних партнерів країни. Він демонструє зміну курсу, скориговану на рівень інфляції у державах, валюти яких порівнюються.

Таким чином, реальний валютний курс демонструє номінальний курс, скорегований на співвідношення цін країн валюти котирування та базової валюти. Ефективний валютний курс демонструє наскільки валютний курс впливає на національну економіку за визначеної структури торговельного балансу держави.

Крос-курс (cross-rate) — це співвідношення між двома іноземними валютами, яке визначають на основі курсу цих валют щодо третьої валюти. Історично склалося, що цією третьою валютою виступає, як правило, долар США. Курси, за якими не встановлюються котирування до долара, називають крос-курсами.

Існує три методи розрахунку крос-курсів:

- ✓ з прямим котируванням до долара США, при якому долар є базою котирування для обох валют.
- ✓ з прямим та зворотним котируванням до долара США, при якому якщо долар є базою котирування лише для однієї з валют.
- ✓ зі зворотним котируванням до долара США, при якому долар є валютою котирування для обох валют.

2.Режими валютних курсів і конвертованість валюти

У міжнародній практиці використовують фіксовані та плаваючі (гнучкі) режими валютних курсів, а також їх комбінації.

Фіксований валютний курс (fixed exchange rate) передбачає наявність певного офіційного співвідношення, який підтримують органи державного валютного контролю. **Плаваючий валютний курс (floating exchange rate)** це курс, який визначається на ринку під впливом попиту та пропозиції.

На даний час **фіксований або плаваючий курс в «чистому» вигляді** застосовується рідко. Більшість країн у валютній політиці орієнтується на **керване**

плавання, тобто плаваючий курс, рівень якого час від часу корегується центральним банком шляхом валютних інтервенцій. Країни з високим ступенем залежності від якоїсь однієї країни з сильною валютою часто використовують *прив'язку курсу* своєї валюти до валюти сильнішої країни. У періоди валютної нестабільності центральний банк може скористатися режимом *валютного коридору*, при якому оголошується не тільки курс, якого планує дотриматися центральний банк, а й його можливі відхилення. Інші режими застосовуються рідше.

Конвертованість валюти (convertibility) – здатність національної валюти обмінюватися на валюти інших країн та міжнародні платіжні засоби. Розрізняють повну та часткову конвертованість валюти.

При *повній конвертованості* відсутні обмеження на використання грошової одиниці та її обмін на іноземні валюти як для резидентів, так і для нерезидентів.

При *частковій конвертованості* на деякі обмінні операції існують певні обмеження (за видами операцій, сумами, термінами, категоріями суб'єктів валютного ринку тощо).

Таким чином розрізняють:

- вільно конвертовані валюти;
- валюти з обмеженою конвертованістю;
- неконвертовані валюти.

Гривня вважається валютою з *поточною конвертованістю*. Це означає конвертованість лише для поточних операцій, тобто вільний обмін національної валюти на іноземну здійснюється з метою проведення платежів за поточними статтями платіжного балансу.

Конвертованою вважається та валюта, країна походження якої взяла на себе зобов'язання, передбачені пунктами 2, 3, 4 ст. VIII Угоди про Міжнародний валютний фонд.

Класифікатор іноземних валют та банківських металів НБУ поділяє валюти та банківські метали на три групи:

1. Конвертовані валюти, які широко використовуються для здійснення платежів за міжнародними операціями, валюти країн - членів Європейського Союзу та банківські метали (1 група). Перша група налічує 28 найменувань, серед яких австралійські долари, англійські фунти стерлінгів, данські крони, долари США, канадські долари, норвезькі крони, шведські крони, швейцарські франки, японські єни, євро, СПЗ, золото, паладій, платина, срібло та ін.

2. Конвертовані валюти, які широко не використовуються для здійснення платежів за міжнародними операціями (2 група). Наприклад, білоруські рублі, індійські рупії, російські рублі, турецькі ліри та ін.

3. Неконвертовані валюти (3 група), наприклад, іракські динари, кубинські песо, сирійські фунти, та ін.

Практичні завдання

Ситуаційні вправи

Ситуаційна вправа 1.

Проаналізуйте як впливатимуть на спред курсів EUR/USD і LVL/USD подані нижче фактори у вказаній ситуації.

Банк А (який є маркетмейкером) виставляє котирування EUR/USD і LVL/USD. До нього звернулися два банки з запитом щодо котирування євро та латвійського лата. Слід зазначити наступні фактори.

- курс лата на час запиту відносно стабільний. Ринок лата не є обширним.
- курс євро волатильний, на ринку проводяться значні обсяги операцій з даною валютою.
- банк В рідко співпрацює з банком А. Зараз він бажає купити 1 млн. євро за долари.
- банк С є постійним партнером банку А. Зараз він бажає купити 100 000 латів за долари.

Ситуаційна вправа 2.

Проаналізуйте як впливатимуть на спред курсів USD/PLN і EUR/USD подані нижче фактори у вказаній ситуації.

Ситуація. Банк Х (який є маркетмейкером) виставляє котирування USD/PLN і EUR/USD. До нього звернулися два банки з запитом щодо котирування євро та польського злотого. На котирування можуть вплинути наступні фактори.

- курс злотого на час запиту відносно стабільний. Ринок злотих не є обширним.
- курс євро волатильний, на ринку проводяться значні обсяги операцій з даною валютою.
- банк Y рідко співпрацює з банком Х. Зараз він бажає купити 1 млн. євро за долари.
- банк Z є постійним партнером банку Х. Зараз він бажає купити 50 000 злотих за долари.

Задачі

Задача 1: Розрахувати крос-курс CHF/UAH якщо банк котирує такі спот-курси:
USD/UAH spot = 27,7665-27,8677.
USD/CHF spot = 0,9005-0,9188.

Задача 2: Розрахувати крос-курс GBP/EUR якщо банк котирує такі спот-курси:
EUR/USD = 1,3580-1,3660
GBP/USD = 1,4110-1,5550

Тестові завдання

1. Вільно конвертовані валюти, які торгуються на головних валютних ринках світу належать до:

- а) першої групи Класифікатора НБУ;
- б) другої групи Класифікатора НБУ;
- в) третьої групи Класифікатора НБУ;
- г) не включені до Класифікатора НБУ.

2. При котируванні валюти 1 пункт це:

- а) 0.1;
- б) 0.01;
- в) 0.001;
- г) 0.0001.

3. Спред – це:

- а) курс купівлі;
- б) курс продажу;
- в) різниця між курсами покупки і продажу;
- г) кредитне плече.

4. Вартість певного набору товарів і послуг, які можна придбати за відповідну грошову одиницю виражає:

- а) її купівельну спроможність;
- б) її конвертованість;
- в) її валютні обмеження;
- г) її крос-курс.

5. До кон'юнктурних чинників формування валютного курсу належить:

- а) обсяг грошової маси в обігу;
- б) рівень інфляції;
- в) спекулятивні валютні операції;
- г) всі відповіді вірні.

6. Спред котирування валюти буде зменшуватися якщо:

- а) знижуватиметься попит та пропозиція на дану валюту;
- б) обсяги угод у даній валюті будуть зменшуватися;
- в) знижуватиметься волатильність курсу цієї валюти;
- г) зростатиме волатильність курсу цієї валюти.

7. Банк встановлює котирування $USD/EUR = 0.7310-0.7330$. Спред у цьому випадку складає:

- а) 10 пунктів;
- б) 20 пунктів;
- в) 310 пунктів;
- г) 320 пунктів .

8. До кон'юнктурних чинників формування валютного курсу належить:

- а) показники економічного розвитку країни;
- б) місце країни на світовому ринку товарів і послуг;
- в) стан та структура платіжного балансу;
- г) формування інфляційних очікувань.

9. Банк встановлює котирування $USD/UAH = 27.8310-27.8340$. Спред у цьому випадку складає:

- а) 10 пунктів;
- б) 20 пунктів;
- в) 30 пунктів;
- г) 40 пунктів .

10. До структурних чинників формування валютного курсу належать:

- а) місце країни на ринку товарів і послуг;
- б) формування інфляційних очікувань;
- в) спекулятивні валютні операції;
- г) політичні зміни.

11. Якщо при визначенні крос-курсу долар є валютою котирування для однієї з валют, використовується метод:

- а) з прямим котируванням до долара;
- б) зі зворотнім котируванням до долара;
- в) з прямим і зворотнім котируванням до долара;
- г) жодна відповідь не вірна.

12. Банк встановлює котирування $EUR/UAH = 30.8330-30.8340$. Спред у цьому випадку складає:

- а) 10 пунктів;
- б) 20 пунктів;
- в) 30 пунктів;
- г) 40 пунктів .

13. До структурних чинників формування валютного курсу належать:

- а) рівень облікової ставки;
- б) формування інфляційних очікувань;
- в) спекулятивні валютні операції;
- г) всі відповіді вірні.

14. Якщо при визначенні крос-курсу долар є базою котирування для однієї із валют, використовується метод:

- а) з прямим котируванням до долара США;
- б) з прямим і зворотнім котируванням до долара США;
- в) зі зворотнім котируванням до долара США;
- г) всі відповіді вірні.

15. Банк встановлює котирування $USD/EUR = 0.7310-0.7330$. Offer у цьому випадку складає:

- а) 0,73;
- б) 0,7310;
- в) 0,7320;
- г) 0,7330.

16. Спред котирування валюти буде зменшуватися якщо:

- а) знижуватиметься попит та пропозиція на дану валюту;
- б) обсяги угод у даній валюті будуть зменшуватися;
- в) знижуватиметься волатильність курсу цієї валюти;

г) зростатиме волатильність курсу цієї валюти.

17. Банк встановлює котирування EUR/USD = 1.3310-1.3330. Від у цьому випадку складає:

- а) 1,33;
- б) 1,3310;
- в) 1,3320;
- г) 1,3330.

18. Неконвертовані валюти належать до

- а) першої групи Класифікатора НБУ;
- б) другої групи Класифікатора НБУ;
- в) третьої групи Класифікатора НБУ;
- г) не включені до Класифікатора НБУ.

Запитання для самоперевірки

1. Вкажіть причини переходу від фіксованих до плаваючих режимів валютних курсів.
2. Що таке валютний курс і які чинники на нього впливають?
3. Розкрийте сутність валютного режиму і класифікуйте їх різновиди.
4. Розкрийте сутність та особливості розрахунку крос-курсу.

Використані та рекомендовані до розгляду інформаційні джерела:

- ✓ Арбузов С.Г. Банківська енциклопедія / С.Г.Арбузов, Ю.В.Колобов, В.І.Міщенко, С.В.Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504с.
- ✓ Бездітко Ю.М., Мануйленко О.О., Стасюк Г.А. Валютне регулювання: Навчальний посібник. – Херсон: ОЛДІ-плюс, 2009. – 272 с.
- ✓ Береславська О. І., Наконечний О. М., Пясецька М. Г., Боришкевич О. В., Гордон В. Б. Міжнародні розрахунки та валютні операції: Навч. посіб. / Київський національний економічний ун-т; Українська фінансово-банківська школа при КНЕУ / М.І. Савлук (ред.). — К.: Видавництво КНЕУ, 2002. — 390с.
- ✓ Бутук О.І. Валютно-фінансові відносини: Навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – 349 с.
- ✓ Голюк В.Я. Фінанси, гроші та кредит: навч. посіб.– К.: НТУУ «КПІ», 2017. – 340 с.
- ✓ Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, N 17, ст.184)
- ✓ Дзюблюк О.В. Валютна політика: Підручник. – К.: Знання, 2007. – 422с.
- ✓ Міжнародні розрахунки і валютні операції; навч. посіб. / Т.С.Шемет, А.С.Коряк, О.М.Диба; за заг. ред. Т.С. Шемет. – К.:КНЕУ, 2009. – 348 с.
- ✓ Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / За ред. В.С. Стельмаха. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. – 404 с.

- ✓ Найман Э. Малая энциклопедия трейдера / Эрик Л. Найман. – 7-е изд. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. – 403 с.
- ✓ Конвертованість валюти / Офіційний сайт Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123376
- ✓ Положення про встановлення офіційного курсу гривні до іноземних валют та курсу банківських металів // Постанова Національного банку України від 12.11.2003 р. № 496
- ✓ Про затвердження Класифікатора іноземних валют і банківських металів / Постанова правління НБУ №34 від 04.02.98
- ✓ Шило В.П., Доровська С.С., Ільїна С.Б., Іванова Н.С. Міжнародні фінанси: Теоретично-практичний посібник. – К.: Кондор, 2010 р. – 346 с.
- ✓ Энгдаль У.Ф. Боги денег: Уолл-Стрит и смерть Американского века.- С.-П.: Геликон плюс, 2011- 452 с.

Тема 3. ВАЛЮТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ І КОНТРОЛЬ. ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС.

Зміст

1. Валютна політика.
2. Валютне регулювання та контроль.
3. Сутність та структура платіжного балансу.
4. Рівновага та регулювання платіжного балансу.

1. Валютна політика

Валютна політика — це сукупність економічних, організаційних та правових заходів у сфері валютних відносин, що здійснюються органами державної влади з метою реалізації стратегічних завдань розвитку національної економіки.

Основними **формами реалізації валютної політики** є:

- валютне регулювання;
- валютний контроль;
- валютний режим;
- дисконтна валютна політика;
- девізна валютна політика.

Розрізняють поточну (короткострокову) і структурну (довгострокову) валютну політику. **Поточна валютна політика** — це комплекс регулятивних заходів центрального банку щодо оперативного впливу на динаміку обмінного курсу та валютний ринок з метою забезпечення рівноваги платіжного балансу та стабільного валютного курсу. Під **структурною валютною політикою розуміють** комплекс заходів міждержавного регулювання валютних відносин, що спрямовані на формування довгострокових структурних змін світової валютної системи.

Інструменти валютної політики можна розділити на ринкові та адміністративні. До основних **ринкових методів** належать управління обліковою ставкою, валютні інтервенції, диверсифікація валютних резервів.

Управління обліковою ставкою центрального банку полягає у встановленні і періодичній зміні облікової ставки за кредитами, що надаються центральним банком комерційним банкам, з метою впливу на динаміку валютного курсу, стан платіжного балансу, рух капіталів, динаміку кредитних вкладень, грошової маси і цін.

Валютна інтервенція — вихід центрального банку на валютний ринок і проведення операцій покупки чи продажу валюти з метою впливу на обмінний курс національної валюти. Валютні інтервенції поділяються на стерилізовані та нестерилізовані. Внаслідок покупки центральним банком іноземної валюти відбувається наповнення грошового ринку додатковим обсягом національної валюти. Щоб не допустити зростання цін центральний банк проводить стерилізацію цієї додаткової грошової маси шляхом реалізації державних цінних паперів.

Диверсифікація валютних резервів — це інструмент валютної політики центрального банку, який передбачає регулювання структури офіційних валютних резервів з метою мінімізації валютного ризику, проведення розрахунків у іноземній валюті та реалізації валютних інтервенцій. Валютні резерви держави - це запаси іноземної валюти, що належать державі і перебувають у центральному банку, в банківських установах інших країн та міжнародних валютно-кредитних організаціях,

До адміністративних методів належать інструменти дозвільно-заборонного характеру, що полягають у використанні валютних обмежень шляхом формування нормативно-правової бази функціонування валютного ринку та регламентації окремих видів валютних операцій.

З метою забезпечення стабільності національної валюти України Національний банк України створює **золотовалютний резерв**, що складається з наступних активів:

- ✓ банківське золото;
- ✓ спеціальні права запозичення;
- ✓ резервна позиція в МВФ;
- ✓ іноземна валюта у вигляді банкнот і монет або кошти на рахунках за кордоном;
- ✓ цінні папери (крім акцій), що оплачуються в іноземній валюті;
- ✓ інші визнані на міжнародному рівні резервні активи за умови забезпечення їхньої надійності та ліквідності.

Національний банк є зберігачем державного золотого запасу, а також дорогоцінних металів, дорогоцінних каменів, інших коштовностей.

Національний банк поповнює золотовалютні резерви наступними шляхами:

- ✓ купує банківське золото та іноземну валюту;
- ✓ отримує доходи від операцій з іноземною валютою, банківськими металами та іншими визнаними на міжнародному рівні резервними активами;
- ✓ залучає валютні кошти від міжнародних фінансових організацій, центральних банків іноземних держав та інших кредиторів.

Національний банк використовує золотовалютні резерви на наступні потреби:

- ✓ продаж валюти у рамках проведення грошово-кредитної політики, в тому числі регулювання валютного курсу;
- ✓ витрати за операціями з іноземною валютою, монетарними металами та іншими міжнародно визнаними резервними активами та операціях із забезпечення діяльності Національного банку в межах сум, передбачених кошторисом адміністративних витрат Національного банку.
- ✓ повернення Національним банком валютних коштів міжнародним фінансовим організаціям, іноземним центральним банкам та іншим кредиторам, включаючи відсотки за користування такими коштами та інші обов'язкові нарахування;
- ✓ участь у формуванні капіталу і діяльності міжнародних організацій відповідно до статті 43 Закону України «Про Національний банк України»;

Не допускається використання золотовалютного резерву для надання кредитів і гарантій та інших зобов'язань резидентам і нерезидентам України.

2. Валютне регулювання та контроль

Валютне регулювання це діяльність державних органів, що передбачає проведення законодавчих, економічних та організаційних заходів, котрі визначають порядок здійснення операцій з валютними цінностями на території країни. Валютне регулювання - це комплекс заходів з приводу державного регламентування операцій з валютними цінностями, що здійснюються суб'єктами ринку.

Виділяють **пряме та опосередковане валютне регулювання**. Пряме валютне регулювання є сукупністю законодавчих та нормативно-правових актів та адміністративних дій органів державної влади, що визначають порядок проведення операцій з валютними цінностями. Опосередковане валютне регулювання передбачає використання ринкових методів впливу на поведінку суб'єктів валютного ринку.

Повноваження державних органів України у сфері **валютного регулювання**.

Національний банк України у сфері валютного регулювання:

- ✓ здійснює валютну політику виходячи з принципів загальної економічної політики України;
- ✓ складає разом з Кабінетом Міністрів України платіжний баланс України;
- ✓ контролює дотримання затвердженого Верховною Радою України ліміту зовнішнього державного боргу України;
- ✓ визначає у разі необхідності ліміти заборгованості в іноземній валюті уповноважених банків нерезидентам;
- ✓ встановлює ліміти відкритої валютної позиції для банків та інших установ, що купують та продають іноземну валюту;
- ✓ видає у межах, передбачених законодавством, обов'язкові для виконання нормативні акти щодо здійснення операцій на валютному ринку України;
- ✓ нагромаджує, зберігає і використовує резерви валютних цінностей для здійснення державної валютної політики;

- ✓ видає ліцензії на здійснення валютних операцій та приймає рішення про їх скасування;
- ✓ установлює способи визначення і використання валютних (обмінних) курсів іноземних валют, виражених у валюті України, курсів валютних цінностей, виражених у іноземній валюті або розрахункових (клірингових) одиницях;
- ✓ встановлює порядок проведення обов'язкового продажу та розміру надходжень в іноземній валюті, що підлягають обов'язковому продажу;
- ✓ змінює строки розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів;
- ✓ установлює за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері статистики, єдині форми обліку, звітності та документації про валютні операції, порядок контролю за їх достовірністю та своєчасним поданням;
- ✓ забезпечує публікацію банківських звітів про власні операції та операції уповноважених банків.

Кабінет Міністрів України у сфері валютного регулювання:

- ✓ визначає і подає на затвердження до Верховної Ради України ліміт зовнішнього державного боргу України;
- ✓ бере участь у складанні платіжного балансу України;
- ✓ забезпечує виконання бюджетної та податкової політики в частині, що стосується руху валютних цінностей;
- ✓ забезпечує формування і виступає розпорядником Державного валютного фонду України;
- ✓ визначає порядок використання надходжень у міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, які використовуються у торговельному обороті з іноземними державами, а також у неконвертованих іноземних валютах, які використовуються у неторговельному обороті з іноземними державами на підставі положень міжнародних договорів України.

Валютний контроль — це сукупність заходів, спрямованих на забезпечення виконання встановлених державою законів, норм і правил проведення валютних операцій. Функції державних органів і банківської системи України у сфері **валютного контролю**:

Національний банк України є головним органом валютного контролю, що:

- ✓ здійснює контроль за виконанням правил регулювання валютних операцій на території України з усіх питань, не віднесених законодавством до компетенції інших державних органів;
- ✓ забезпечує виконання уповноваженими банками щодо здійснення валютного контролю згідно з цим Декретом та іншими актами валютного законодавства України;
- ✓ здійснює контроль, у тому числі шляхом здійснення планових і позапланових перевірок, за діяльністю банків, юридичних та фізичних осіб (резидентів та нерезидентів), які отримали ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій, в частині дотримання ними валютного законодавства;

- ✓ застосування мір відповідальності до банків, юридичних та фізичних осіб (резидентів та нерезидентів) за порушення правил валютного регулювання і валютного контролю.

Уповноважені банки, фінансові установи та національний оператор поштового зв'язку, які отримали від Національного банку України генеральні ліцензії на здійснення валютних операцій, здійснюють контроль за валютними операціями, що проводяться резидентами і нерезидентами через ці установи.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, здійснює фінансовий контроль за валютними операціями, що проводяться резидентами і нерезидентами на території України.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері надання послуг поштового зв'язку, здійснює контроль за додержанням правил поштових переказів та пересилання валютних цінностей через митний кордон України.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи, здійснює контроль за додержанням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України.

Національний банк України видає **індивідуальні та генеральні ліцензії** на здійснення валютних операцій, які підпадають під режим ліцензування. **Генеральні ліцензії** видаються комерційним банкам та іншим фінансовим установам України, національному оператору поштового зв'язку на здійснення валютних операцій, що не потребують індивідуальної ліцензії, на весь період дії режиму валютного регулювання. **Індивідуальні ліцензії** видаються резидентам і нерезидентам на здійснення разової валютної операції на період, необхідний для здійснення такої операції.

3. Платіжний баланс

Платіжний баланс – це співвідношення між сумою грошових надходжень, отриманих країною з-за кордону, та сумою здійснених нею платежів за кордон протягом певного періоду.

Розробка і складання платіжного балансу є обов'язковою умовою для всіх країн – членів Міжнародного валютного фонду і базується на єдиній методології відповідно до стандартної класифікації компонентів і структури зведеної інформації.

Основні компоненти платіжного балансу групуються за двома рахунками: рахунком поточних операцій і рахунком операцій з капіталом і фінансових операцій.

Рахунок поточних операцій включає всі операції з реальними цінностями, які відбуваються між резидентами та нерезидентами, а також операції, пов'язані з безоплатним наданням або одержанням цінностей, які призначені для поточного використання. У структурі поточного рахунку виділяються чотири основні компоненти: товари, послуги, доходи та поточні трансферти. **Стаття «Товари»**

формується на основі даних Держкомстату, яка базується на даних вантажних митних декларацій та звітах підприємств про товари, які не проходять митне декларування (наприклад, риба, виловлена в нейтральних водах і продана за кордоном, товари, придбані в портах перевізниками тощо). **Стаття “Послуги”** складається з трьох основних компонентів: транспорт, подорожі та інші послуги. «Транспортні послуги» включають перевезення пасажирів і вантажів, а також інші послуги, що виконуються морським, повітряним та іншими видами транспорту. Стаття «Подорожі» охоплює товари та послуги, що були придбані приїжджими, якщо тривалість їхнього перебування в країні не перевищує одного року. Інші послуги охоплюють послуги зв'язку, будівельні, страхові, фінансові, комп'ютерні та інформаційні послуги, роялті та ліцензійні послуги, послуги реклами та маркетингу, наукові та конструкторські розробки, інші ділові послуги, а також урядові послуги, що не включені до інших категорій. **Стаття “Доходи”** складається з оплати праці та доходів від інвестицій. Оплата праці включає заробітну плату й інші доходи, отримані резидентами країни за роботу, виконану за межами її економічної території (мешканці прикордонних районів, сезонні робітники, персонал міжнародних організацій тощо). Доходи від інвестицій охоплюють надходження та сплату доходів від прямих, портфельних та інших інвестицій, а також надходження від резервних активів. **Трансферти** характеризують таку передачу матеріальних та фінансових цінностей резидентам від нерезидентів і навпаки, яка не передбачає компенсації у вигляді певного вартісного еквівалента.

Рахунок операцій з капіталом охоплює всі операції, що включають одержання або оплату капітальних трансфертів (трансферти на інвестиційні цілі, прощення боргу, перекази мігрантів тощо), а також придбання або реалізацію нефінансових активів та прав власності, таких як, наприклад, торгові марки, патенти, авторські права, права на видобуток корисних копалин та інші.

У фінансовому рахунку відображаються всі операції, в результаті яких відбувається перехід прав власності на зовнішні фінансові активи та вимоги країни, або, іншими словами, виникнення та погашення фінансових зобов'язань між резидентами та нерезидентами. Фінансовий рахунок поділяється на дві класифікаційні групи, що охоплюють операції з **фінансовими активами (активи) та операції з фінансовими зобов'язаннями (пасиви)**. Обидві групи у свою чергу поділяються на три функціональні категорії: прямі, портфельні та інші інвестиції. До складу активів відноситься також така категорія, як резервні активи.

Прямі інвестиції поділяються на акціонерний капітал, реінвестовані доходи та інший капітал (кредити підприємствам прямого інвестування). **Прямі інвестиції** – це категорія міжнародної діяльності, яка відображає прагнення інституційної одиниці – резидента однієї країни справляти стійкий вплив на діяльність підприємства, що є резидентом іншої країни. Вкладення коштів, майна, цінних паперів тощо класифікуються як прямі інвестиції, якщо вони забезпечують 10 або більше відсотків участі у статутному капіталі підприємства і (або) істотну участь в управлінні його діяльністю.

До портфельних інвестицій відносять цінні папери, що дають право на участь у капіталі, та боргові цінні папери, до складу яких входять облігації та інші довгострокові боргові цінні папери, інструменти грошового ринку та похідні фінансові інструменти. До складу портфельних інвестицій включаються такі основні види інструментів: акції та інші форми участі в капіталі, облігації та інші боргові цінні папери, інструменти грошового ринку та похідні фінансові інструменти.

До категорії «*інші інвестиції*» входять торгові та банківські кредити, позики, включаючи кредити та позики МВФ та міжнародних фінансових організацій, угоди про фінансовий лізинг, готівкова валюта та депозити, а також інші короткострокові активи/пасиви.

Резервні активи – найважливіша складова частина фінансового рахунку – включають зовнішні активи країни, що знаходяться під контролем органів грошово-кредитного регулювання та в будь-який час можуть бути використані для прямого фінансування дефіциту платіжного балансу або для здійснення інтервенцій на валютному ринку з метою підтримки курсу національної валюти. До резервних активів відносять такі статті: монетарне золото, спеціальні права запозичення, резервна позиція в МВФ, активи в іноземній валюті, що складаються з готівкових коштів, депозитів, цінних паперів та інших вимог.

4. Рівновага та регулювання платіжного балансу

Якщо загальна сума платежів за міжнародними операціями країни відповідає бюджету, то такий стан називається рівновагою платіжного балансу. Аналізуючи стан та структуру платіжного балансу слід приділяти увагу дослідженню його рівноваги у різних аспектах: довгостроковому, середньостроковому та короткостроковому. Аналіз рівноваги платіжного балансу ґрунтується на визначенні стану:

- ✓ балансу поточних платежів;
- ✓ базового балансу;
- ✓ балансу офіційних розрахунків.

Довгострокова рівновага — забезпечується відсутністю сальдо з торгівлі товарами та послугами протягом тривалого періоду часу. Середньострокова рівновага підтримується через механізм довгострокового кредитування. Стан базового балансу визначає середньострокову рівновагу. Сальдо базового балансу — це сумарний результат поточного балансу і балансу руху довгострокового капіталу. Короткострокова рівновага має місце у тому разі, коли у звітному періоді відсутні будь-які дії урядових органів щодо використання офіційних резервних активів. Вона має місце за відсутності сальдо рахунка офіційних резервів. Коли ж держава не може підтримувати рівень витрат відповідно до бюджету, то спостерігається нерівновага платіжного балансу. Порушення рівноваги платіжного балансу потребує певних змін, зокрема: змін рівня цін; доходу; валютних курсів та інших макроекономічних показників.

Розрізняють наступні *джерела нерівноваги платіжного балансу*:

- 1. Сезонні диспропорції:** сезонні коливання у виробництві та споживанні, які не збігаються в часі і мають різкий характер. Не мають вагомих наслідків через короткостроковість дії - дефіцит в одному періоді компенсується надлишком в іншому.
- 2. Випадкова нерівновага** - непередбачені причини неекономічного характеру (природні катаклізми, революції) при нетривалій дії. Результатом може бути форсований імпорт продовольства, скорочення експорту.
- 3. Циклічна нерівновага** - в основі лежить циклічний характер економічної кон'юнктури (Наприклад, Велика депресія викликала суттєве падіння цін на аграрну продукцію і зниження заробітної плати.)
- 4. Структурна нерівновага** - розрив між змінами в попиті на експортні та імпортні товари і пристосування національної економіки до нових умов (структура промислового виробництва виявляється невідповідною потребам світового ринку - характерно для країн, що розвиваються).
- 5. Цінові диспропорції** - зростання інфляційних витрат, підвищення вартості факторів виробництва. Такі диспропорції є характерними для країн, що розвиваються, які спеціалізуються на постачанні на зовнішній ринок 1-2х сировинних товарів.
- 6. Зміна рівня доходу** - різноспрямованість національних пріоритетів окремих країн, коли керівництво країни намагається одночасно вирішити внутрішні і зовнішні проблеми. Наприклад, збільшення зайнятості шляхом зниження процентної ставки (відтік капіталу з країни) і збільшення фінансових вливань в економіку (зростання доходів, збільшення імпорту). У цьому випадку обидва заходи будуть діяти в напрямку збільшення дефіциту платіжного балансу.
- 7. Автономне пересування капіталу** – наприклад, виплата великих військових репарацій або витрати на утримання військових баз за кордоном.

Розрізняють наступні *методи регулювання платіжного балансу*:

- 1. Валютні методи** - використання елементів валютної системи (валютний режим, механізм валютного регулювання), встановлення рівноважних валютних курсів, використання їх динаміки для коригування платіжного балансу. Оптимальність валютного режиму і механізму валютного регулювання проявляється в:
  - ✓ **Мінімізації спекулятивних чинників**, що впливають на динаміку валютно-обмінного курсу національної валюти, як на сегментах внутрішнього валютного ринку, так і на зовнішньому валютному ринку «FOREX»;
  - ✓ **Підвищенні конкурентоспроможності експортної вітчизняної продукції**, що виражається як у скороченні дефіциту поточного рахунку платіжного балансу, так і мінімізації відтоку капіталу.
- 2. Кредитні методи** - застосовуються в грошово-кредитній політиці держави, включаючи в себе контроль за обсягом грошової емісії, зміна процентних ставок і ставок рефінансування.
- 3. Фінансові методи** - встановлення контролю над обсягом експорту та імпорту товарів і послуг за допомогою інструментів фінансової політики.

Для зменшення **дефіциту** платіжного балансу використовуються:

- ✓ бюджетні субсидії експортерам;
- ✓ протекціоністське підвищення імпортних мит;
- ✓ скасування податку з відсотків, виплачуваних іноземним власникам цінних паперів з метою стимулювання припливу капіталу в країну;
- ✓ грошово-кредитна політика.

Прямий контроль включає регламентацію імпорту, митні та інші збори, заборону або обмеження на переказ за кордон доходів з іноземних інвестицій та грошових трансфертів приватних осіб, різке скорочення безвідплатної допомоги, вивезення короткострокового і довгострокового капіталу та ін.

4. Адміністративні методи - регулювання національного митно-тарифного законодавства. Митні тарифи серйозно обмежують вільний рух товарів між країнами. Тому їх зниження є необхідною умовою для вільного переміщення товарів між країнами в залежності від сформованих рівнів цін і стихійного вирівнювання ринкової кон'юнктури.

Практичні завдання **Ситуаційні вправи**

Ситуаційна вправа 1.

Внаслідок незначної зміни платіжного балансу гривня розпочала девальвацію. Курс долара на українському валютному ринку почав зростати. НБУ здійснив доларову інтервенцію. Як може розгорнутися ситуація на валютному ринку України? Обґрунтуйте відповідь.

- а) девальвація гривні прискорилася;
- б) ревальвація долара прискорилася;
- в) курс гривні стабілізувався;
- г) інтервенція не сплине на курс долара і гривні.

Ситуаційна вправа 2.

Сальдо платіжного балансу позитивне. Це чинить ревальваційний тиск на гривню. Центральний банк нарощує валютні резерви. Як розгорнеться ситуація на валютному ринку після виходу на ринок центрального банку? Обґрунтуйте відповідь.

- а) курс гривні зросте;
- б) курс гривні знизиться;
- в) курс долара впаде;
- г) курс гривні залишиться незмінним.

Тестові завдання

1. Знецінення національної валюти з метою масового експорту товарів за цінами, нижчими за світові, називають:

- а) валютною інтервенцією;
- б) валютною блокадою;
- в) валютною стерилізацією;

г) валютним демпінгом.

2. Визначення та спрямування зусиль на досягнення певної цілі грошово-кредитної політики називається:

- а) експансія;
- б) рестрикція;
- в) рефінансування;
- г) таргетування.

3. Політика, яка передбачає швидке зростання пропозиції грошей, наслідком чого є їх здешевлення:

- а) монетарна експансія;
- б) монетарна рестрикція;
- в) політика дефляції;
- г) політика «дорогих грошей».

4. Політика, яка запроваджується для зниження темпів інфляції:

- а) монетарна експансія;
- б) монетарна рестрикція;
- в) політика інфляції;
- г) політика «дешевих грошей».

5. Падіння купівельної спроможності національної валюти відносно інших валют – це її:

- а) девальвація;
- б) ревальвація;
- в) дефляція;
- г) рестрикція.

6. Якщо НБУ вийде на ринок з доларовими інтервенціями, то це призведе

- а) до падіння курсу гривні;
- б) до падіння курсу долара;
- в) до зростання курсу долара;
- г) не вплине на курс.

7. Ревальвація національної валюти вигідна

- а) експортерам;
- б) імпортерам;
- в) особам, які розмістили депозит у іноземній валюті;
- г) жодній з вказаних категорій.

8. Яка складова платіжного балансу відображає платежі за експортовані та імпортовані товари

- а) рахунок поточних операцій;
- б) рахунок операцій з капіталом;
- в) фінансовий рахунок;
- г) жодна з вказаних складових.

9. Доларові валютні інтервенції, які не супроводжуються наступним розміщенням Національним банком України депозитних сертифікатів слід вважати

- а) стерилізованими;
- б) нестерилізованими;
- в) такими, що зумовлюють інфляцію;
- г) такими, що спричиняють девальвацію національної валюти відносно долара.

10. Доларові валютні інтервенції, які супроводжуються наступним розміщенням Національним банком України депозитних сертифікатів слід вважати

- а) стерилізованими;
- б) нестерилізованими;
- в) такими, що зумовлюють інфляцію;
- г) такими, що спричиняють девальвацію національної валюти відносно долара.

11. Яка складова платіжного балансу відображає платежі за надані послуги

- а) рахунок поточних операцій;
- б) рахунок операцій з капіталом;
- в) фінансовий рахунок;
- г) жодна з вказаних складових.

12. Склад золотовалютних резервів, що формуються центральним банком, включає

- а) іноземну валюту;
- б) резервну позицію в МВФ;
- в) спеціальні права запозичення (СДР);
- г) всі вказані позиції.

13. Девальвація національної валюти

- а) вигідна експортерам;
- б) вигідна імпортерам;
- в) не впливає на доходи та витрати експортерів;
- г) не впливає на доходи та витрати імпортерів.

14. Органи валютного контролю в Україні

- а) НБУ;
- б) Міністерство економічного розвитку і торгівлі України;
- в) Міністерство фінансів України;
- г) всі відповіді вірні.

15. Валютні інтервенції є інструментами:

- а) дисконтної політики;
- б) девізної політики;
- в) диверсифікації валютних резервів;
- г) адміністративних заходів.

16. Падіння курсу національної валюти – це її

- а) девальвація;
- б) ревальвація;
- в) дефляція;
- г) рестрикція.

17. Падіння купівельної спроможності валюти відносно інших валют – це:

- а) інфляція;
- б) рефляція;
- в) ревальвація;
- г) девальвація.

18. Стерилізація грошової маси після валютної інтервенції:

- а) призводить до інфляції;
- б) запобігає інфляції;
- в) спричиняє стрімке падіння курсу національної валюти;
- г) жодним чином не впливає на рівень цін у державі.

19. Девальвація національної валюти вигідна

- а) експортерам;
- б) імпортерам;
- в) особам, що сплачують кредит у іноземній валюті;
- г) особам, які розмістили депозит у національній валюті.

Запитання для самоперевірки

1. Які органи валютного регулювання і контролю діють в Україні?
2. У чому полягає сутність валютної інтервенції?
3. Чим відрізняються стерилізована і нестерилізована валютні інтервенції?
4. Вкажіть функціональні обов'язки Національного банку України у сфері валютного регулювання і контролю.
5. У чому полягає відмінність генеральної та індивідуальної ліцензій НБУ на здійснення валютних операцій?
6. Охарактеризуйте сутність та структуру платіжного балансу.
7. Які складові формують рахунок поточних операцій?
8. Які методи регулювання платіжного балансу Вам відомі?

Використані та рекомендовані до розгляду інформаційні джерела:

- ✓ Арбузов С.Г. Банківська енциклопедія / С.Г.Арбузов, Ю.В.Колобов, В.І.Міщенко, С.В.Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504с.
- ✓ Бездітко Ю.М., Мануйленко О.О., Стасюк Г.А. Валютне регулювання: Навчальний посібник. – Херсон: ОЛДІ-плюс, 2009. – 272 с.
- ✓ Бутук О.І. Валютно-фінансові відносини: Навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – 349 с.
- ✓ Дзюблюк О.В. Валютна політика: Підручник. – К.: Знання, 2007. – 422с.
- ✓ Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні // Постанова Правління Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368.

- ✓ Керівництво з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції (МВФ, 2009) // Офіційний сайт Міжнародного Валютного Фонду. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/bopman6.htm>
- ✓ Международные валютно-кредитные и финансовые отношения / Под ред. Л.Н. Красавиной Л.Н. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 608 с.
- ✓ Методичний коментар до платіжного балансу України // Платіжний баланс і зовнішній борг України. – 2013. – II квартал. - С.102-107.
- ✓ Методологічний коментар // Бюлетень Національного банку України. – 2012. – № 10.
- ✓ Методологічні основи розробки платіжного балансу та зовнішнього боргу України // Платіжний баланс і зовнішній борг України за 2009 р. – К.: НБУ. – 2010.
- ✓ Михайлушкин А.И., Шимко П.Д. Международная экономика. – СПб.: Питер, 2008. – 464 с.
- ✓ Мозговий О. М., Оболенська Т. Є., Мусієць Т. В. Міжнародні фінанси: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2005. — 557 с.
- ✓ Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / За ред. В.С. Стельмаха. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. – 404 с.
- ✓ Положення про порядок та умови торгівлі іноземною валютою // Постанова Правління Національного банку від 10.08.2005 р. № 281.
- ✓ Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України // Постанова Правління Національного банку України від 30.04.2009 р. № 259.
- ✓ Постанова НБУ «Про переміщення готівки і банківських металів через митний кордон України» №148 від 27.05.2008.
- ✓ Постанова Національного банку і Кабінету Міністрів України № 517 “Про складання платіжного балансу” від 17 березня 2000 р. N 517
- ✓ Про банки і банківську діяльність // Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III.
- ✓ Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами / Постанова правління НБУ №516 від 03.12.2003
- ✓ Про Національний банк України // Закон України від 20.05.1999 р. № 679 – XIV.
- ✓ Про систему валютного регулювання і валютного контролю // Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993р. № 15-93.
- ✓ Про цінні папери та фондовий ринок // Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV.
- ✓ Толкачев С.А. Международная экономика: теория и практика. – М.: Компания Спутник, 2001. – 178 с.
- ✓ Центральний банк та грошово-кредитна політика: Підручник/ Кол. авт.: А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна, М.І. Савлук та ін.; За ред. д.е.н., проф. А.М. Мороза

і к.е.н. М.Ф. Пуховкіної. – К.: КНЕУ, 2005. – 556 с.

- ✓ Цивільний кодекс України // Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV.
- ✓ Шило В.П., Доровська С.С., Ільїна С.Б., Іванова Н.С. Міжнародні фінанси: Теоретично-практичний посібник. – К.: Кондор, 2010 р. – 346 с.
- ✓ Ющенко В.А., Міщенко В.І. Валютне регулювання: Навч. посіб. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 1999. – 359 с.

Тема 5. БАНКІВСЬКІ РАХУНКИ, ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ І УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ

Зміст

1. Банківські рахунки: сутність та різновиди.
2. Платіжні системи.
3. Банківський ризик та його різновиди.
4. Управління ризиками.

1. Банківські рахунки: сутність та різновиди.

Основою для валютних та кредитно-розрахункових операцій є банківські рахунки та платіжні системи, що їх обслуговують.

Банківський рахунок (bank account) – рахунок, на якому обліковуються власні кошти, вимоги та зобов'язання банку стосовно його клієнтів і контрагентів, і який забезпечує здійснення переказів коштів за допомогою банківських платіжних інструментів.

Відповідно до договору банківського рахунку **банк зобов'язаний**:

- зарахувати грошові кошти, що надійшли на рахунок клієнта;
- за розпорядженням клієнта видати або перерахувати з його рахунка грошові кошти;
- здійснювати для клієнта інші операції, передбачені договором для рахунків даного виду;

Згідно з договором банківського рахунку **клієнт зобов'язаний** сплатити банку плату за виконання операцій. Якщо це передбачено договором, банк може сплачувати клієнту відсотки за користування коштами, що знаходяться на рахунку клієнта.

Розрізняють такі **різновиди банківських рахунків**:

- ✓ кореспондентські;
- ✓ поточні;
- ✓ інвестиційні;
- ✓ депозитні,
- ✓ кредитні та ін.

Кореспондентський рахунок – це рахунок, відкритий одному банку в іншому банку. Таким чином, **банк-кореспондент** – це банк, що на підставі договору відкриває в іншому банку кореспондентський рахунок. За допомогою коррахунків банки реалізують міжбанківські розрахункові операції на підставі укладеної між ними кореспондентської угоди. Розрізняють такі різновиди коррахунків: «ностро», «лоро» і «востро». Слід зазначити, що один і той же коррахунок може називатися по-різному, залежно від того, з точки зору якого банку

він розглядається. Рахунок «ностро» (італ. nostro – наш) означає «наші гроші у вас». З точки зору банку А – це його кошти, розміщені у формі депозиту у банку Б. А з точки зору банку Б – це кошти, залучені від банку А. І з точки зору банку Б цей рахунок буде називатися «лоро» (італ. loro –ваш). Термін «востро» вживається для позначення «ностро» - рахунку банку, який він веде за кордоном у місцевій валюті.

Міжбанківські розрахункові операції (interbank settlements) – операції з приводу задоволення грошових вимог та зобов'язань, що виникають між банками, їх філіями та клієнтами. Ці операції призначені для реалізації платіжних трансакцій між банками з метою виконанням доручень їх клієнтів або власних зобов'язань одного банку перед іншим.

Міжбанківські розрахункові операції можуть бути реалізовані такими **шляхами**:

- 1) шляхом використання власних банківських платіжних систем, що використовуються для розрахунків між філіями;
- 2) шляхом організації прямих кореспондентських відносин між банками;
- 3) шляхом використання опосередкованих кореспондентських відносин. Посередником тут виступає, як правило центральний банк.
- 4) шляхом клірингу. Тут також є посередник – клірингова установа.

Кліринг – це механізм, що включає збирання, сортування, реконсиляцію та проведення взаємозаліку зустрічних вимог учасників платіжної системи, а також обчислення за кожним із них сумарного сальдо за визначений період часу між загальними обсягами вимог та зобов'язань. **Реконсиляція** - процедура контролю, яка полягає в ідентифікації та перевірці виконання кожного переказу за допомогою щонайменше трьох показників, визначених платіжною системою.

Поточний рахунок - це рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей і здійснення розрахунково-касових операцій за допомогою платіжних інструментів відповідно до умов договору та вимог законодавства України. Для фізичних осіб, які не є суб'єктами підприємницької діяльності, поточні рахунки відкриваються як вклади до запитання. У разі недостатності коштів на рахунку банк може запропонувати клієнту скористатися овердрафтом (якщо це передбачено умовами договору).

Овердрафт – форма короткострокового кредиту в межах встановленого банком ліміту, що дозволяє клієнту здійснювати витрати, коли у клієнта на поточному рахунку недостатньо коштів.

Вкладний (депозитний) рахунок - рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання коштів, що передаються клієнтом банку в управління на встановлений строк та під визначений процент (дохід) відповідно до умов договору.

2. Платіжні системи.

Міжбанківські розрахункові операції реалізуються за допомогою платіжних систем. **Платіжна система** - це платіжна організація, учасники платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу коштів. Проведення переказу коштів є обов'язковою функцією, що має виконувати платіжна система.

Розрізняють внутрішньодержавні та міжнародні платіжні системи. **Внутрішньодержавна платіжна система** - платіжна система, в якій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу коштів виключно в межах певної держави.

В Україні для забезпечення внутрішньодержавних міжбанківських розрахунків використовується Система електронних платежів (СЕП), яку створив і адмініструє Національний банк України. Це система типу «брутто», тобто кожен платіжний інструмент безпосередньо впливає на коррахунки учасників СЕП.

Міжнародна платіжна система - платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу коштів у межах цієї платіжної системи, у тому числі з однієї країни в іншу. До таких систем належать «SWIFT», «TARGET» та ін.

Важливим інструментом валютного ринку виступає **Співтовариство всесвітніх міжбанківських фінансових телекомунікацій (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication - SWIFT)**, яке було створено в 1973 р. 239 банками 15 країн. Це кооперативне товариство, що забезпечує комунікаційну платформу, продукти і послуги зв'язку більш ніж 11000 банківським організаціям і діє у більш ніж 200 країнах.

Керує організацією Правління, що складається з 25 директорів, які обираються акціонерами, керують компанією і наглядають за її управлінням. Поточне керівництво компанією здійснює Виконавчий Комітет очолюваний Головою. Організація перебуває під наглядом центральних банків так званої групи G-10 починаючи з 1998 року. Оскільки організація зареєстрована у Бельгії, то основні регулюючі функції виконує Національний Банк Бельгії.

Для банків — учасників системи СВІФТ були розроблені міжнародні стандарти, які систематизують різноманітні вимоги до інформації, призначеної для електронної обробки. У більшості країн, банки яких беруть участь у системі, створено національні пункти, через які замовлення передаються в міжнародні розрахункові центри, а через їх посередництво - на місце призначення.

Україна також співпрацює з СВІФТ. Перші вісім українських банків було підключено до мережі СВІФТ у вересні 1993 року.

3. Банківський ризик та його різновиди.

Ризик - це ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та/або надходження банку.

З метою здійснення банківського нагляду Національний банк виділив **дев'ять категорій ризику**, а саме:

- ✓ кредитний ризик,
- ✓ ризик ліквідності,
- ✓ ризик зміни процентної ставки,
- ✓ ринковий ризик,
- ✓ валютний ризик,

- ✓ операційно-технологічний ризик,
- ✓ ризик репутації,
- ✓ юридичний ризик
- ✓ стратегічний ризик.

При здійсненні міжнародних кредитно-розрахункових і валютних операцій банк стикається з усіма вказаними різновидами ризиків, однак його головними ризиками у даному випадку є кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни процентної ставки, ринковий ризик та валютний ризик, які потребують більш детального розгляду.

Кредитний ризик - це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком (його підрозділом) або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання. Кредитний ризик є в усіх видах діяльності, де результат залежить від діяльності контрагента, емітента або позичальника. Він виникає кожного разу, коли банк надає кошти, бере зобов'язання про їх надання, інвестує кошти або іншим чином ризикує ними відповідно до умов угод незалежно від того, де відображається операція - на балансі чи поза балансом.

Міжнародному кредитуванню, крім кредитного ризику, притаманний ризик країни, який виникає через особливості економіки, соціального ладу та політичного устрою країни позичальника. Ризик країни особливо помітний у разі кредитування іноземних урядів або їхніх установ, оскільки таке кредитування зазвичай не забезпечене заставою. Проте цей ризик має завжди враховуватися в кредитній та інвестиційній діяльності - не має значення, у якому секторі - державному чи приватному. Існує також трансферний ризик, що виникає в тому випадку, коли заборгованість позичальника, не номінована в національній валюті. Адже незважаючи на фінансовий стан позичальника, валюта заборгованості може виявитися недоступною для нього.

Ризик ліквідності визначається як наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність банку виконати свої зобов'язання в належні строки, не зазнавши при цьому неприйнятних втрат. Ризик ліквідності виникає через нездатність управляти незапланованими відтоками коштів, змінами джерел фінансування та/або виконувати позабалансові зобов'язання.

Виділяють також **ризик ліквідності ринку**, який визначається як наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через нездатність банку швидко закрити розриви своїх позицій за поточними ринковими ставками, не зазнавши при цьому неприйнятних витрат. Ризик ліквідності ринку виникає через нездатність визначати або враховувати зміни ринкових умов, які впливають на спроможність залучати кошти в необхідних обсягах та за прийнятними ставками та/або реалізовувати активи швидко і з мінімальними втратами вартості.

Ризик зміни процентної ставки - це наявний або потенційний ризик для надходжень або капіталу, який виникає внаслідок несприятливих змін

процентних ставок. Цей ризик впливає як на прибутковість банку, так і на економічну вартість його активів, зобов'язань та позабалансових інструментів. Основними *типами ризику зміни процентної ставки*, на які зазвичай наражається банк, є:

- ✓ ризик зміни вартості ресурсів, який виникає через різницю в строках погашення (для інструментів з фіксованою процентною ставкою) та переоцінки величини ставки (для інструментів із змінною процентною ставкою) банківських активів, зобов'язань та позабалансових позицій;
- ✓ ризик зміни кривої дохідності, який виникає через зміни в нахилі та формі кривої дохідності. Крива дохідності - графічне зображення співвідношення між рівнем процентної ставки та строком дії банківського інструменту. Нахил кривої дохідності на окремому проміжку (часовому інтервалі) відображає наміри та прогнози інвесторів щодо майбутнього рівня процентних ставок;
- ✓ базисний ризик, який виникає через відсутність достатньо тісного зв'язку між коригуванням ставок, отриманих та сплачених за різними інструментами, всі інші характеристики яких щодо переоцінки є однаковими;
- ✓ ризик права вибору, який постає із наявності права відмови від виконання угоди (тобто реалізації права вибору), яке прямо чи опосередковано наявне в багатьох банківських активах, зобов'язаннях та позабалансових портфелях.

Ринковий ризик - це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливі коливання вартості цінних паперів та товарів і курсів іноземних валют за тими інструментами, які є в торговельному портфелі. Цей ризик впливає з маркетмейкерства, дилінгу, прийняття позицій з боргових та пайових цінних паперів, валют, товарів та похідних інструментів (деривативів).

Валютний ризик - це наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют та цін на банківські метали. Валютний ризик можна поділити на:

- ✓ ризик трансакції;
- ✓ ризик перерахунку з однієї валюти в іншу (трансляційний ризик);
- ✓ економічний валютний ризик.

Ризик трансакції полягає в тому, що несприятливі коливання курсів іноземних валют впливають на реальну вартість відкритих валютних позицій.

Ризик перерахунку з однієї валюти в іншу (трансляційний ризик) полягає в тому, що величина еквівалента валютної позиції у звітності змінюється в результаті змін обмінних курсів, які використовуються для перерахунку залишків в іноземних валютах в базову (національну) валюту.

Економічний валютний ризик полягає в змінах конкурентоспроможності банку або його структур, що входять в консолідовану групу, на зовнішньому ринку через суттєві зміни обмінних курсів.

Операційно-технічний ризик полягає у наявності розривів між зарахуванням на рахунок банку коштів та отримання ним інформації про це. У

зв'язку з цим банки встановлюють для клієнтів *ліміти незавершених операцій*, тобто загальну суму валютних угод, за якими ще не надійшла інформація про переказ валюти.

4. Управління ризиками.

Управління ризиками - це процес, за допомогою якого банк виявляє (ідентифікує) ризики, проводить оцінку їх величини, здійснює їх моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями (видами) ризиків. Мета управління ризиками - сприяти підвищенню вартості власного капіталу банку, одночасно забезпечуючи досягнення цілей багатьох зацікавлених сторін, а саме: клієнтів та контрагентів, керівників, працівників, спостережної ради й акціонерів (власників), органів банківського нагляду, рейтингових агентств, інвесторів та кредиторів, інших сторін. Для здійснення процесу ризик-менеджменту в банку створюється спеціальний структурний підрозділ, у якому зосереджено функції управління ризиками. *Ризик-менеджмент* - це система управління ризиками, яка включає в себе стратегію та тактику управління, направлені на досягнення основних бізнес-цілей банку. Ефективний ризик-менеджмент включає:

- ✓ систему управління;
- ✓ систему ідентифікації і вимірювання;
- ✓ систему супроводження (моніторингу та контролю);

При управління різними видами ризиків використовуються як загальні принципи і методики, так і методи, притаманні лише управлінню конкретними видами ризиків. Найбільш поширені методи управління банківськими ризиками, що використовуються при управлінні багатьма різновидами ризиків - хеджування та диверсифікація.

Хеджування - метод пом'якшення ризику, який полягає у визначенні об'єкта хеджування та підборі до нього адекватного інструменту хеджування. Полягає у компенсації збитків від об'єкта хеджування за рахунок прибутку від інструменту хеджування, які виникають за одних і тих самих умов чи подій. За наявності схеми хеджування банк повністю ліквідує як ризик, так і можливість отримання додаткового прибутку: у разі, якщо умови чи події будуть сприятливими з точки зору об'єкта хеджування, будь-який прибуток автоматично перекриватиметься збитками від інструменту хеджування. *Інструмент хеджування* - об'єкт, поведінка якого за певних умов чи подій є прямо протилежною поведінці об'єкта хеджування за тих самих умов чи подій. Наприклад, якщо об'єкт хеджування втрачає вартість у разі зміцнення валюти, то інструмент хеджування має збільшувати свою вартість у разі зміцнення валюти. На практиці інструменти хеджування мають відповідати також певним додатковим умовам: бути безумовними, безвідкличними тощо. *Об'єкт хеджування* - будь-який об'єкт, який несе в собі ризик для суб'єкта. Найчастіше це - банківський продукт, вартість якого може зменшитися в разі настання певних умов чи подій. Наприклад, плануючи у майбутньому купувати долари за гривні і страхуючись від ризику майбутнього зростання курсу долара відносно гривні, особа може укласти з банком форвардну угоду для гарантування майбутнього курсу. Так,

об'єктом хеджування виступає курс гривні – її купівельна спроможність відносно долара. Інструментом хеджування виступає форвардна угода.

Диверсифікація - метод пом'якшення ризику шляхом розпорошення вкладень та обмеження впливу фактора ризику за рахунок уникнення надмірної концентрації за одним портфелем. На відміну від хеджування, передбачає пошук та поєднання портфелів, які за однакових умов призводять до різних, не обов'язково прямо протилежних, результатів. Диверсифікація є методом пом'якшення ризику, який застосовується як щодо активних, так і щодо пасивних операцій.

Для оцінки тих ризиків, які підлягають кількісному вираженню серед багатьох інших інструментів та методів розраховують позицію. **Позиція** – це різниця між активами та позабалансовими вимогами з одного боку та балансовими та позабалансовими зобов'язаннями банку. **Активи та позабалансові вимоги** – це активи, які обліковуються на певний день у балансі та активи, які банк отримає у майбутньому (наприклад, за форвардними угодами). **Балансові та позабалансові зобов'язання** – це зобов'язання банку на певний день у балансі перед клієнтами та контрагентами та зобов'язання банку у майбутньому (наприклад, згідно угод про депозитну операцію у майбутньому).

Позиції поділяють на закриті і відкриті (неузгоджені). **Закрита позиція** передбачає, що банківські активи і вимоги з одного боку і зобов'язання з іншого боку, які мають спільні характеристики, дорівнюють один одному. Неузгоджені позиції - ситуація, коли позиції банку не дорівнюють нулю. Таким чином, існує диспропорція між величиною активів та зобов'язань банку, які мають спільні характеристики. **Відкриті позиції** поділяються на довгі і короткі. **Довгі позиції** передбачають, що активи і вимоги певного типу перевищують зобов'язання такого ж типу. **Короткі позиції** – навпаки, передбачають, що зобов'язання певного типу перевищують активи та вимоги такого ж типу. Розрізняють:

- ✓ валютні позиції - різниця між активами та зобов'язанням, які номіновані в одній валюті;
- ✓ позиції ліквідності - різниця між активами та зобов'язаннями із одним строком дії (депозитні позиції).

Валютна позиція – це співвідношення між сумою активів і зобов'язань, номінованих у одній і тій же валюті чи банківському металі. Відкрита валютна позиція несе для банку ризик втрат або перспективи отримання прибутку, розміри яких особливо зростають при високій **волатильності** валютного курсу. **Волатильність** - ступінь мінливості значення індикатора, змінної, параметра. Розрізняють такі види волатильності: історичну, сезонну, прогнозовану, циклічну та ін. Ступінь волатильності вважають високим, якщо показники істотно змінюються як в один, так і в інший бік. Для закриття валютних позицій та мінімізації валютних ризиків використовують різноманітні фінансові інструменти, зокрема валютні форварди, валютні свопи та ін. Ці інструменти детально розглядаються у темі 5.

Відкриваючи і закриваючи валютні позиції банк прагне отримати прибуток за рахунок покупки валюти за нижчим курсом та продажу – за вищим. Це називається «**валютний арбітраж**». Розрізняють:

- ✓ просторовий арбітраж – отримання прибутку за рахунок здійснення операцій на різних ринках;
- ✓ часовий арбітраж - отримання прибутку за рахунок різниці в динаміці курсу.

Валютний арбітраж можна здійснювати на основі двох валют на одному ринку (тоді його називають простим) і залучати більше валют і валютних ринків, використовуючи крос-курс (складний арбітраж).

Депозитна позиція – це різниця між сумою активів та зобов'язань в іноземній валюті, яка виникає внаслідок залучення і розміщення коштів. Якщо банк мав закриту позицію, і укладе дві угоди на залучення та розміщення однакової суми коштів у тій самій валюті на той самий термін – його позиція залишиться закритою. Якщо ж буде укладена лише одна з угод – позиція буде відкритою. Вона буде відкритою довгою якщо буде здійснено лише залучення коштів, і відкритою короткою – якщо буде здійснено лише розміщення коштів. Позиція буде відкритою і у випадку, якщо кошти будуть залучені і розміщені на різні терміни. Наприклад, якщо кошти було залучено на три місяці і розміщено на один місяць, то протягом першого місяця позиція буде закритою, але у два наступні вона буде відкритою довгою, якщо банк, звичайно, не потурбується про укладення третьої угоди для закриття позиції.

Відкриваючи і закриваючи депозитні позиції банк прагне отримати прибуток за рахунок залучення коштів під нижчий відсоток і розміщуючи кошти під більш високий відсоток. Це називається «**відсотковий арбітраж**».

Розрізняють такі різновиди відсоткового арбітражу:

- ✓ на збігу термінів угод з залучення і розміщення коштів;
- ✓ на незбігу термінів угод з залучення і розміщення коштів, чому відповідає термін «mismatch» (від *англ.* - незбіг.).

Відкрита депозитна позиція завжди несе для банку **відсотковий ризик**, тобто ризик, що ринкова відсоткова ставка зміниться у небажаному для банку напрямі. Банки прагнуть мінімізації відсоткового ризику, використовуючи для цього спеціальні фінансові інструменти, наприклад, угоду за майбутньою відсотковою ставкою, процентні ф'ючерси і опціони на угоду за майбутньою відсотковою ставкою.

Практичні завдання

Ситуаційні вправи

Ситуаційна вправа 1.

Проаналізуйте подану нижче ситуацію. Банк «А» реалізує міжбанківські валютні операції. Станом на 20 квітня він має відкриту довгу валютну позицію у швейцарських франках у розмірі 500000 франків та відкриту коротку позицію у британських фунтах у розмірі 700000 британських фунтів. Яку з наступних пропозицій йому слід обрати для закриття позицій? Обґрунтуйте свою відповідь.

Банк «Б» пропонує продати банку «А» 500000 франків.
Банк «Г» пропонує купити у банку «А» 500000 франків.
Банк «Д» пропонує продати банку «А» 700000 фунтів.
Банк «Е» пропонує купити у банку «А» 700000 фунтів.

Ситуаційна вправа 2.

Проаналізуйте депозитну позицію банку А та запропонуйте дії щодо хеджування позиції банку у наступній ситуації.

2 вересня комерційний банк А розмістив зі споту (тобто на 4 вересня) 1 млн дол США на місячний депозит в банку В під 6 % і того ж дня уклав угоди з банком С щодо залучення 1 млн дол також зі споту (з 4 вересня) на 2 місяці під 5 %. Банк D пропонує банку А укласти угоду FRA з датою валютування 4 жовтня на розміщення у банку D депозиту на суму 1 млн. доларів під 5,5% на один місяць. Банк Е пропонує реалізувати таку ж операцію, але під 5,2%. Банк F пропонує банку А укладення FRA на залучення банком А цієї ж суми під 7%. Яку пропозицію слід обрати банку А? Обґрунтуйте відповідь.

Ситуаційна вправа 3.

У банку А була відкрита коротка депозитна позиція у доларах на 3 місяці і довга (теж у доларах) – на 2 місяці. Оберіть пропозицію, яку йому слід обрати для закриття позицій, якщо

Банк Б пропонує банку А скористатися FRA і котирує такі ставки
USD 3v2 FRA 7,30-7.60 %

Банк В пропонує банку А скористатися FRA і котирує такі ставки
USD 2v3 FRA 7,10-7.40 %

Банк Г пропонує банку А скористатися FRA і котирує такі ставки
USD 1v2 FRA 7,30-7.50 %

Банк Д пропонує банку А скористатися FRA і котирує такі ставки
USD 1v2 FRA 7,20-7.60 %

І вкажіть за якою процентною ставкою може бути реалізована FRA.

Тестові завдання

1. Товариство всесвітніх міжбанківських фінансових телекомунікацій відоме як:

- a) FOREX;
- б) SWIFT;
- в) Western Union;
- г) TELEX.

2. Кліринг – це:

- a) система кредитування центральним банком комерційного банку, коли на рахунку-ностро його банку-кореспондента недостатньо коштів для всіх термінових платежів;

- б) система безготівкових розрахунків, що базується на заліку взаємних вимог і зобов'язань фізичних та юридичних осіб;
- в) система міжбанківських розрахунків типу «брутто»;
- г) система операцій щодо надання центральним банком кредиту рефінансування.

3. Яку з вказаних платіжних систем комерційні банки використовують для міжбанківського переказу гривні?

- а) СЕП;
- б) НСМЕП;
- в) SWIFT;
- г) Fedwire.

4. У світовій практиці страхування валютних ризиків називають:

- а) валютною інтервенцією;
- б) валютним акцептуванням;
- в) валютним таргетуванням;
- г) валютним хеджуванням.

5. Якщо сума активів і вимог банку у певній валюті менша за суму зобов'язань банку у цій же валюті, то ця валютна позиція називається:

- а) закрита коротка;
- б) закрита довга;
- в) відкрита коротка;
- г) відкрита довга.

6. Якщо сума активів і вимог банку у певній валюті більша за суму зобов'язань банку у цій же валюті, то ця валютна позиція називається:

- а) закрита коротка;
- б) закрита довга;
- в) відкрита коротка;
- г) відкрита довга.

7. Отримання прибутку за рахунок різниці відсоткових ставок за залученими і розміщеними на однакову суму депозитами це:

- а) факторинг;
- б) форфетинг;
- в) хеджування;
- г) відсотковий арбітраж.

8. Різновид відсоткового арбітражу називається:

- а) сеньйораж;
- б) ануїтет;
- в) місматч;
- г) овердрафт.

9. Якщо банк А відкрив рахунок для банку В, на якому зберігаються гроші банку В, то з точки зору банку А цей рахунок має назву:

- а) рахунок «лоро»;
- б) рахунок «ностро»;
- в) рахунок «косто»;

г) рахунок «кванто».

10. Коррахунок, на якому відображаються операції у режимі реального часу, має назву

- а) рахунок «ностро»;
- б) рахунок «лоро»;
- в) технічний коррахунок;
- г) транзитний коррахунок.

11. Якщо сума активів і позабалансових вимог банку у певній іноземній валюті перевищує суму його балансових і позабалансових зобов'язань у цій валюті – це:

- а) довга відкрита валютна позиція;
- б) коротка відкрита валютна позиція;
- в) довга закрита валютна позиція;
- г) коротка закрита валютна позиція.

12. Яка з вказаних платіжних систем використовується фізичними особами для переказу гривні:

- а) СЕП;
- б) НСМЕП;
- в) SWIFT;
- г) Fedwire.

13. Наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання – це:

- а) кредитний ризик;
- б) валютний ризик;
- в) системний ризик;
- г) ризик ліквідності.

14. Назва якого з різновидів коррахунків означає «наші гроші у вас»?

- а) рахунок «ностро»;
- б) рахунок «лоро»;
- в) технічний коррахунок;
- г) транзитний коррахунок.

15. Назва якого з різновидів коррахунків означає «ваші гроші у нас»?

- а) рахунок «ностро»;
- б) рахунок «лоро»;
- в) технічний коррахунок;
- г) транзитний коррахунок.

16. Коррахунок, на якому відображаються суми, що не були підтверджені протягом робочого дня, має назву:

- а) рахунок «ностро»;
- б) рахунок «лоро»;
- в) технічний коррахунок;
- г) транзитний коррахунок.

17. Ліміт незавершених операцій – це

- а) загальна сума угод, за якими не надійшла інформація про переказ валюти;
- б) сума, яка може бути видана в кредит на засадах овердрафту;
- в) обсяг операцій, які реалізуються за допомогою кореспондентських рахунків;
- г) ліміт операцій на засадах індосаменту.

18. Розмір маржі котирування відсоткових ставок за депозитами буде зростати якщо:

- а) якщо банк маркет-мейкер зацікавлений у великих обсягах залучення і розміщення коштів;
- б) якщо запит щодо котирування робить невеликий чи маловідомий банк;
- в) якщо сума котируваного депозиту є значною;
- г) всі відповіді вірні.

19. Якщо банк А відкрив рахунок для банку В, на якому зберігаються гроші банку В, то з точки зору банку В цей рахунок має назву:

- а) Рахунок «лоро»;
- б) Рахунок «ностро»;
- в) Рахунок «косто»;
- г) Рахунок «кванто».

20. Відсотковий арбітраж на різних строках депозитів обов'язково передбачає:

- а) використання спреду «метелик»;
- б) використання правила діагоналі;
- в) місматч;
- г) овердрафт.

21. Якщо сума активів і позабалансових вимог банку у певній іноземній валюті збігається з сумою його балансових і позабалансових зобов'язань у цій валюті – це:

- а) довга відкрита валютна позиція;
- б) коротка відкрита валютна позиція;
- в) стандартна відкрита валютна позиція;
- г) закрита валютна позиція.

22. Якщо сума активів і позабалансових вимог банку у певній іноземній валюті перевищує суму його балансових і позабалансових зобов'язань у цій валюті – це:

- а) довга відкрита валютна позиція;
- б) коротка відкрита валютна позиція;
- в) довга закрита валютна позиція;
- г) коротка закрита валютна позиція.

23. Якщо банк має довгу відкриту валютну позицію у доларах США, то які наслідки для його фінансового стану може спричинити падіння долара відносно решти валют:

- а) банк може отримати прибуток;
- б) банк може зазнати втрат;
- в) падіння не вплине на фінансовий стан банку;
- г) немає вірної відповіді.

24. Якщо банк має довгу відкриту валютну позицію у доларах США, то які наслідки для його фінансового стану може спричинити зростання долара відносно решти валют:

- а) банк може отримати прибуток;
- б) банк може зазнати втрат;
- в) падіння не вплине на фінансовий стан банку;
- г) немає вірної відповіді.

Запитання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність валютних рахунків?
2. Що таке кореспондентський рахунок? Які різновиди коррахунків Вам відомі?
3. Розкрийте сутність електронних систем міжнародних міжбанківських розрахунків і платежів і вкажіть їх роль у реалізації міжнародних кредитно-розрахункових і валютних операцій.
4. Що таке валютний ризик? Які різновиди валютних ризиків Вам відомі?
5. Що таке валютна позиція? Розкрийте структуру закритої та відкритої валютної позиції.
6. У чому полягає сутність хеджування? Які методи хеджування Вам відомі?

Використані та рекомендовані до розгляду інформаційні джерела:

- ✓ Арбузов С.Г. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504 с. – (Інституційні засади розвитку банківської системи України)
- ✓ Батрименко В.В. Розрахунки та платежі у зовнішній торгівлі європейських країн: навчальний посібник / В.В.Батрименко. – К.:Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». – 2009. – 298с.
- ✓ Береславська О. І., Наконечний О. М., Пясецька М. Г., Боришкевич О. В., Гордон В. Б. Міжнародні розрахунки та валютні операції: Навч. посіб. / Київський національний економічний ун-т; Українська фінансово-банківська школа при КНЕУ / М.І. Савлук (ред.). — К. : Видавництво КНЕУ, 2002. — 390с.
- ✓ Бутук О.І. Валютно-фінансові відносини: Навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – 349 с.
- ✓ Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті // Постанова Правління Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22
- ✓ Інструкція про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті // постанова Правління Національного банку України від 16.08.2006 р. № 320.

- ✓ Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах // Постанова Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492.
- ✓ Кривов'яз Т.В. Міжнародні кредитно-розрахункові операції в банках: навч. посіб. / за наук. ред. М.І. Сивульського. – К.: Університет «Україна», 2009. – 327 с.
- ✓ Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків // Постанова Правління Національного банку України від 15.03.2004 р. №104.
- ✓ Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України // Постанова Правління Національного банку України від 02.08.2004 р. № 361
- ✓ Міжнародні розрахунки і валютні операції; навч. посіб. / Т.С.Шемет, А.С.Коряк, О.М.Діба; за заг. ред. Т.С. Шемет. – К.: КНЕУ, 2009. – 348 с.
- ✓ Офіційний сайт Асоціації «УкрСВІФТ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrswift.org/index.php?lang_id=2&menu_id=1
- ✓ Офіційний сайт Співтовариства всесвітніх міжбанківських фінансових телекомунікацій (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.swift.com/index.page?lang=en>
- ✓ Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями // Постанова Правління Національного банку України від 25.01.2012 р. № 23.
- ✓ Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України // Постанова Правління Національного банку України від 30.04.2009 р. № 259.
- ✓ Показатели финансовой устойчивости. Руководство по составлению. – МВФ, 2007 р. – 324 с.
- ✓ Постанова НБУ «Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами» № 516 від 03.12.2003.
- ✓ Про банки і банківську діяльність // Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III.
- ✓ Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України та встановлення лімітів відкритої валютної позиції банку // Постанова Правління Національного банку України від 12.08.2005 р. № 290
- ✓ Про платіжні системи та переказ коштів в Україні // Закон України від 05.04.2001 р. № 2346-III.
- ✓ Українська фондова біржа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrse.com.ua>
- ✓ Шило В.П., Васькова В.Н. Організація міжнародних банківських операцій: Навч. посіб. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 224 с.
- ✓ Шило В.П., Доровська С.С., Ільїна С.Б., Іванова Н.С. Міжнародні фінанси: Теоретично-практичний посібник. – К.: Кондор, 2010 р. – 346 с.

Тема 6. ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ

Зміст

1. Поняття та класифікація валютних операцій.
2. Валютна форвардна угода.
3. Валютний ф'ючерс.
4. Валютний своп.
5. Валютний опціон.

1. Поняття та класифікація валютних операцій

Валютні операції це:

- ✓ операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України;
- ✓ операції, пов'язані з використанням валютних цінностей в міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності;
- ✓ операції, пов'язані з ввезенням, переказуванням і пересиланням на територію України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за її межі валютних цінностей;

За термінами валютні операції поділяються на:

- ✓ поточні;
- ✓ термінові.

Поточні операції реалізуються у межах трьох робочих днів. Вони поділяються на:

- ✓ *tod* (від *англ. today*) – сьогодні укладається угода і сьогодні ж вона реалізується. Тобто, «сьогодні на сьогодні».
- ✓ *tom* (від *англ. tomorrow*) - сьогодні укладається угода і завтра вона реалізується. Тобто, «сьогодні на завтра».
- ✓ *spot* – сьогодні укладається угода і післязавтра вона реалізується. До уваги беруться лише робочі дні. Тобто, «сьогодні на післязавтра», або «сьогодні на другий робочий день».

Курс «spot» є базовим для розрахунку курсів та вартості багатьох термінових угод, наприклад, форварду, ф'ючерсу та ін.

Серед вказаних типів найбільш поширеними є операції „spot”, оскільки строк у два дні є оптимальним терміном для оформлення документів щодо купівлі-продажу валюти. Основна мета їх реалізації — забезпечення потреб клієнтів банків у іноземній валюті та спекуляція.

Термінові операції – це ті, термін реалізації яких перевищує три робочі дні, тобто це все, що довше за «spot», наприклад, форвард, ф'ючерс.

За цілями та механізмом реалізації валютні операції поділяються на:

- ✓ конверсійні;
- ✓ депозитно-кредитні.

Конверсійні операції – операції з купівлі-продажу узгоджених сум однієї валюти за іншу валюту за узгодженим курсом на певну дату.

Мета конверсійних операцій:

- ✓ міжнародна торгівля, туризм, інвестиції;
- ✓ спекулятивні валютні операції;
- ✓ хеджування валютних ризиків.

Депозитно-кредитні операції полягають у залученні та розміщенні тимчасово вільних коштів з метою отримання прибутку. Більш детально вони будуть проаналізовані у темі 6. «Міжнародні операції з залучення і розміщення ресурсів».

Невід'ємним елементом валютних операцій є фінансові інструменти.

Фінансовий інструмент – це контракт, результатом якого є створення фінансового активу одного суб'єкта господарювання і фінансового зобов'язання чи інструменту власного капіталу у іншого суб'єкта господарювання.

Фінансові інструменти в бухгалтерському обліку поділяються на:

- ✓ фінансові активи;
- ✓ фінансові зобов'язання;
- ✓ інструменти власного капіталу;
- ✓ похідні фінансові інструменти.

Фінансові активи включають: грошові кошти, не обмежені для використання, та їх еквіваленти; дебіторську заборгованість, не призначену для перепродажу; фінансові інвестиції, що утримуються до погашення; фінансові активи, призначені для перепродажу; інші фінансові активи.

Фінансові зобов'язання включають фінансові зобов'язання, призначені для перепродажу, та інші фінансові зобов'язання.

До інструментів власного капіталу належать прості акції, частки та інші види власного капіталу.

Похідні фінансові інструменти включають ф'ючерсні контракти, форвардні контракти та інші похідні фінансові інструменти.

Згідно з іншою класифікацією **серед фінансових інструментів виділяють:**

- ✓ валютні фінансові інструменти, які передбачають обмін однієї грошової одиниці на іншу;
- ✓ відсоткові фінансові інструменти, які приносять прибуток за фіксованими чи плаваючими ставками;
- ✓ майнові інструменти, наприклад, акції, дорогоцінні метали, сировина, товари.

Таким чином, **до фінансових інструментів відносять** цінні папери, строкові контракти (ф'ючерси), інструменти грошового обігу, відсоткові строкові контракти (форварди), строкові контракти на обмін (на певну дату в майбутньому) в разі залежності ціни від відсоткової ставки, валютного курсу чи фондового індексу (відсоткові, курсові чи індексні свопи), опціони, що дають право на купівлю або продаж будь-якого із зазначених фінансових інструментів, у т.ч. тих, що передбачають грошову форму оплати (курсіві та відсоткові опціони).

Особливого розвитку останнім часом дістали деривативи, тобто похідні фінансові інструменти. **Дериватив** - стандартний документ, що засвідчує право

та/або зобов'язання придбати або продати базовий актив на визначених умовах у майбутньому.

Базовий актив - товари, цінні папери, кошти, що є предметом виконання зобов'язань за деривативом. Основою деривативу можуть бути активи (товари, акції, облігації, позики та ін), індекси (на відсоткові ставки, валютні курси, фондові індекси, індекси споживчих цін) або інші умови.

Продавець за деривативом - особа, яка згідно з форвардним та/або ф'ючерсним контрактами має продати базовий актив контракту, а згідно з опціоном зобов'язується продати (купити) базовий актив опціону.

Покупець за деривативом - особа, яка згідно з форвардним та/або ф'ючерсним контрактами має купити базовий актив контракту, а згідно з опціоном має право купити (продати) базовий актив опціону.

Деривативи мають бути укладені в письмовій формі.

2. Форвардна валютна угода

Форвардний контракт - двостороння угода за стандартною (типовою) формою, яка засвідчує зобов'язання особи придбати (продати) базовий актив у визначений час та на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією ціни такого продажу під час укладення форвардного контракту. Основна мета валютних форвардів – забезпечення реальних потреб суб'єктів у валюті (наприклад, для міжнародної торгівлі чи інвестицій) чи хеджування валютних ризиків. Форварди - це угоди типу **ОТС** (від англ. «over-the-counter» - *через прилавок*) – позабіржові угоди. Форварди укладаються на умовах, зручних для кожного конкретного банківського клієнта. Сума угоди, її термін, валютна пара – є для кожного клієнта індивідуальними, і визначаються у результаті домовленостей клієнта з банком. Тому форвардна угода, не відміну від ф'ючерсу, не є стандартною, що визначає її низьку ліквідність на вторинному ринку. Форвард є обов'язковим до виконання сторонами угоди.

В Україні уповноважені банки та резиденти – суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мають право здійснювати валютні операції на умовах «форвард» для страхування ризику зміни курсу однієї іноземної валюти щодо іншої за умови, що обидві валюти включено до 1-ї групи Класифікатора Національного банку України. В Україні форвардні валютні операції виконуються в строк, що не перевищує 365 календарних днів. Найбільш поширеними з них є угоди на 1, 2, 3, 6, 9 та 12 міс. Але у світовій практиці у окремих випадках, коли йдеться про ринок стабільних валют, терміни угод можуть сягати кількох років.

Форвардний контракт повинен мати такі **реквізити**:

- ✓ назва контракту;
- ✓ сторони контракту;
- ✓ базовий актив контракту та його характеристики (емітент, вид цінного паперу, його номінальна вартість, термін обігу, інші відомості для цінних паперів; вид валюти - для коштів; асортимент - для інших товарів);
- ✓ кількість базового активу;
- ✓ вартість контракту;

- ✓ ціна виконання - ціна базового активу, за якою під час виконання зобов'язань за деривативом здійснюються розрахунки;
- ✓ термін виконання;
- ✓ порядок оплати придбаного (проданого) базового активу;
- ✓ відповідальність сторін у разі невиконання чи неналежного виконання зобов'язань, встановлених цим контрактом;
- ✓ порядок розгляду спорів, що виникають під час укладення та виконання контракту;
- ✓ адреси, підписи, печатки, реквізити банківських рахунків (для юридичних осіб) та паспортні дані (для фізичних осіб) сторін контракту.

Курс форвардної угоди розраховується наступним чином.

Для курсу покупки валюти:

$$ER_{fwd}^{buy} = ER_{spot}^{buy} + fwd^{buy},$$

де

ER_{fwd}^{buy} - форвардний курс для покупки валюти

ER_{spot}^{buy} - курс на дату «спот»

fwd^{buy} - форвардні пункти, розраховані для покупки валюти

Для курсу продажу валюти:

$$ER_{fwd}^{sell} = ER_{spot}^{sell} + fwd^{sell},$$

де

ER_{fwd}^{sell} - форвардний курс для продажу валюти

ER_{spot}^{sell} - курс на дату «спот»

fwd^{sell} - форвардні пункти, розраховані для продажу валюти

Форвардні пункти для покупки і продажу валюти розраховуються наступним чином.

$$fwd^{buy} = \frac{ER_{spot}^{buy} \times (IR_c^d - IR_b^l) \times D}{360 \times 100 + IR_b^l \times D}$$

$$fwd^{sell} = \frac{ER_{spot}^{sell} \times (IR_c^l - IR_b^d) \times D}{360 \times 100 + IR_b^d \times D},$$

де

fwd^{buy} - форвардні пункти, розраховані для покупки валюти

fwd^{sell} - форвардні пункти, розраховані для продажу валюти

ER_{spot}^{buy} - курс на дату «спот»

ER_{spot}^{sell} - курс на дату «спот»

IR_c^d - відсоткова ставка розміщення ресурсів на міжбанківському ринку для валюти котирування

IR_c^l - відсоткова ставка залучення ресурсів на міжбанківському ринку для валюти котирування

IR_b^d - відсоткова ставка розміщення ресурсів на міжбанківському ринку для базової валюти

IR_b^l - відсоткова ставка залучення ресурсів на міжбанківському ринку для базової валюти

D- термін угоди (у днях)

Форвардні пункти fwd^{buy} і fwd^{sell} можуть мати як додатне, так і від'ємне значення, оскільки майбутній форвардний курс може бути вищий від поточного курсу (спот-курсу) і нижчий від поточного курсу. Якщо форвардні пункти мають додатне значення, то вони називаються «**премія**», якщо від'ємне – то «**дисконт**».

Форвардні контракти можуть укладатися на стандартні та, так звані, «**ламані**» **дати**». (англ. *broken date*), термін виконання яких лежить між двома стандартними датами – так званими «коротким» та «довгим» періодами. Курс угоди на ламану дату розраховується за формулою:

$$ER_{fwd} = ER_{spot} + fwd^{BD},$$

де

ER_{fwd} - форвардний курс на ламану дату

ER_{spot} - курс на дату «спот».

fwd^{BD} - форвардні пункти на ламану дату

$$fwd^{BD} = fwd^D - \left[\frac{fwd^D - fwd^d}{D - d} \times (D - BD) \right],$$

де

fwd^{BD} - форвардні пункти на ламану дату

fwd^D - форвардні пункти довгого періоду

fwd^d - форвардні пункти короткого періоду

D – кількість днів довгого періоду

d – кількість днів короткого періоду

BD – кількість днів від дати «спот» до ламаної дати. Слід враховувати, що при розрахунку BD першу і останню дати періоду слід враховувати як один день, тобто слід враховувати або першу або останню дату періоду.

Якщо клієнт банку ще не знає точної дати, коли він потребуватиме реалізації валютообмінної операції банк може запропонувати клієнту «**форвардний опціон**» (від англ. *option* – *варіант, вибір, право вибору*), який надає клієнту право обрати для реалізації угоди будь-яку дату із вказаного у форвардному контракті опціонного періоду. У цьому випадку розраховуються і фіксуються в угоді два форвардні курси – на початок і на кінець опціонного періоду. Клієнт обирає дату угоди, а банк – курс її реалізації. Банк обирає той курс, який є для банку більш вигідним.

При потребі банк може розрахувати для клієнта **форвардний крос-курс**, який розраховується за тим самим принципом, що і звичайний крос-курс, але на основі не спот-курсів, а форвардних курсів.

На відміну від деяких фінансових інструментів форвардний контракт є обов'язковим до виконання. Тому навіть якщо, наприклад, зовнішньоторговельна угода клієнта зірвалася, і він вже не потребує купівлі чи продажу валюти, він все-одно повинен реалізувати цей форвард. У цьому разі кажуть, що він повинен **«закрити угоду на ринку «спот»**. Суть закриття форвардної валютної угоди на ринку «спот» полягає у протилежній конверсійній операції на ринку «спот». Тобто, якщо клієнт згідно форвардного контракту повинен був купувати (тепер уже непотрібну йому) валюту, то він все-одно купує її (тобто виконує свої зобов'язання за форвардним контрактом), а потім продає цю непотрібну йому валюту на ринку «спот», тобто за «спот»-курсом. І навпаки, якщо клієнт згідно форвардної угоди повинен був продати валюту (якої у нього внаслідок зриву зовнішньоторговельної операції немає), йому слід купити необхідну суму валюти на ринку «спот», тобто за «спот»-курсом, і тоді продати її банку, виконуючи свої зобов'язання перед банком згідно форвардного контракту.

У випадку якщо зовнішньоторговельну угоду клієнта не скасовано, а лише відкладено, банк може запропонувати продовжити форвардну угоду за «правилом діагоналі». У цьому випадку курс нової форвардної угоди розраховується на основі спот-курсу закриття угоди шляхом додавання форвардних пунктів, розміщених по діагоналі від курсу закриття угоди. Так, якщо для закриття угоди клієнт продавав валюту **за банківським курсом покупки**, то для продовження угоди за «правилом діагоналі» буде використано цей же спот-курс шляхом додавання до нього форвардних пунктів, розрахованих для **банківського форвардного продажу валюти**. Таким чином, банк, по-суті, робить клієнту знижку на розмір спреду, помноженого на суму угоди.

Укладаючи форвардну угоду з клієнтом банк, як правило, вимагає від останнього підтримувати певний залишок на його рахунку. Ці кошти можуть бути використані якщо у клієнта виникає потреба закрити угоду на ринку «спот».

3. Валютний ф'ючерс

Ф'ючерсний контракт (ф'ючерс) - стандартний документ, який засвідчує зобов'язання придбати (продати) базовий актив у визначений час та на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією ціни на момент укладення контракту. Ф'ючерсний контракт - контракт, аналогічний до форвардного, але він відбувається за стандартизованими умовами: здійснюється тільки на біржах, форма та умови контрактів уніфіковані, і розрахунки щодо купівлі-продажу ф'ючерсних контрактів здійснюються через розрахункову палату біржі, яка гарантує своєчасність і повноту платежів. Їх головна мета – хеджування (страхування ризику) та спекуляція.

Ф'ючерсний контракт повинен мати такі **реквізити**:

- ✓ назва контракту;
- ✓ вид контракту (з поставкою або без поставки базового активу);
- ✓ сторони контракту;
- ✓ базовий актив контракту та його характеристики (емітент, вид та кількість цінних паперів, його номінальна вартість, термін обігу, інші відомості для

цінних паперів; вид та кількість валюти - для коштів; кількість, асортимент - для інших товарів);

- ✓ обсяг контракту;
- ✓ розмір початкової маржі. **Початкова маржа** - кошти та/або цінні папери, які необхідно внести для укладення ф'ючерсного контракту;
- ✓ ціна виконання. **Ціна виконання** - кошти та/або цінні папери, які необхідно внести для укладення ф'ючерсного контракту;
- ✓ одиниця виміру ціни;
- ✓ механізм визначення розрахункової ціни на момент виконання. Цей механізм найчастіше передбачає визначення середньозваженої ціни укладених угод протягом торгової сесії або кількох останніх хвилин сесії. У деяких випадках розрахункова ціна може бути ціною останньої угоди торгової сесії, або бути встановленою групою експертів;
- ✓ термін виконання;
- ✓ відповідальність сторін у разі невиконання чи неналежного виконання зобов'язань, встановлених цим контрактом;
- ✓ порядок розгляду спорів, що виникають під час укладення та виконання контракту;
- ✓ адреси, підписи, печатки, реквізити банківських рахунків (для юридичних осіб) та паспортні дані (для фізичних осіб) сторін контракту.

Розрізняють валютні ф'ючерси, процентні ф'ючерси та ф'ючерси на фондовий індекс.

Для того, щоб знайти **ціну валютного ф'ючерсу** слід скористатися формулою

$$Pf = Ps \times \left(\frac{1 + I_1(t)}{1 + I_2(t)} \right)^{t/360}$$

де

Pf – ціна ф'ючерса

Ps – спот-курс валюти, ф'ючерс якої нас цікавить, відносно тієї валюти, у якій цей ф'ючерс повинен бути виражений.

I_1 - відсоткова ставка за позиками у валюті, у якій буде виражений ф'ючерс (повинна бути виражена у вигляді десяткового дробу)

I_2 – відсоткова ставка за позиками у валюті, ф'ючерс якої нас цікавить (повинна бути виражена у вигляді десяткового дробу)

t – термін від продажу ф'ючерсу до виконання ф'ючерсного контракту. Слід зазначити, що у окремих країнах у вказаній формулі базовою кількістю днів у році вважається 365, а не 360 днів.

Наприклад, якщо Ps виражений у доларах, то I_1 буде ставкою за позиками у доларах і Pf буде виражено у доларах. Тобто Pf – це буде ціна ф'ючерсу на певну валюту, виражена у доларах. I_2 , відповідно, буде ставкою за позиками у цій валюті.

Процентні ф'ючерси розглядаються у темі 6.

Ф'ючерс на фондовий індекс – це контракт, базовим активом яких є фондовий індекс. Обсяги прибутку (збитку) учасників торгів такими контрактами визначається як результат зростання чи падіння фондового індексу у порівнянні з його значенням, зафіксованим у контракті. Для визначення суми прибутку (збитку)

учасника торгів з такими контрактами використовується множник специфікації, виражений у грошових одиницях. На дату виконання контракту сплачується грошова сума, рівна добутку множника на різницю значення індексу при закритті контракту в останній день торгівлі і ціною ф'ючерсного контракту. Якщо значення індексу при виконанні контракту нижче за ціну контракту, то має місце збиток покупця контракту і прибуток його продавця, і навпаки.

Якщо ціна ф'ючерса вища за ціну «спот» - ця ситуація називається «*контанго*», якщо – нижча, то - «*беквардейшн*».

Незважаючи на певну подібність валютних форвардів і ф'ючерсів між ними є відмінності (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Спільні та відмінні риси валютних форвардів і ф'ючерсів

<i>Спільні і відмінні риси</i>	<i>Форварди</i>	<i>Ф'ючерси</i>
<i>Спільні риси</i>		
Дата реалізації угоди	Фіксується у момент укладення угоди, але має місце у майбутньому	
Курс (ціна) угоди	Фіксується в момент укладення угоди, але відображає прогноз учасників щодо її майбутнього значення. При розрахунку використовується спот-курс, термін угоди і відсоткові ставки за позиковими коштами у валютах угоди	
Гарантійний депозит	Має місце у формі мінімального залишку на рахунку клієнта – учасника угоди, який вимагається банком.	Має місце у формі коштів на маржових рахунках учасників угоди
<i>Відмінні риси</i>		
Ринок	Позабіржовий (ОТС)	Біржовий
Можливість перепродажу угоди	Ні	Так, є широкий вторинний ринок
Сума угоди	Узгоджується з кожним клієнтом	Стандартна сума (партія - лот)
Термін	Може бути стандартним або узгоджується з кожним клієнтом	Стандартний термін (кратний 30)
Виконання контракту	Обов'язково завершується поставкою валюти	Може завершуватися поставкою валюти або виплатою компенсації
Перелік використовуваних валютних пар	Узгоджується між учасниками угоди, при потребі розраховується крос-курс	Обмежується лістингом біржі
Доступність для дрібних інвесторів	Недоступний	Доступний

Вважають, що покупець ф'ючерсу займає довгу позицію, а продавець – коротку.

«Купити» ф'ючерсний контракт означає у момент укладення угоди взяти на себе зобов'язання купити базисний актив у майбутньому згідно умов, що фіксуються у момент укладання угоди, і з настанням терміну виконання контракту отримати певну вказану у контракті суму валюти за заздалегідь зафіксованою ціною і оплатити її вартість.

«Продати» ф'ючерсний контракт означає у момент укладення угоди взяти на себе зобов'язання продати базисний актив у майбутньому згідно умов, що фіксуються у момент укладання угоди, і з настанням терміну виконання контракту перерахувати контрагенту певну вказану у контракті суму валюти за заздалегідь зафіксованою ціною і отримати її вартість у контрагента.

Посередником у торгівлі ф'ючерсами між контрагентами виступає біржа. За допомогою системи маржі вона забезпечує виконання умов контрактів всіма без винятку учасниками торгів.

Маржа – це певна, визначена правилами біржі, сума на спеціальному рахунку учасника торгів, яка має на меті забезпечення його фінансових зобов'язань перед контрагентами. Це гарантійний внесок, що забезпечує виконання зобов'язань за біржовою угодою при торгівлі ф'ючерсними та опціонними контрактами. Адже у випадку небажаного напряму зміни валютного курсу учасник торгів може зазнати фінансових втрат і бути не в змозі виконувати свої зобов'язання. У такому випадку його зобов'язання перед іншими учасниками торгів повинна виконати біржа.

Початкова маржа - кошти та/або цінні папери, які необхідно внести для укладення ф'ючерсного контракту. Початкова маржа – це сума коштів на маржовому рахунку учасника торгів, яка може бути використана біржею для примусового закриття відкритих позицій учасника у випадку його фінансової неспроможності зробити це самостійно. Розмір початкової маржі визначається, як правило, з огляду на добову зміну ціни контракту. Цю маржу повинні вносити обидві сторони угоди, адже ціна контракту може як зрости, так і зменшитися, і, відповідно, завдати збитки продавцю або покупцю контракту.

Варіаційна маржа – це сума, на яку змінюються залишок на маржовому рахунку учасника торгів. Наприкінці кожної торгової сесії на біржі встановлюється розрахункова ціна ф'ючерсного контракту. Напрямок руху цієї ціни протягом цієї сесії був вигідний одному з контрагентів і не вигідний для іншого. Той учасник, для якого зміна ціни була не вигідною, зазнає збитків, і ризик невиконання ним ф'ючерсного контракту зростає. Тому цей учасник повинен перерахувати на маржовий рахунок додаткову суму коштів, яка б покривала можливі втрати біржі, які вона може понести у випадку відмови цього учасника виконати свої зобов'язання, взяті на себе згідно ф'ючерсного контракту. Рахунок варіаційної маржі корегується в кінці кожної торгової сесії.

Але зміна ціни у проміжку між останнім (перед реалізацією контракту) корегуванням рахунку варіаційної маржі і, власне, моментом реалізацією контракту теж є можливою. Саме у такому випадку використовується початкова маржа, з рахунку якої біржа може стягнути кошти, яких не вистачає для виконання

угоди замість учасника, що відмовився від виконання контракту. Саме тому розмір початкової маржі повинен покривати добову зміну ціни контракту.

4. Валютний своп

Валютний своп (currency swap) – валютна операція за договором, умови якого передбачають покупку (продаж) іноземної валюти зі зворотним її продажем (купівлею) на певну дату в майбутньому з фіксацією умов цих операцій у момент укладення договору. Учасники обох угод – ті самі. У своп-угоді завжди використовуються дві дати. Перша називається «дата валютування», друга – «дата завершення свопу». Наприклад, якщо банк купив 2 млн. доларів проти євро з датою валютування «спот» і одночасно продав 2 млн. доларів проти євро на умовах 1-місячного форварду, то це називається «одномісячний своп долара у євро».

Уповноважений банк має право здійснювати операції купівлі-продажу іноземної валюти на умовах "своп" з Національним банком, міжнародними фінансовими організаціями та з іншим уповноваженим банком. Уповноважені банки мають право здійснювати на міжнародному валютному ринку та між собою на міжбанківському валютному ринку України операції з обміну іноземної валюти на умовах "своп". Операції з купівлі-продажу іноземної валюти на умовах "своп", що здійснюються між уповноваженими банками, та операції з обміну іноземної валюти на умовах "своп", зазначені в абзаці другому цього пункту, виконуються в строк, що не перевищує 365 календарних днів.

Класифікація свопів:

За порядком виконання операцій:

- ✓ buy/sell – спочатку відбувається операція покупки валюти, а тоді – операція її продажу;
- ✓ sell/buy - спочатку відбувається операція продажу валюти, а тоді – операція її покупки.

За строками виконання операцій:

- ✓ стандартні свопи (зі споту). Перша угода – реалізується на дату «spot», друга – на форвардну дату. Серед них виділяють також свопи «spot-week», де перша операція – спотова, а друга виконується на умовах тижневого форварду (від англ. *week* - тиждень).
- ✓ Одноденні свопи (до споту). Наприклад, коли перша угода – реалізується на дату «tom», а друга – на дату «spot». Такий своп називається tom-next (t/n).
- ✓ Форвардні свопи (після споту). Це комбінація двох форвардних угод – угод з коротшим та довшим термінами.

Оскільки **стандартний своп** складається зі споту та форварду, то котирується завжди друга операція, тобто вказуються форвардні пункти. Зразок котирування свопу долара у євро:

$$USD / EUR_{-1\_month\_swap} = \frac{bid}{130} - \frac{offer}{145}$$

Як відомо, сторона котирування «bid» демонструє ціну покупки ресурсів банком. Тобто банк, який виставив це котирування, бажає здійснити своп-

операцію, де у рамках другого (зворотнього) етапу операції купуватиме долар з використанням значення форвардних пунктів 130. У іншому випадку він продаватиме долар у рамках другого етапу своп-операції з використанням значення форвардних пунктів 145, що демонструє сторона котирування «offer». Але слід пам'ятати, що перед форвардною операцією обов'язково має місце зворотна спот-операція. Тобто, якщо за форвардною операцією банк купує долари (з використанням пунктів 130), то за попередньою спот-операцією він їх продавав. Тому цей своп називається sell/buy – продаж банком на споті і покупка на умовах форварду. З використанням пунктів 145 буде виконуватися своп buy/sell - покупка банком на споті і продаж на умовах форварду.

Слід враховувати, що спот-курс використовується у своп-операції двічі – у операції «спот» і як основа, до якої додаються форвардні пункти для операції «форвард». Тому при визначенні вартості свопу, по-суті, мають значення лише своп-пункти (тобто форвардні пункти), які і становитимуть різницю між курсами покупки і продажу у рамках свопу. Тому для визначення вартості свопу слід обрати пункти «bid» чи «offer», в залежності від того який вид свопу потрібно реалізувати - sell/buy чи buy/sell, і помножити ці пункти на суму угоди.

5. Валютний опціон

Опціон (від англ. option - вибір, право вибору) - стандартний документ, що засвідчує право придбати (продати) базовий актив на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією ціни на час укладення такого контракту. Опціон – це фінансовий інструмент, який дає його власнику право вибору щодо того, чи здійснювати угоду, яка є предметом опціонної угоди. Продавець опціону зобов'язується виконати угоду якщо такими будуть побажання власника опціону.

За продаж цього зобов'язання продавець опціону отримує **премію** (грошову винагороду). Покупець опціону (тобто той, хто стає його власником) платить продавцю премію, купуючи тим самим право вибору – реалізувати опціон, чи відмовитися від нього залежно від того чи вигідною для власника опціону буде реалізація цього опціону за поточної ринкової ситуації. Таким чином, премія - ціна, що сплачується покупцем опціону його продавцю за набуте право скористатися опціоном.

Опціон повинен мати такі реквізити:

- ✓ назва угоди;
- ✓ сторони угоди;
- ✓ вид опціону (з поставкою або без поставки базового активу, опціон на купівлю чи опціон на продаж);
- ✓ базовий актив опціону та його характеристики (емітент, вид та кількість цінних паперів, його номінальна вартість, термін обігу, інші відомості для цінних паперів; вид та кількість валюти - для коштів; кількість, асортимент - для товарів). Базовий актив - товари, цінні папери, кошти та їх характеристики, що є предметом виконання зобов'язань за деривативом;

- ✓ ціна виконання. Ціна виконання - ціна базового активу, за якою під час виконання зобов'язань за опціоном здійснюються розрахунки. Її також називають «страйк».
  - ✓ термін виконання (для опціону з виконанням протягом терміну його дії, тобто протягом так званого опціонного періоду), або день виконання (для опціону з виконанням у встановлену дату);
  - ✓ порядок оплати придбаного (проданого) базового активу;
  - ✓ розмір премії опціону. **Премія** - ціна, що сплачується покупцем опціону його продавцю за набуте право скористатися опціоном.
  - ✓ відповідальність продавця опціону в разі невиконання чи неналежного виконання зобов'язань, встановлених опціоном;
  - ✓ порядок розгляду спорів, що виникають під час укладення та виконання опціонів;
  - ✓ адреси, підписи, печатки, реквізити банківських рахунків (для юридичних осіб) та паспортні дані (для фізичних осіб) сторін опціону.
- Основна мета опціону – управління ризиками.

Учасники опціонних угод можуть займати довгі і короткі позиції. Довга позиція передбачає купівлю базового активу, коротка – продаж базового активу. Продавець опціону отримує зобов'язання зайняти певну позицію, а покупець (власник) опціону – право зайняти певну позицію.

Класифікація опціонів.

За базовим активом:

- ✓ товарні (на товари і товарні ф'ючерси);
- ✓ валютні (на валюту і валютні ф'ючерси);
- ✓ фондові (на фондові індекси, на акції);
- ✓ відсоткові (на майбутню відсоткову ставку, відсоткові ф'ючерси).

За ринком:

- ✓ біржові (стандартизовані)
- ✓ позабіржові (унікальні, результат індивідуальних домовленостей між учасниками)

За правом власника:

- ✓ “call” – опціон, що дає його власнику право (але не зобов'язує) купити базовий актив у продавця опціону і зобов'язує продавця опціону продати базовий актив;
- ✓ “put” - опціон, що дає його власнику право (але не зобов'язує) продати базовий актив продавцю опціону і зобов'язує продавця опціону купити базовий актив.

Права та обов'язки продавця та власника опціонів „put” і “call” продемонстровано на таблиці 5.2

**Права та обов'язки продавця та покупця (власника)
опціонів „put” і “call”**

<i>Вид опціону</i>	<i>Права та обов'язки</i>	
	<i>продавця опціону</i>	<i>покупця (власника) опціону</i>
„put”	зобов'язання купити актив	право продати актив
„call”	зобов'язання продати актив	право купити актив

За терміном реалізації:

- ✓ європейський тип – такі опціони можуть бути реалізовані лише по завершенню їх дії;
- ✓ американський тип - такі опціони можуть бути реалізовані протягом усього опціонного періоду (тобто терміну дії опціону). Таким чином, опціони американського типу, у порівнянні з опціонами європейського типу, дають його власнику значно більше можливостей для маневру;
- ✓ азійський тип – виконується за середньозваженою ціною за весь період дії опціонної угоди.

Опціонна стратегія – це комбінація кількох операцій з використанням опціонів. Серед опціонних стратегій одними з найбільш популярними є Straddle і Strangle.

Суть стратегії Long Straddle (довгий стреддл) полягає у тому, що трейдер одночасно купує опціони “call” і “put” з однаковою ціною виконання. Напряму зміни курсу у цьому випадку не має значення. Головне, щоб зміна була значною і різниця покрила витрати цього інвестора на оплату премії.

Суть стратегії Short Straddle (короткий стреддл) полягає у тому, що трейдер одночасно продає опціони “call” і “put” з однаковою ціною виконання. Він сподівається, що зміни курсу будуть незначними. Адаже за продаж опціонів він отримав премію, і тепер сподівається, що ці опціони не завдадуть йому збитків такого розміру, які б перевищили розмір премії.

Суть стратегії Long Strangle (довгий стренгл) полягає у тому, що трейдер купує опціони “call” і “put”. Страйки по цих опціонах формують певний ціновий коридор (з поправкою на заплачену премію), межі якого (згідно очікувань цього трейдера) ринкова ціна базисного активу повинна подолати. Залежно від напрямку руху ринкової ціни він буде реалізовувати або “call” або “put”. Чим більшою є цінова волатильність – тим більші його прибутки.

Суть стратегії Short Strangle (короткий стренгл) полягає у тому, що трейдер продає опціони “call” і “put”. Страйки по цих опціонах формують певний ціновий коридор (з поправкою на отриману премію), межі якого (згідно очікувань цього трейдера) ринкова ціна базисного активу подолати не повинна. Його мета – стабільна ринкова ціна базисного активу.

Практичні завдання

Задачі

Задача 1. Розрахувати форвардні курси покупки і продажу USD/UAH для одномісячного форварду. На дату розрахунку банку котирує такий спот-курс гривні

USD/UAH spot = 27,9910-27,9940

На міжбанківському ринку на дату розрахунку діють такі ставки:

- ✓ ставка по депозитах у гривні - 25%
- ✓ ставка по кредитах у гривні – 30%
- ✓ ставка по депозитах у доларах – 5%
- ✓ ставка по кредитах у доларах – 7%

Задача 2. 01 жовтня 2017 року клієнт звернувся до банку з проханням купити у банку британські фунти за американські долари з датою валютування 10 листопада 2017. Станом на 01 жовтня 2017 року банк котирує такі ставки продажу фунта:

GBP/USD_{spot} = 1,3000

1m fwd = 22

2m fwd = 45

Розрахувати курс, за яким буде укладено контракт

Задача 3. Клієнт банку очікує надходження експортної валютної виручки у розмірі 100000 євро у період з 10 жовтня по 20 жовтня 2017 і бажає одразу ж обміняти її на гривні. З цим питанням він звертається до банку 01 вересня. Банк розраховував курси на ці дати (10 і 20 жовтня) - відповідно EUR/UAHfwd BD=30,6012 і EUR/UAHfwd BD=30,6022 і запропонував клієнту скористатися форвардним опціоном. Вкажіть за яким курсом відбудеться угода згідно такого форвардного опціону.

Задача 4. Розрахувати одномісячний форвардний крос-курс EUR/UAH якщо банк котирує такі спот-курси та форвардні пункти:

USD/UAHspot=25,7740-25,7870

1 m fwd   20   25

EUR/USDspot=1,1330-1,1550

1 m fwd   -30   -15

Задача 5. Клієнт збирався купувати 200000 євро за долари за курсом EUR/USD=1,1587 за форвардним контрактом для оплати зовнішньоекономічного контракту, однак реалізацію і оплату цього контракт було відкладено на один місяць. Клієнт був змушений закрити угоду на ринку «спот» і укласти новий форвардний контракт. Банк запропонував йому укласти нову угоду за «правилом діагоналі». Курс «спот» на дату закриття угоди і форвардні пункти для одномісячного форварду становлять:

EUR/USDspot=1,1460-1,1470

1m fwd   13   18

Розрахувати суму, яку втратить(заробить) клієнт в результаті закриття угоди на ринку «спот» і на основі розрахунків вартості нової угоди та угоди за «правилом діагоналі» обрати ту, яка буде вигідніша для клієнта.

Задача 6. Спот-курс євро відносно долара становить EUR/ USD = 1,3125. На міжбанківському ринку відсоткова ставка за річними позиками у долларах США становить 9%, у євро – 8%. Розрахувати ціну ф'ючерсу на євро, виражену у доларах, якщо термін ф'ючерсу становить 1 рік.

Задача 7. Торгуються ф'ючерсні контракти на S&P500. Множник специфікації становить 250 доларів. Учасник А купив ф'ючерсний контракт по ціні 1450 у учасника Б. На дату закриття контракту значення індексу становило 1480. Якою буде сума виграшу (програшу) учасників торгів і хто з них виграє (програє)?

Задача 8. Учасники біржових торгів А і Б уклали угоду на один місячний ф'ючерсний контракт на британські фунти. Обсяг контракту – 1000 британських фунтів. Учасник А купив цей контракт, а Б – продав. Ціна ф'ючерсу – 1,93 дол. Протягом всього періоду учасники А і Б сумлінно приводили свої маржові рахунки до вимог біржі. Через місяць після купівлі-продажу контракту остання торгова сесія перед днем виконання контракту закрилася з розрахунковою ціною 2,03 дол. Спот-курс на день виконання контракту становив 2,04 і учасник Б вирішив відмовитися від виконання контракту. Розрахувати суми, які будуть відраховані біржею з рахунків початкової та варіаційної маржі учасника Б.

Задача 9. Визначити вартість одномісячного свопу s/b USD/EUR на 1 млн.доларів для банку А якщо цей банк звернувся з пропозицією здійснити такий своп з банком В, і банк В котирує такі курси та своп-пункти.

USD/EURspot = 0,8555-0,8777

1m swap   25   35

Задача 10. Треjder купив два опціони - «Call» і «Put» з однаковим страйком EUR/USD=1,125. Премії були однаковими і становили 0,05 дол. за 1 євро. Суми опціонів дорівнювали 1000000 євро кожна. Розрахуйте який прибуток отримає трейдер якщо ринковий курс зміниться і становитиме на дату реалізації опціону EUR/USD=1,3?

Тестові завдання

1. Фінансовий інструмент, який передбачає продаж базового активу і його зворотній викуп:

- а) форвард;
- б) ф'ючерс;
- в) своп;
- г) опціон.

2. До деривативів не належать:

- а) ф'ючерси;
- б) опціони;
- в) свопи;
- г) акції.

3. Контрактна угода на купівлю чи продаж стандартизованої суми валюти за стандартною специфікацією валют та узгодженою ціною – це:

- а) спот;
- б) форвард;
- в) ф'ючерс;
- г) акція.

4. Операція, яка поєднує купівлю або продаж валюти на умовах „спот” із одночасним продажем (або купівлею) тієї ж валюти на певний термін на умовах „форвард”:

- а) ф'ючерс;
- б) форвард;
- в) своп;
- г) опціон.

5. Фінансовий інструмент, який передбачає наявність у однієї зі сторін угоди лише права, а не зобов'язання на покупку чи продаж базового активу:

- а) форвард;
- б) ф'ючерс;
- в) своп;
- г) опціон.

6. Термінова угода двох сторін, внаслідок якої одна зі сторін отримує право, а інша – зобов'язання здійснити операцію по купівлі-продажу валюти – це:

- а) форвард;
- б) своп;
- в) опціон;
- г) ф'ючерс.

7. Поставка валюти через один робочий день (сьогодні – на післязавтра)– це:

- а) тод;
- б) том;
- в) спот;
- г) форвард.

8. У форвардному валютному контракті курс купівлі-продажу:

- а) фіксується у момент укладення угоди;
- б) розраховується у момент купівлі-продажу валюти за заздалегідь визначеною методикою;
- в) розраховується як середньозважений курс купівлі-продажу на дату здійснення угоди;
- г) жодна відповідь не вірна.

9. Поставка валюти наступного робочого дня – це

- а) тод;
- б) том;
- в) спот;
- г) форвард.

10. Форвардна угода, термін виконання якої лежить між двома стандартними датами:

- а) угода на ламану дату;
- б) угода з правом вибору дати;
- в) форвардний опціон;
- г) стандартна форвардна угода.

11. Контракт, який дає клієнту право купити або продати іноземну валюту у будь-який день між двома датами, що зазначені у контракті

- а) стандартна спот-угода;
- б) угода на ламану дату;
- в) форвардний опціон;
- г) стандартна форвардна угода.

12. Опціон типу „put” дає продавцю опціона

- а) право купити валюту;
- б) право продати валюту;
- в) зобов'язання купити валюту;
- г) зобов'язання продати валюту.

13. Опціон типу „call” дає продавцю опціона

- а) право купити валюту;
- б) право продати валюту;
- в) зобов'язання купити валюту;
- г) зобов'язання продати валюту.

14. Які терміни форвардних угод зустрічаються найбільш часто

- а) 5 місяців;
- б) 6 місяців;
- в) 10 місяців;
- г) 15 місяців.

15. Форвардний опціон – це

- а) угода на ламану дату;
- б) угода з правом вибору дати;
- в) угода з правом продовження форвардного контракту;
- г) угода за форвардним крос-курсом.

16. Якщо банк пропонує котирування USD/CHF $_1\_month\_swap = \frac{bid}{21} - \frac{offer}{35} i$

клієнт бажає здійснювати своп buy/sell, то для реалізації цього свопу буде використано такі форвардні пункти:

- а) 21;
- б) 35;
- в) 14;
- г) 56.

17. Яку позицію займає покупець ф'ючерсного контракту?

- а) відкрити довгу;
- б) відкрити коротку;
- в) закрити;
- г) жодну з вказаних.

18. Як називається опціон, який зобов'язує його продавця купити валюту

- а) call;
- б) put;
- в) buy/sell;
- г) sell/buy.

19. Як називається опціон, який зобов'язує його продавця продати валюту

- а) call;
- б) put;
- в) buy/sell;
- г) sell/buy.

20. Операція, яка поєднує купівлю або продаж валюти на умовах „спот” із одночасним продажем (або купівлею) тієї ж валюти на певний термін на умовах „форвард”

- а) стреддл;
- б) стренгл;
- в) опціон;
- г) своп.

21. Банк встановлює котирування $EUR/USD = 1.3310-1.3330$. Спред у цьому випадку складає:

- а) 10 пунктів;
- б) 20 пунктів;
- в) 30 пунктів;
- г) 40 пунктів .

22. Дата валютування

- а) це дата підписання угоди з купівлі-продажу валюти;
- б) це дата здійснення валютної операції;
- в) це дата визначення валютного курсу у форвардному контракті;
- г) жодна відповідь не вірна.

23. Опціон типу „put” дає його власнику

- а) право купити валюту;
- б) право продати валюту;

- в) зобов'язання купити валюту;
- г) зобов'язання продати валюту.

24. Опціон типу „call” дає його власнику

- а) право купити валюту;
- б) право продати валюту;
- в) зобов'язання купити валюту;
- г) зобов'язання продати валюту.

25. Правило діагоналі використовується для розрахунку

- а) форвардного крос-курсу;
- б) форвардного курсу на ламану дату;
- в) форвардного курсу для продовження форвардного контракту;
- г) стандартного форвардного курсу.

26. Як називається своп, якщо його перша операція має дату валютування «спот», а друга – «форвард»

- а) звичайний своп;
- б) одноденний своп;
- в) том -некст;
- г) форвардний своп.

27. Який з вказаних нижче свопів є одноденним:

- а) звичайний своп;
- б) спот-уік;
- в) том -некст;
- г) форвардний своп.

28. Який з вказаних нижче свопів є тижневим:

- а) звичайний своп;
- б) спот-уік;
- в) том -некст;
- г) форвардний своп.

29. Якщо банк пропонує котирування USD/CHF $_1\_month\_swap = \frac{bid}{21} - \frac{offer}{35}$

і клієнт бажає здійснити своп sell/buy, то для реалізації цього свопу буде використано такі форвардні пункти:

- а) 21;
- б) 35;
- в) 14;
- г) 56.

30. Якщо банк пропонує котирування USD/CHF $_1\_month\_swap = \frac{bid}{25} - \frac{offer}{40}$

і клієнт бажає здійснити своп buy/sell, то для реалізації цього свопу буде використано такі форвардні пункти:

- а) 15;
- б) 25;
- в) 40;
- г) 65.

Запитання для самоперевірки

1. Висвітліть сутність угод з негайною поставкою та класифікуйте їх.
2. Чим відрізняються валютні форварди і ф'ючерси?
3. Що таке «форвардний опціон»?
4. Охарактеризуйте сутність валютних свопів та їх класифікацію
5. Охарактеризуйте сутність валютних опціонів. Вкажіть їх переваги і обмеження, галузі застосування.
6. Які опціонні стратегії Вам відомі?

Використані та рекомендовані до розгляду інформаційні джерела:

- ✓ Арбузов С.Г. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504 с. – (Інституційні засади розвитку банківської системи України)
- ✓ Береславська О. І., Наконечний О. М., Пясецька М. Г., Боришкевич О. В., Гордон В. Б. Міжнародні розрахунки та валютні операції: Навч. посіб. / Київський національний економічний ун-т; Українська фінансово-банківська школа при КНЕУ / М.І. Савлук (ред.). — К.: Видавництво КНЕУ, 2002. — 390с.
- ✓ Голюк В.Я. Фінанси, гроші та кредит: навч. посіб.— К.: НТУУ «КПІ», 2017. – 340 с.
- ✓ Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, N 17, ст.184)
- ✓ Зайцев О.В. Фінансові розрахунки. Теорія і практика: Навчальний посібник. – К.: Кондор-Видавництво, 2013. – 548с.
- ✓ Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах // Постанова Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492.
- ✓ Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті // Постанова Правління Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22
- ✓ Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України // Постанова Правління Національного банку України від 02.08.2004 № 361.
- ✓ Міжнародні розрахунки і валютні операції; навч. посіб. / Т.С.Шебет, А.С.Коряк, О.М.Диба; за заг. ред. Т.С. Шебет. – К.: КНЕУ, 2009. – 348 с.
- ✓ Найман Э. Малая энциклопедия трейдера / Эрик Л. Найман. – 7-е изд. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. – 403 с.
- ✓ Офіційний сайт Асоціації «УкрСВІФТ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrswift.org/index.php?lang_id=2&menu_id=1
- ✓ Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua>
- ✓ Офіційний сайт Співтовариства всесвітніх міжбанківських фінансових телекомунікацій (Society for Worldwide Interbank Financial

Telecommunication) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.swift.com/index.page?lang=en>

- ✓ Офіційний сайт Української фондової біржі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrse.com.ua>
- ✓ Положення про порядок та умови торгівлі іноземною валютою // Постанова Правління Національного банку від 10.08.2005 р. № 281
- ✓ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» // Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.2001 р. № 559.
- ✓ Порядок проведення Національним банком операцій з купівлі-продажу іноземної валюти на умовах «своп» // Постанова Національного банку України від 05.12.2011 р. № 434.
- ✓ Про банки і банківську діяльність // Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III.
- ✓ Про внесення змін до Порядку реєстрації випуску опціонних сертифікатів та проспекту їх емісії // Рішення ДКЦПФР від 05.02.2013 № 132
- ✓ Про затвердження Інструкції про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України та змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України // Постанова Національного банку України від 12.12.2002 р. № 502.
- ✓ Про затвердження Положення про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів // Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.1999 р. № 632
- ✓ Про платіжні системи та переказ коштів в Україні // Закон України від 05.04.2001 р. № 2346-III.
- ✓ Про цінні папери та фондовий ринок // Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV.
- ✓ Шило В.П., Васькова В.Н. Організація міжнародних банківських операцій: Навч. посіб. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 224 с.
- ✓ Шило В.П., Доровська С.С., Ільїна С.Б., Іванова Н.С. Міжнародні фінанси: Теоретично-практичний посібник. – К.: Кондор, 2010 р. – 346 с.

Тема 7. МІЖНАРОДНІ ОПЕРАЦІЇ З ЗАЛУЧЕННЯ ТА РОЗМІЩЕННЯ РЕСУРСІВ

Зміст

1. Депозитні валютні операції.
2. Міжнародні кредитні операції, їх класифікація.
3. Банківські кредити.
4. Факторинг та фінансовий лізинг як форми банківського кредитування підприємств.

1. Депозитні валютні операції

Депозитні валютні операції – це сукупність короткострокових (від одного дня до одного року) операцій з розміщення вільних грошових залишків, а також операцій із залучення коштів в іноземній валюті, яких бракує, на різні строки під

певний відсоток для отримання прибутку. Таким чином депозити поділяють на депозити залучені та розміщені.

Дата розміщення депозиту називається датою валютування, а дата повернення – датою завершення депозиту. Найбільш поширеними є строки до 12 місяців.

У депозитних валютних операціях використовуються наступні **терміни** залучення та розміщення коштів:

- ✓ для строків, кратних тижню, дата завершення депозиту припадатиме на дату, віддалену від дати валютування на точно визначену кількість тижнів, тобто на той же день тижня;
- ✓ для строків, кратних місяцю – дата завершення депозиту припадатиме на ту ж за значенням дату, що й дата валютування (наприклад 4 жовтня і 4 листопада). При цьому якщо ж дата завершення депозиту припадає на вихідний або святковий день, то вона переміщується на наступний робочий день;
- ✓ для місячних строків також є чинним «правило кінця місяця», згідно якого якщо дата валютування припадає на останній робочий день місяця, то датою завершення теж буде останній день місяця (наприклад, 31 жовтня і 30 листопада)

Слід зазначити, що відлік терміну депозиту, як правило, розпочинається з дати «спот», хоча може розпочинатися і з дати «тод» чи «том».

За строками розрізняють депозити трьох видів:

- ✓ депозити до запитання – розміщуються на невизначений строк, однак можуть бути повернуті лише за умови попереднього повідомлення за певний термін (наприклад, за 2 доби);
- ✓ одноденні депозити (овернайт, том-некст, спот-некст) – використовуються для регулювання короткострокової ліквідності банку
- ✓ строкові депозити – розміщуються зазвичай на стандартні терміни (тиждень, 1,2,3,6,12 місяців).

Процентна ставка – це ціна ресурсів. Розмір процентної ставки за депозитом визначається депозитним договором і залежить від строку депозиту, виду валюти, суми депозиту та суми мінімального поповнення, виду вкладника, від порядку виплати доходу та ін. чинників. Мета розміщення ресурсів на грошовому ринку – отримання процентного доходу. Плата за користування ресурсами включає:

- ✓ дохід їх власника;
- ✓ компенсацію ризику;
- ✓ компенсацію за відволікання ліквідних коштів;
- ✓ компенсацію за відкладений час отримання доходу (бо, як правило, відсотки виплачуються після завершення терміну дії депозиту);
- ✓ очікуваний рівень девальвації валюти позики.

Чинники, що впливають на ринкову відсоткову ставку:

- ✓ грошово-кредитна політика центрального банку;
- ✓ потреба уряду у кредитних ресурсах;

- ✓ стан платіжного балансу країни;
- ✓ попит на кредитні ресурси на грошовому ринку країни;
- ✓ ринкові очікування;
- ✓ рівень та динаміка відсоткових ставок на світових фінансових ринках.

У контракті щодо розміщення ресурсів відсоткова ставка може бути вказана як фіксована чи плаваюча. У першому випадку вона незмінна протягом всього періоду дії контракту, у другому – вона прив'язується до ринкової відсоткової ставки, індикатором якої найчастіше вважається LIBOR. Детальніше про LIBOR подано матеріал у темі 7.

Для управління депозитною позицією та мінімізації відсоткового ризику, банки використовують спеціальні фінансові інструменти, наприклад, угоду за майбутньою відсотковою ставкою, процентні ф'ючерси і опціони на угоду за майбутньою відсотковою ставкою, процентний своп.

Угода за майбутньою відсотковою ставкою (англ. Forward Rate Agreement (*FRA*)) – це угода про депозитну операцію у майбутньому. Покупець угоди *FRA* отримує право залучити кошти від певний відсоток, а продавець – зобов'язання розмістити кошти під певний відсоток. Купуючи *FRA* банк страхується від зростання відсоткової ставки, і навпаки. Купівля угоди *FRA* означає, що її покупець зайняв довгу позицію, а продавець – коротку. Відсоткова ставка, що лежить у основі *FRA*, так звана ставка «форвард-форвард», розраховується за формулою:

$$R^{T-t} = \left(\frac{1 + \left(\frac{R^T \times T}{360} \right)}{1 + \left(\frac{r^t \times t}{360} \right)} - 1 \right) \times \frac{360}{T-t}, \text{ де}$$

R^{T-t} - відсоткова ставка майбутньої депозитної операції

R^T - відсоткова ставка довгого розрахункового періоду

r^t - відсоткова ставка короткого розрахункового періоду

T – довгий розрахунковий період

t – короткий розрахунковий період

Довгий і короткий розрахункові періоди – це терміни, що покривають проміжки часу до двох дат – дати розміщення (чи залучення) депозиту і дати його повернення. Наприклад, банк залучив 1 млн. доларів на термін 6 місяців і розмістив таку ж суму на термін 3 місяці. Таким чином депозитна позиція на перші три місяці закрита. А з завершенням цього періоду позиція буде відкритою і банк зіткнеться з процентним ризиком, який полягатиме у ймовірності падіння ринкової відсоткової ставки. Для страхування процентного ризику і фіксації майбутньої відсоткової ставки на майбутній трьохмісячний період банк може скористатися *FRA*. У даному випадку короткий розрахунковий період – це перші три місяці, а довгий – шість місяців.

Досить часто депозитна операція за угодою *FRA* не здійснюється, а одна зі сторін сплачує іншій компенсацію. Період депозитної операції за угодою *FRA* називається контрактним періодом. За два дні до його початку настає так звана дата врегулювання, на яку відбувається розрахунок і виплата компенсації. Якщо ставка

врегулювання (як правило, використовується LIBOR) вища за ставку контракту, то для розрахунку суми компенсації використовується формула

$$Comp. = \frac{(L - R) \times D \times A}{(B \times 100) + (L \times D)}$$

Якщо ставка врегулювання нижча за ставку контракту, то для розрахунку суми компенсації використовується формула

$$Comp. = \frac{(R - L) \times D \times A}{(B \times 100) + (L \times D)}, \text{ де}$$

L – ставка врегулювання

R – ставка угоди FRA

D – кількість днів контрактного періоду

A – контрактна сума

B – базова кількість днів у році (360 або 365)

Ставка «форвард-форвард» є основою для відсоткових ф'ючерсів та відсоткових опціонів.

Відсотковий ф'ючерс – це договірне зобов'язання купити (прийняти) та продати (поставити) відсотковий інструмент згідно з обумовленими в контракті термінами і процентною ставкою у майбутньому. Таким відсотковим інструментом може виступати казначейський вексель чи облігація. Розглянемо механізм розрахунку ціни відсоткових ф'ючерсів на прикладі ціноутворення відсоткового ф'ючерсу на 3-х місячний вексель казначейства США (терміном на 91 день). Його ціну можна розрахувати за допомогою наступної формули.

$$Pf = Ps \left(1 + It \frac{t}{360} \right), \text{ де}$$

Pf – ціна ф'ючерсного контракту на 91-денні векселі казначейства США

Ps – поточна спот-ціна казначейського векселя США, що погашаються через $t+91$ день,

It – річна процентна ставка дохідності казначейських векселів з термінов погашення через t днів

t – число днів до виконання ф'ючерсного контракту.

Відсотковий опціон дає його власнику право залучити кошти під певну відсоткову ставку у майбутньому, або відмовитися від цього залежно від рівня і динаміки ринкової відсоткової ставки. Виділяють опціони «Cap» і «Floor». «Cap» покликаний зафіксувати максимальну відсоткову ставку для того учасника угоди, хто планує у майбутньому залучати кошти і страхується від зростання відсоткової ставки. «Floor» фіксує мінімальну відсоткову ставку для того, хто планує розміщувати кошти і страхується від падіння ставок.

Процентний своп - це контрактна угода між двома сторонами, відомими як учасники свопу, про обмін потоками грошових коштів, які розраховані за різними ставками, але виходячи з однієї суми, відомої як умовна сума. Як правило, один потік коштів розраховується за фіксованою ставкою, а інший - за плаваючою ставкою.

2. Міжнародні кредитні операції та їх класифікація.

Міжнародний кредит – це економічні відносини, які виникають між кредиторами і позичальниками різних країн з приводу надання, використання та погашення позики.

Суб'єкти міжнародних кредитних відносин – приватні фірми, комерційні банки, кредитні організації, держави та державні органи, регіональні міжнародні банки розвитку, міжнародні фінансові інститути.

До функцій міжнародного кредиту належить перерозподіл тимчасово вільних ресурсів, прискорення обігу товарів і послуг у міжнародному масштабі та прискорення нагромадження капіталу у світовому господарстві. Поширенню кредитних відносин на міжнародному рівні сприяли такі **чинники**:

- ✓ інтернаціоналізація виробництва і капіталу;
- ✓ активізація міжнародних економічних зв'язків;
- ✓ зміцнення позицій ТНК;
- ✓ НТР, досягнення у сфері телекомунікаційних технологій.

Види кредиту

1. За кредиторами:

- ✓ **Фірмові (комерційні, міжгосподарські) кредити.** **Фірмовий кредит** – це позика, що надається постачальником покупцю у вигляді відстрочки платежу. Найбільш поширені терміни фірмового кредиту – 8-10 років. Серед них слід вказати:

Вексельний кредит. Цей різновид полягає у використанні векселя як інструменту гарантування оплати відстроченого платежу. Вексель – цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю).

Найбільш надійною гарантією оплати є вексель, авальований банком покупця. Аваль – гарантія оплати векселя або чека третьою особою.

Аванс покупця. Цей різновид полягає у наданні авансу продавцю. Розмір авансового платежу складає, як правило, близько 10-30% загальної вартості угоди. Іноді при виготовленні продукції на замовлення аванс надається виробнику ще до початку виробництва.

Кредит за відкритим рахунком. У даному випадку продавець записує на рахунок покупця борг у розмірі вартості поставленої продукції та відсотки за користування кредитом, а покупець зобов'язується погасити цей борг.

- ✓ **Банківські кредити.** Їх класифікація детально розглядається у підпункті 3.
- ✓ **Урядові кредити** – надані урядами від імені держави
- ✓ **Кредити міжнародних фінансово-кредитних організацій**
- ✓ **Змішані кредити** – надані кредиторами різних типів, наприклад, державними та міжнародними установами.

2. За джерелами виділяють міжурядові кредити та кредити міжнародних фінансових організацій.

3. **За цільовим призначенням** розрізняють цільові (зв'язані) кредити та нецільові (фінансові) кредити.

Цільові кредити поділяються на:

- ✓ Комерційні – для закупівлі певних товарів і послуг;
- ✓ Інвестиційні – для будівництва конкретних об'єктів, придбання цінних паперів;
- ✓ Проміжні – для змішаних форм вивезення капіталів, товарів і послуг, наприклад, інжинірингу.

4. **За формою кредитування** виділяють грошові кредити та товарні кредити (надаються експортерами у товарній формі з подальшою оплатою у грошовій або і у іншій товарній формі).

5. **За формою забезпечення** виділяють забезпечені та бланкові кредити.

- ✓ **Забезпечені кредити** передбачають використання застави. **Застава** – спосіб забезпечення виконання зобов'язань, укладених суб'єктами економічної діяльності. Це форма гарантії, яку надає позичальник кредиторowi в обумовленому обсязі та у визначені терміни. Зазвичай, застава – це певна власність, яка на основі заставного зобов'язання передається кредитору на випадок, якщо позичальник не зможе сплачувати свої боргові платежі (нерухомість, товари, цінні папери, тощо). Кредитор має право в разі невиконання боржником зобов'язання, забезпеченого заставою, задовольнити свої вимоги до позичальника за рахунок заставленої власності переважно перед іншими кредиторами цього боржника.
- ✓ **Бланкові кредити** надаються під зобов'язання позичальника вчасно його погасити, застава умовами надання кредиту не передбачена, однак відсоткова ставка, як правило, є вищою, ніж при наданні забезпеченого кредиту. Банки надають такі кредити лише надійним позичальникам – юридичним і фізичним особам, які мають довготривалі ділові стосунки з банком, стабільні джерела погашення кредиту та хорошу кредитну історію. Банкам дозволено видавати бланкові кредити лише в межах наявних власних коштів.

6. **За строками:**

- ✓ Надкороткострокові – овернайт, тижневі, до трьох місяців. **Овернайт** надається на термін до наступного робочого дня. В Україні банки найчастіше його використовують для управління ліквідністю з метою виконання економічних нормативів НБУ.
- ✓ Короткострокові – до 1 року
- ✓ Середньострокові – від 1 до 5 років
- ✓ Довгострокові – понад 5 років

7. **За формою надання:**

- ✓ Грошові кредити – кошти зараховуються на рахунок позичальника і надходять у його розпорядження;
- ✓ Акцептні кредити – застосовуються у формі акцепта покупцем тратти, виставленої продавцем. Перед настанням терміну оплати покупець вносить до свого банку суму, необхідну для оплати продукції та послуг банку, а банк погашає його заборгованість перед продавцем.

- ✓ Депозитні сертифікати – цінні папери, що свідчать про внесення коштів на депозитний рахунок. Ощадний (депозитний) сертифікат підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (власника сертифікату) на одержання зі після завершення встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав.
- ✓ Облігаційні позики та ін.

8. За валютною позики. Найчастіше кредит надається у валюті, емітентом якої є кредитор.

3. Банківські кредити.

Банківські кредити поділяються на багато різновидів. Так, *за цільовим призначенням* вони поділяються на цільові та нецільові (фінансові).

За термінами банківський кредит поділяється на короткостроковий (умовно до одного року), середньостроковий (від одного до п'яти-восьми років) і довгостроковий (понад десять років). В українській практиці короткостроковим вважається кредит на строк, що не перевищує один рік, а довгостроковим – кредит на строк, що перевищує один рік.

За кількістю кредиторів банківські кредити поділяються на двосторонні, паралельні та синдикатні (консорціумні). Двосторонні кредити передбачають участь одного кредитора і одного позичальника. Метою паралельних та синдикатних кредитів є надання одному позичальнику кредиту на значну суму, дотримуючись при цьому нормативів кредитного ризику. Також вони можуть затосовуватися у випадку недостачі кредитних ресурсів і неможливості кредитування позичальника одним банком. Паралельні і синдикатні кредити мають багато спільних рис, однак і певні відмінності. Так, у обох випадках у кредитуванні приймає кілька кредиторів, але у випадку паралельного кредиту кожен кредитор укладає з позичальником свою кредитну угоду на ту частку кредиту, яку він надає. У випадку синдикатного кредиту кредитна угода одна. Її укладає один з кредиторів, який виконує роль банку-менеджера даної кредитної угоди. Він перераховує кредит позичальнику, приймає платежі у рахунок погашення кредиту і відсотків та перераховує відсотки банкам-учасникам синдикату. Основною метою синдикатного (консорціумного) кредиту є проектне фінансування крупних інфраструктурних об'єктів, кредитування операцій з придбання активів, торгові кредити, лізингові операції, рефінансування заборгованості тощо.

Особливою формою кредитування притаманною банківським консорціумам є компенсаційні угоди. Вони передбачають погашення заборгованості у формі зустрічних поставок продукції. Позичальник отримує кредит у формі обладнання і гасить його поставками продукції, виготовленої за допомогою цього обладнання.

За технологією надання у банківському кредитуванні виділяють: кредитну лінію, факторинг, фінансовий лізинг, акцептний, акцептно-рамбурсний та ін.

Кредитна лінія – це кредитна угода, згідно якої протягом певного проміжку часу банк виділяє позичальнику кредит у межах узгодженої суми (ліміту кредитування) на умовах, що відрізняються від умов одноразового надання кредиту (як правило, за користування кредитною лінією банк стягує з клієнта додаткову

плату). На умовах кредитної лінії у межах встановленого ліміту позичальник може одержувати додаткові кошти відповідно до своєї потреби. Кредитну лінію використовують у тому випадку, коли позичальник час від часу потребує залучення значних коштів або наперед не може точно вказати необхідну суму кредитних ресурсів.

Факторинг – це технологія кредитування, при якій одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату, а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника). Факторинг передбачає продаж дебіторської заборгованості. Детальніше факторинг розглядається у наступному підпункті.

Акцептний кредит полягає у акцептуванні покупцем тратти, виставленої продавцем. Перед настанням терміну оплати покупець вносить до свого банку суму, необхідну для оплати продукції та послуг банку, а банк погашає його заборгованість перед продавцем. Акцептно-рамбурсний кредит передбачає використання акцептно-рамбурсного акредитиву. Міжбанківське рамбурсування є механізмом організації відшкодування виконуючому банку грошових коштів, виплачених ним по акредитиву, шляхом пред'явлення вимоги про відшкодування коштів рамбурсуючому банку. Рамбурсуючий банк, в свою чергу, відшкодувавши кошти виконуючому банку, вимагає відшкодування від банку-емітента. Більш детально рамбурсування розглядається у темі 8.

За договором **фінансового лізингу** лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі). Більш детально фінансовий лізинг розглядається у наступному підпункті.

Револьверні кредити — це кредити, які автоматично поновлюються в межах обумовленого кредитним договором розміру на заздалегідь узгоджених умовах. Якщо сума кредиту не перевищує встановленого ліміту та строків погашення, кредит надається автоматично і не потребує додаткового погодження умов між клієнтом і банком. Такі кредити надається, як правило, позичальникам, які мають постійні відносини з банком, хорошу кредитну історію, або під надійні гарантії.

Овердрафт – форма короткострокового кредиту в межах встановленого банком ліміту, що дозволяє клієнту здійснювати витрати, коли у клієнта на поточному рахунку недостатньо коштів. Для погашення заборгованості спрямовуються всі кошти, що надходять на рахунок клієнта.

За характером повернення розрізняють кредити: з одноразовим поверненням (заборгованість погашається один раз у термін, вказаний в угоді), з погашенням у розстрочку (окремими платежами протягом устанавленого кредитним договором терміну), з регресією платежів (коли кредити були видані під гарантію, поручительство чи інше боргове зобов'язання третьої особи, і при несплаті кредиту боржником виникає регресна вимога до гаранта).

За ступенем ризику кредити, як правило, поділяються на дві групи — на стандартні та з підвищеним ризиком. Стандартні надаються тим позичальникам, що мають хорошу кредитну історію та належну фінансову стійкість. До кредитів з підвищеним ризиків належать бланкові кредити та кредити, надані клієнтам з нестійким фінансовим становищем або незадовільною кредитною історією. У банківському портфелі виділяють такі різновиди кредитів: стандартні, під контролем, субстандартні, сумнівні, безнадійні.

Серед банківських кредитів слід окремо зупинитися на *міжбанківських кредитах*. Це – кредити, що надаються на міжбанківському ринку одним банком іншому за рахунок тимчасово вільних коштів. Зазвичай, міжбанківський кредит – це короткостроковий кредит, одержаний (наданий) з метою дотримання вимог економічних нормативів, підтримки ліквідності, платоспроможності та стабільності функціонування банків.

4. Факторинг та фінансовий лізинг як форми банківського кредитування підприємств

За договором *факторингу* (фінансування під відступлення права грошової вимоги) одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату (у будь-який передбачений договором спосіб), а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника). Клієнт може відступити факторові свою грошову вимогу до боржника з метою забезпечення виконання зобов'язання клієнта перед фактором. Зобов'язання фактора за договором факторингу може передбачати надання клієнтові послуг, пов'язаних із грошовою вимогою, право за якою він відступає.

Предметом договору факторингу може бути право грошової вимоги, строк платежу за якою настав (наявна вимога), а також право вимоги, яке виникне в майбутньому (майбутня вимога). Майбутня вимога вважається переданою фактору з дня виникнення права вимоги до боржника. Якщо передання права грошової вимоги обумовлене певною подією, воно вважається переданим з моменту настання цієї події.

Сторонами у договорі факторингу є фактор і клієнт. Клієнтом у договорі факторингу може бути фізична або юридична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності. Фактором може бути банк або інша фінансова установа, яка відповідно до закону має право здійснювати факторингові операції. Наступне відступлення фактором права грошової вимоги третій особі не допускається, якщо інше не встановлено договором факторингу.

Фінансовий лізинг - це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу. За договором фінансового лізингу лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі).

Предметом договору лізингу може бути неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками та віднесена відповідно до законодавства до основних фондів.

Не можуть бути предметом лізингу земельні ділянки та інші природні об'єкти, єдині майнові комплекси підприємств та їх відокремлені структурні підрозділи (філії, цехи, дільниці).

Суб'єктами лізингу можуть бути:

- ✓ Лізингодавець - юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачу;
- ✓ Лізингоодержувач - фізична або юридична особа, яка отримує право володіння та користування предметом лізингу від лізингодавця;
- ✓ Продавець (постачальник) - фізична або юридична особа, в якій лізингодавець набуває річ, що в наступному буде передана як предмет лізингу лізингоодержувачу;
- ✓ Інші юридичні або фізичні особи, які є сторонами багатостороннього договору лізингу.

Сублізинг - це вид піднайму предмета лізингу, у відповідності з яким лізингоодержувач за договором лізингу передає третім особам (лізингоодержувачам за договором сублізингу) у користування за плату на погоджений строк відповідно до умов договору сублізингу предмет лізингу, отриманий раніше від лізингодавця за договором лізингу. У разі передачі предмета лізингу в сублізинг право вимоги до продавця (постачальника) переходить до лізингоодержувача за договором сублізингу.

Лізингові платежі можуть включати:

- ✓ суму, яка відшкодовує частину вартості предмета лізингу;
- ✓ платіж як винагороду лізингодавцю за отримане у лізинг майно;
- ✓ компенсацію відсотків за кредитом;
- ✓ інші витрати лізингодавця, що безпосередньо пов'язані з виконанням договору лізингу.

Практичні завдання

Задачі

Задача 1. Вклад в сумі 5000 грн. був розміщений фізичною особою в українському банку з 01.02.2017 по 10.05.2017 під 25% річних. Розрахуйте які відсотки можуть бути нараховані на цей депозит за допомогою методів факт/факт, факт/360 і 30/360.

Задача 2. Відсоткова ставка шестимісячного депозиту у доларах становить 7,25% річних, а відсоткова ставка дев'ятимісячного депозиту становить 7,85%. Розрахуйте ставку форвард-форвард терміном три місяці, що буде залучений через шість місяців.

Задача 3. Банк маркет-тейкер бажає захистити себе від відсоткового ризику і для цього купує FRA. Сума угоди - 1000000 євро. Контрактний період становить 91 день. На дату укладення угоди банк маркет мейкер котирує такі ставки: EUR 3v6

FRA 7,30-7.50 p.a. На дату врегулювання процентні ставки були наступними: EUR 3m FRA 8,15-8.40 p.a. Розрахуйте суму компенсації, яку отримав покупець угоди.

Задача 4. Клієнт отримав кредит на суму 200 000 грн. строком на 5 років під 30% річних. Використовуючи формулу складних відсотків розрахуйте суму відсотків за користування кредитом, яку сплатить клієнт у двох випадках: у випадку класичної та ануїтетної схеми погашення кредиту.

Тестові завдання

1. Кредит без забезпечення – це:

- а) бланковий кредит;
- б) паралельний кредит;
- в) консорціумний кредит;
- г) кредитна лінія.

2. Цей різновид кредиту дає змогу позичальнику використовувати кредит поступово в межах обумовленої кредитним договором суми та терміну:

- а) консорціумний кредит;
- б) паралельний кредит;
- в) кредитна лінія;
- г) кредит «овернайт».

3. Комерційний кредит передбачає:

- а) створення банківського консорціуму;
- б) відстрочку платежу чи аванс;
- в) спекулятивні валютні операції;
- г) відкриття кредитної лінії комерційним банком.

4. Згода банку оплатити суму більшу, ніж та що перебуває на рахунку його клієнта – це:

- а) акцепт;
- б) аваль;
- в) овердрафт;
- г) індосамент.

5. Кредит, за яким продовжено термін погашення суми основного боргу – це:

- а) прострочений кредит;
- б) прологнований кредит;
- в) бланковий кредит;
- г) стабілізаційний кредит.

6. Кредит, який надається одному позичальнику кількома кредиторами:

- а) синдикований кредит;
- б) револьверний кредит;
- в) кредит «овердрафт»;
- г) кредит «овернайт».

7. Кредит, який автоматично поновлюється в межах обумовленого кредитним договором розміру:

- а) консорціумний кредит;
- б) паралельний кредит;
- в) револьверний кредит;
- г) кредит «овернайт».

8. Фінансові посередники, що спеціалізуються на купівлі у фірм права на вимогу боргу – це

- а) Лізингові компанії;
- б) Страхові компанії;
- в) Ломбарди;
- г) Факторингові компанії.

9. Спосіб розрахунку за кредитом, який передбачає сплату однакової суми кожного року протягом всього часу користування кредитом - це:

- а) сеньйораж;
- б) ануїтет;
- в) овердрафт;
- г) арбітраж.

10. Який з вказаних термінів використовується для позначення одноденного кредиту?

- а) ануїтет;
- б) овердрафт;
- в) овернайт;
- г) арбітраж.

11. LIBOR – це:

- а) Лондонська міжбанківська ставка залучення ресурсів;
- б) Лондонська міжбанківська ставка пропозиції ресурсів;
- в) міжнародна розрахункова одиниця МВФ;
- г) міжнародний паритет купівельної спроможності валют.

12. LIBID – це:

- а) Лондонська міжбанківська ставка залучення ресурсів;
- б) Лондонська міжбанківська ставка пропозиції ресурсів;
- в) міжнародна розрахункова одиниця МВФ;
- г) міжнародний паритет купівельної спроможності валют.

13. Овердрафт – це:

- а) згода боржника оплатити переказний вексель;
- б) передавальний надпис на векселі;
- в) здійснення платежу по чеку лише у безготівковій формі і лише банку чекотримача;
- г) згода банку оплатити суму більшу, ніж та що перебуває на рахунку його клієнта.

14. Короткостроковим згідно українського законодавства вважається кредит:

- а) строк якого не перевищує одну добу;
- б) строк якого не перевищує один місяць;

- в) строк якого не перевищує один рік;
- г) строк якого не перевищує два роки.

15. Довгостроковим згідно українського законодавства вважається кредит:

- а) строк якого перевищує один місяць;
- б) строк якого перевищує один рік;
- в) строк якого перевищує п'ять років;
- г) строк якого перевищує десять років.

16. Сукупність усіх банківських позик, що структуровані за певними параметрами відповідно до завдань визначеної банком кредитної політики – це:

- а) маржа;
- б) кредитна лінія;
- в) кредитний ризик;
- г) кредитний портфель.

17. Якщо 01.02.2017 контрагенти підписали угоду про депозитну операцію у майбутньому (FRA), яка передбачає контрактний період з 01.03.2017 по 01.05.2017, то дата врегулювання припаде на

- а) 01.03.2017;
- б) 01.02.2017;
- в) 01.05.2017;
- г) 27.02.2017.

18. Якщо 01.02.2017 контрагенти підписали угоду про депозитну операцію у майбутньому (FRA), яка передбачає внесення коштів на депозит 01.03.2017 і завершення терміну депозиту 01.05.2017, то контрактним періодом буде вважатися термін

- а) з 01.02.2017 по 01.03.2017;
- б) з 01.03.2017 по 01.05.2017;
- в) з 01.02.2017 по 01.05.2017;
- г) з 01.02.2017 по 28.02.2017.

Запитання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність та мету «угод про депозитну операцію у майбутньому».
2. У чому полягає сутність кредитної лінії?
3. Що таке «овердрафт»?
4. Вкажіть спільні та відмінні риси між паралельними та консорціум ними кредитами?
5. У чому полягає сутність факторингу?
6. У чому полягає сутність фінансового лізингу?

Використані та рекомендовані до розгляду інформаційні джерела:

- ✓ Арбузов С.Г. Банківська енциклопедія / С.Г.Арбузов, Ю.В.Колобов, В.І.Міщенко, С.В.Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504с.

- ✓ Береславська О. І., Наконечний О. М., Пясецька М. Г., Боришкевич О. В., Гордон В. Б. Міжнародні розрахунки та валютні операції: Навч. посіб. / КНЕУ / М.І. Савлук (ред.). — К. : Видавництво КНЕУ, 2002. — 390с.
- ✓ Бутук О.І. Валютно-фінансові відносини: Навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – 349 с.
- ✓ Голюк В.Я. Фінанси, гроші та кредит: навч. посіб.– К.: НТУУ «КПІ», 2017. – 340 с.
- ✓ Господарський кодекс України
- ✓ Зайцев О.В. Фінансові розрахунки. Теорія і практика: Навчальний посібник. – К.: Кондор-Видавництво, 2013. – 548с.
- ✓ Козик В.В., Панкова Л.А., Карп'як Я.С., Григор'єв О.Ю., Босак А.О. Зовнішньоекономічні операції і контракти: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 608 с.
- ✓ Кривов'яз Т.В. Міжнародні кредитно-розрахункові операції в банках: навч. посіб. / за наук. ред. М.І. Сивульського. – К.: Університет «Україна», 2009. – 327 с.
- ✓ Міжнародні розрахунки і валютні операції; навч. посіб. / Т.С.Шемет, А.С.Коряк, О.М.Диба; за заг. ред. Т.С. Шемет. – К.:КНЕУ, 2009. – 348 с.
- ✓ Про банки і банківську діяльність // Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III.
- ✓ Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України // Постанова НБУ №481 від 27.12.2007
- ✓ Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг // Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III.
- ✓ Про фінансовий лізинг // Закон України від 16.12.1997 № 723/97.
- ✓ Цивільний кодекс України
- ✓ Шило В.П., Васькова В.Н. Організація міжнародних банківських операцій: Навч. посіб. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 224 с.
- ✓ Шило В.П., Доровська С.С., Ільїна С.Б., Іванова Н.С. Міжнародні фінанси: Теоретично-практичний посібник. – К.: Кондор, 2010 р. – 346 с.

Тема 7. СВІТОВИЙ ФІНАНСОВИЙ РИНОК

Зміст

1. Сутність та структура світового фінансового ринку та його інституційна основа.
2. Поняття і структура світового валютного ринку.
3. Міжнародний ринок кредитних ресурсів.

1. Сутність та структура світового фінансового ринку та його інституційна основа

Світовий фінансовий ринок – це система відносин ринкового типу, що забезпечує акумуляцію і перерозподіл міжнародних фінансових ресурсів. Це система різноманітних міжнародних ринків, що характеризується високим

ступенем інтегрованості та має глобальний характер. Світовий фінансовий ринок можна розділити на сектори за різними ознаками.

За об'єктом торгівлі він поділяється на валютний, грошовий та фондовий ринки.

На валютному ринку реалізуються поточні і термінові валютні операції з метою забезпечення реальних потреб у валюті, спекуляції та хеджування.

На грошовому ринку відбувається передача у тимчасове користування тимчасово вільних ресурсів. Це ринок короткострокових угод. У межах грошового ринку виділяють *обліковий ринок* (ринок переважно казначейських та комерційних векселів) та *міжбанківський ринок* (ринок короткострокових міжбанківських депозитів).

На фондовому ринку (ринку капіталів) відбувається залучення коштів на більш тривалий період часу з метою капіталовкладень. У рамках цього ринку виділяють ринок середньо- та довгострокових кредитів та ринок цінних паперів.

За місцем торгівлі світовий фінансовий ринок поділяється на *біржовий та позабіржовий ринки*. Основною принциповою відмінністю між цими видами ринків є високий ступінь стандартизованості біржового ринку, у той час як на позабіржовому ринку, хоча і існують певні стандарти, яких дотримуються учасники ринку, у той же час багато питань може бути узгоджено у двосторонньому порядку між учасниками угоди. На біржовому ринку стандартними є об'єкти торгівлі та умови угод, що забезпечує біржовим інструментам значно вищий ступінь ліквідності, ніж угодам позабіржового ринку, які у багатьох випадках і не призначені для перепродажу. Існують також певні відмінності з точки зору контролю за реалізацією угод. На біржовому ринку основну роль виконує біржа, діючи, звичайно, у рамках національного і міжнародного законодавства. Позабіржовий ринок регулюється національним та міжнародним законодавством за допомогою відповідних регулюючих органів. Таким чином, біржовий ринок вважається більш регульованим, контрольованим і безпечним для учасників.

Заслуговує на увагу і класифікація О.І. Рогача, згідно з якою світовий фінансовий ринок поділяється на такі складові: валютний ринок, ринок боргових зобов'язань, ринок прав власності, ринок похідних фінансових інструментів (деривативів). *Деривативи* (похідні інструменти) - фінансові інструменти, які походять із (базуються на) інших фінансових інструментів (-ах), відомих як базові інструменти.

Інституційну основу функціонування світового фінансового ринку складають:

- ✓ сукупність міжнародних організацій та міжнародних договорів, що регулюють їх діяльність;
- ✓ банки та інші фінансово-кредитні інституції;
- ✓ фондові біржі.

З точки зору торгової стратегії та поведінки на фондовому, валютному або товарному ринку виділяють такі групи гравців:

- ✓ бики – учасники торгів, які купують активи очікуючи зростання цін, сподіваючись у майбутньому продати їх дорожче;
- ✓ ведмеді – учасники торгів, які очікують падіння цін і тому схильні до продажу активів, очікуючи згодом закрити позицію купивши ці активи вже за зниженою ціною;
- ✓ вівці – недосвідчені учасники або такі, які просто нездатні самостійно обирати торгову стратегію. Вони піддаються загальним настроям на ринку, діють, пізно відкривають чи закривають позиції і виступають жертвами і джерелом заробітку тих учасників, які вчасно вгадали тренд.
- ✓ свині – жадібні учасники торгів, які, вгадавши тренд, до останнього чекають ще більшої зміни цін активів на їхню користь, і програють, не встигаючи закрити позицію вчасно.

Невід’ємним елементом функціонування сучасного світового ринку є посередницькі функції брокерів та дилерів. **Брокер** купує та продає активи за дорученням та за рахунок свого клієнта. **Дилер** реалізує операції за свій рахунок і від свого імені.

2. Поняття і структура світового валютного ринку

Валютний ринок – це сукупність відносин з купівлі-продажу іноземних валют, інших валютних цінностей, цінних паперів у іноземній валюті та руху іноземних капіталів, що забезпечуються сукупністю спеціалізованих установ та організацій.

Найбільшими міжнародними валютними ринками вважають валютні ринки Лондона, Нью-Йорка, Франкфурта-на-Майні, Парижа, Цюріха, Токіо, Сінгапура, Гонконгу та ін.

Міжнародний валютний ринок сприяє розвитку міжнародних торговельних відносин, забезпечує реалізацію міжнародних розрахункових операцій, формування валютних курсів, страхування валютних ризиків та реалізацію спекулятивних операцій.

Серед головних учасників валютного ринку виділяють:

- ✓ центральні і комерційні банки;
- ✓ інвестиційні, пенсійні, хедж-фонди;
- ✓ крупні ТНК;
- ✓ валютні біржі та брокерські фірми;
- ✓ державні органи.

Саме ці учасники є маркет-мейкерами цього ринку. Адже на ринку завжди присутні два типи учасників – маркет-мейкери і маркет-тейкери (маркет-юзери). **Маркетмейкерство** - діяльність професійного учасника ринку (валютного чи фондового), яка полягає в забезпеченні постійних котирувань цін покупки і продажу фінансових інструментів, від свого імені або від імені клієнта. Маркетмейкер зобов'язаний виставляти котирування навіть у тих випадках, коли інші учасники ринку цього не роблять, тобто він бере на себе зобов'язання постійного підтримання ліквідності фінансового інструменту навіть у збиток собі. Таким чином, маркет-мейкер – це активний учасник ринку, який виставляє котирування і диктує свої

умови іншим учасникам ринку. А *маркет-тейкер* – це пасивний учасник ринку, який запитує котирування, залежить від маркет-мейкерів і майже не впливає на стан і динаміку ринку. Маркет-тейкер завжди перебуває у більш не вигідному становищі у порівнянні з маркет-мейкером. Адже маркет-мейкер купує дешевше, а продає дорожче, а маркет-тейкер, який виступає другою стороною угоди – навпаки – купує дорожче, а продає дешевше.

Міжнародний валютний ринок можна поділити на сектори за різними ознаками:

- ✓ за видами операцій (ринки ф'ючерсів, опціонів, тощо);
- ✓ за масштабом (національні, регіональні);
- ✓ за місцем торгівлі (біржовий і позабіржовий)

Важливою складовою валютного ринку є *ринок євровалют*. Євровалюта – це валюта, депонована за межами країни-емітента. Розвиток євровалютного ринку розпочався з появи євродоларів – доларів США, депонованих в Європі. Основними функціями ринку євровалют є перерозподіл тимчасово вільних коштів між кредиторами і позичальниками та хеджування.

Одним з найбільших валютних ринків сьогодні є міжнародний валютний ринок „*FOREX*”. Форекс не має конкретного місця торгівлі, як, наприклад, фондова біржа. Торівля відбувається за допомогою сучасних засобів зв'язку одночасно у сотнях банків у всьому світі. Оскільки у кожному часовому поясі знаходяться учасники ринку, що бажають купити чи продати валюту, то валютний ринок працює цілодобово, і обмін валюти не припиняється протягом всього робочого тижня. Оскільки економічні показники кожної країни-емітента відрізняються та змінюються, то це впливає на вартість валюти кожної країни і є причиною змін валютних курсів. Поява ринку «FOREX» стала можливою внаслідок переходу від системи фіксованих валютних курсів до плаваючих валютних курсів у 70-х роках ХХ-го століття. Серед основних причин швидкого розвитку ринку «FOREX» називають його ліквідність, оперативність, низькі витрати для участі у торгах, використання кредитного плеча.

„*Кредитне плече*” передбачає надання брокерською компанією своєму клієнту коштів у тимчасове користування для здійснення операцій та ринку і таким чином надає учаснику торгів можливість оперувати сумами, що у від 10 до 100 разів можуть перевищувати обсяги його страхового депозиту. Позитив кредитного плеча є очевидним – спекулюючи крупними сумами учасник торгів може заробити значно більше, однак слід не забувати, що у випадку програшу втрати будуть також значними. Наприклад, нерідко трапляється ситуація коли гравець вірно вгадав напрям тренду (тобто тенденції руху курсу), однак навіть незначне короткострокове відхилення курсу від цього тренду за рахунок великого кредитного плеча «з'їдає» страховий депозит учасника торгів і він залишається у програші.

В Україні валютний курс формується на міжбанківському валютному ринку. Національний банк України може встановлювати граничні розміри маржі за операціями на міжбанківському валютному ринку України уповноважених банків та інших фінансових установ, що одержали ліцензію Національного

банку України, за винятком операцій, пов'язаних із строковими (ф'ючерсними) угодами, а також НБУ може встановлювати граничні розміри маржі за операціями купівлі і продажу іноземної валюти готівкою національного оператора поштового зв'язку.

3. Міжнародний ринок кредитних ресурсів

Міжнародний кредитний ринок – це ринок кредитних ресурсів. На даному ринку виділяють два основних сектори: банківський та фірмовий.

На банківському ринку позичальниками виступають підприємства, комерційні і центральні банки, органи влади. Кредиторами тут виступають банки, фонди, підприємства, міжнародні кредитно-фінансові організації, органи влади. У цьому секторі ринку також виділяють міжбанківський ринок, де кошти розміщуються і залучаються переважно на короткий термін у вигляді короткострокових вкладів чи поточних рахунків.

Фірмовий сектор представлений міжфірмовими кредитами, що виступають у вигляді авансового платежу, відстрочки платежу та ін.

Вартість залучених та розміщених ресурсів на міжнародному кредитному ринку виражена за допомогою відсоткових ставок, що формуються під впливом попиту і пропозиції на ресурси. Найбільш широко використовуваною відсотковою ставкою, що слугує індикатором вартості ресурсів та використовується у контрактах як базова при використанні плаваючої відсоткової ставки, є LIBOR.

LIBOR (London InterBank Offered Rate (*англ.*) – Лондонська міжбанківська ставка пропозиції) - середньозважена відсоткова ставка за міжбанківськими кредитами, що розраховується Банківською Британською Асоціацією за даними 16 найкрупніших банків-маркет-мейкерів Лондона.

Щодня агенція “Reuters” об 11.00 за західноєвропейським часом отримує інформацію щодо котирувань 16 провідних банків Лондона. Ставка розраховується для 10 найбільш ліквідних валют на стандартні терміни до 12 місяців зі спота. Для кожного періоду та кожної валюти від 16 отриманих ставок відсікаються 4 найбільші і 4 найменші, а решта використовується для розрахунку середньоарифметичного значення, яке і вважається ставкою LIBOR для певного терміну і валюти.

Окрім LIBOR іноді використовується ставка **LIBID** (London InterBank Bid Rate) - Лондонська міжбанківська ставка запиту (ресурсів), однак вона слугує лише індикатором ринкової вартості залучення ресурсів.

Для євро частіше використовується **EURIBOR** (EURopean InterBank Offered Rate (*англ.*) – Європейська міжбанківська ставка пропозиції), яка розраховується агенцією “Reuters” на замовлення Європейської банківської федерації.

Український аналог цих ставок - **KIBOR** (Kyiv InterBank Offered Rate (*англ.*). Ця ставка не використовується у контрактах і слугує лише індикатором вартості ресурсів на Українському міжбанківському кредитному ринку.

Важливим сектором міжнародного кредитного ринку є ринок євровалют. У рамках цього ринку можна виділити ринки євродепозитів, єврокредитів та єврооблігацій. **Ринок євровалютних депозитних інструментів** складається зі

строкових депозитів та депозитних сертифікатів. Строкові депозити – це короткострокові вкладення, не призначені для переродажу, терміном до одного, рідше – до двох років. Євродепозитні сертифікати, навпаки, характеризуються ліквідністю на вторинному ринку. У них коротко- та середньостроковий термін обігу. **Єврокредити** – це міжнародні кредити, які надаються на термін від 2 до 10 років з плаваючими процентними ставками. Серед євровалютних кредитних інструментів виділяють синдиковані позики, джерела поновлюваного кредиту, програми випуску євронот, векселі та ін. **Синдиковані позики** мають на меті зменшення кредитного ризику. Синдикація дозволяє банкам брати участь у кредитуванні незалежно від їх розмірів, усі банки-учасники такої угоди розподіляють між собою ризики та одержують прибутки в межах своєї долі у наданому кредиті. Позичальник отримує можливість отримати великий кредит, який не міг би бути наданим одним кредитором. **Євроноти** – це короткострокові векселі, що деноміновані в євровалюті та емітовані корпораціями й урядами поза межами тієї держави, у валюті якої вони деноміновані. **Єврооблігації** - це облігації, емітовані у основних валютах за межами країни-позичальника.

Тестові завдання

1. Маркет-тейкер на фінансовому ринку – це:

- а) активний учасник ринку, який котирує валюти і диктує свої умови іншим учасникам ринку;
- б) пасивний учасник ринку, що запитує котирування;
- в) учасник ринку, який виступає посередником на валютному ринку;
- г) організатор торгів на валютному ринку.

2. Маркет-мейкер – це

- а) активний учасник ринку, який котирує валюти і диктує свої умови іншим учасникам ринку;
- б) пасивний учасник ринку, що запитує котирування;
- в) учасник ринку, який виступає посередником на валютному ринку;
- г) організатор торгів на валютному ринку.

3. Лот – це

- а) стандартна сума валюти, що виділяється для операцій по купівлі-продажу валюти під завдаткову суму – маржу;
- б) співвідношення між сумою завдатку і виділеним під неї позиковим капіталом;
- в) різниця між курсами купівлі і продажу валют;
- г) сума гарантійного завдатку, під яку підставляється кредитне плече.

4. Угоди типу ОТС є характерними для:

- а) міжбанківського ринку;
- б) біржового ринку;
- в) позабіржового ринку;
- г) всі відповіді вірні.

5. Установлена біржею мінімальна кількість цінних паперів та інших фінансових інструментів, яка може бути продана чи куплена під час торговельної сесії – це:

- а) крок зміни ціни (крок торгів);
- б) лот;
- в) спред;
- г) лістинг.

6. Учасники фондового ринку, які зацікавлені у пониженні ціни акцій – це:

- а) бики;
- б) вовки;
- в) ведмеді;
- г) акули.

7. Учасники фондового ринку, які зацікавлені у підвищенні ціни акцій – це:

- а) бики;
- б) вовки;
- в) ведмеді;
- г) акули.

8. Які суб'єкти біржової торгівлі діють від імені своїх клієнтів-інвесторів, емітентів чи фінансових посередників, купуючи чи продаючи цінні папери. При цьому права власності на куплені цінні папери чи отримані від їх реалізації гроші належать їх клієнтам?

- а) емітенти;
- б) інвестори;
- в) брокери;
- г) дилери.

9. Які з вказаних суб'єктів біржової торгівлі діють ризикують власними коштами, здійснюючи купівлю цінних паперів з метою їх подальшого перепродажу?

- а) брокери;
- б) дилери;
- в) реєстратори;
- г) депозитарії.

10. Процедура включення цінних паперів до переліку цінних паперів, що торгуються на біржі називається:

- а) лістинг;
- б) делістинг;
- в) андерайтинг;
- г) емісія.

11. Процедура виключення цінних паперів з переліку цінних паперів, що торгуються на біржі називається:

- а) лістинг;
- б) делістинг;
- в) андерайтинг;
- г) емісія.

Запитання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність валютного ринку? Охарактеризуйте його структуру.
2. Вкажіть спільні та відмінні риси між ринком грошей та фондовим ринком.
3. Охарактеризуйте ринок „Forex”.
4. У чому полягає сутність кредитного плеча?
5. Що таке LIBOR?
6. Розкрийте сутність та причини виникнення синдікованих позик.

Використані та рекомендовані до розгляду інформаційні джерела:

- ✓ Береславська О. І., Наконечний О. М., Пясецька М. Г., Боришкевич О. В., Гордон В. Б. Міжнародні розрахунки та валютні операції: Навч. посіб. / Київський національний економічний ун-т; Українська фінансово-банківська школа при КНЕУ / М.І. Савлук (ред.). — К.: Видавництво КНЕУ, 2002. — 390с.
- ✓ Бутук О.І. Валютно-фінансові відносини: Навч. посіб. — К.: Знання, 2006. — 349 с.
- ✓ Міжнародні розрахунки і валютні операції; навч. посіб. / Т.С.Шебет, А.С.Коряк, О.М.Диба; за заг. ред. Т.С. Шебет. — К.:КНЕУ, 2009. — 348 с.
- ✓ Міжнародні фінанси: Підручник / За ред. О.І. Рогача. — К.: „Либідь”, 2003. — 784с.
- ✓ Найман Э. Малая энциклопедия трейдера / Эрик Л. Найман. — 7-е изд. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. — 403 с.
- ✓ Про цінні папери та фондовий ринок // Закон України від 23.02.2006 №3480-III.
- ✓ Шило В.П., Доровська С.С., Ільїна С.Б., Іванова Н.С. Міжнародні фінанси: Теоретично-практичний посібник. — К.: Кондор, 2010 р. — 346 с.
- ✓ Шило В.П., Васькова В.Н. Організація міжнародних банківських операцій: Навч. посіб. — К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. — 224 с.

Тема 8. ВЕКСЕЛЬ, ЙОГО РОЛЬ У МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЯХ

Зміст

1. Сутність вексельної форми розрахунків. Прості та переказні векселі.
2. Поняття та різновиди індосаменту.

1. Вексельна форма розрахунків

Вексель – цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов’язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю). У світовій практиці використовуються прості та переказні векселі.

Переказний вексель (тратта) є безумовним наказом кредитора (трасанта), адресованим боржнику (трасату), оплатити у вказаний у ньому термін вказану суму трасанту або третій особі (ремітенту). Третьою особою найчастіше є банк продавця.

Трасант - особа, що виставляє переказний вексель (тратту), векселедавець.
Трасат - особа, на яку виставляється переказний вексель (тратта).

Переказний вексель містить:

1. Назву "переказний вексель", яка включена до тексту документа і висловлена тією мовою, якою цей документ складений;
2. Безумовний наказ сплатити визначену суму грошей;
3. Найменування особи, яка повинна платити (трасат);
2. Зазначення строку платежу;
3. Зазначення місця, в якому повинен бути здійснений платіж;
4. Найменування особи, якій або за наказом якої повинен бути здійснений платіж;
5. Зазначення дати і місця видачі векселя;
6. Підпис особи, яка видає вексель (трасант).

Переказний вексель, строк платежу в якому не вказаний, вважається таким, що підлягає оплаті за пред'явленням. При відсутності особливої вказівки, місце, позначене поруч з найменуванням трасата, вважається місцем платежу і, разом з тим, місцем проживання трасата. Переказний вексель, у якому не зазначене місце його складання, вважається складеним у місці, позначеному поруч з найменуванням трасанта.

Шляхом **акцепту** трасат зобов'язується здійснити платіж за переказним векселем при настанні строку платежу. У разі неплатежу держатель векселя має право учинити проти акцептанта прямий позов, який ґрунтується на переказному векселі.

Акцепт вчинюється на переказному векселі. Акцепт виражається словом "акцептований" або будь-яким іншим рівнозначним словом. Він підписується трасатом. Простий підпис трасата, зроблений на лицьовій стороні векселя, має силу акцепту. Акцепт є безумовним, але трасат може обмежити його частиною суми, яка підлягає сплаті.

Аваль – гарантія оплати векселя третьою особою. Платіж за переказним векселем може бути забезпечений авалем повністю або в частині його суми. Забезпечення може бути надане третьою особою або навіть однією з осіб, які поставили свій підпис на векселі.

Аваль вчинюється або на самому переказному векселі, або на алонжі. Аваліст відповідає так само, як і та особа, зобов'язання якої він забезпечив. Здійснюючи платіж за переказним векселем, аваліст набуває прав, що впливають з переказного векселя, проти особи, зобов'язання якої він забезпечив, і проти тих осіб, які зобов'язані перед останньою за переказним векселем.

Переказний вексель може бути виданий із таким строком платежу:

- ✓ за пред'явленням;
- ✓ у визначений строк від пред'явлення;
- ✓ у визначений строк від дати складання;
- ✓ на визначену дату.

Переказні векселі, що містять або інші строки платежу, або передбачають оплату частинами, є недійсними.

Держатель переказного векселя зі строком платежу на визначений день або у визначений строк від дати складання чи від пред'явлення повинен **пред'явити вексель для платежу** або в день, в який він підлягає оплаті, або в один із двох наступних робочих днів.

Право регресу в разі неакцепту або неплатежу. Держатель може використати своє право регресу проти індосантів, трасанта та інших зобов'язаних осіб:

- ✓ при настанні строку платежу, якщо платіж не був здійснений;
- ✓ навіть до настання строку платежу:
  - якщо мала місце повна або часткова відмова здійснити акцепт;
  - у разі банкрутства трасата, незалежно від того, здійснив він акцепт чи ні, або у разі припинення ним платежів, навіть якщо ця обставина не була встановлена судовим рішенням, або у разі безрезультатного звернення стягнення на його майно;
  - у разі банкрутства трасанта за векселем, що не підлягає акцепту.

Всі трасанти, акцептанти, індосанти і особи, які забезпечують авалем платіж за переказним векселем, є солідарно зобов'язаними перед держателем. Держатель має право пред'явити позов до кожної з цих осіб окремо і до всіх разом, при цьому необов'язково додержуючись тієї послідовності, в якій вони зобов'язалися. Таке саме право належить кожній особі, яка поставила свій підпис на векселі, після того як вона прийме його і здійснить платіж за ним.

Переказний вексель може бути виданий у двох або більше тотожних примірниках. Ці примірники повинні містити порядковий номер у самому тексті документа; у протилежному випадку кожний з них розглядається як окремий переказний вексель. Платіж, здійснений за одним примірником, звільняє від зобов'язання про оплату, навіть якщо не було обумовлено, що цей платіж анулює дію інших примірників.

Позовні вимоги до акцептанта, які впливають з переказного векселя, погашаються із закінченням трьох років, які обчислюються від дати настання строку платежу. Позовні вимоги держателя до індосантів і до трасанта погашаються після закінчення одного року від дати протесту, здійсненого у встановлений строк, або від дати настання строку платежу. Позовні вимоги індосантів один до одного і до трасанта погашаються із закінченням шести місяців, які відраховуються з дня, коли індосант акцептував вексель і здійснив платіж за ним, або з дня, коли до нього був пред'явлений позов.

Простий вексель (соло-вексель) - це безумовне зобов'язання боржника (векселедавця) виплатити зазначену суму після закінчення вказаного у ньому терміну та у вказаному місці. Він виставляється боржником.

Простий вексель містить:

1. назву "простий вексель", яка включена в текст документа і висловлена тією мовою, якою цей документ складений;
2. безумовне зобов'язання сплатити визначену суму грошей;
3. зазначення строку платежу;
4. зазначення місця, в якому повинен бути здійснений платіж;

5. найменування особи, якій або за наказом якої повинен бути здійснений платіж;
6. зазначення дати і місця видачі простого векселя;
7. підпис особи, яка видає документ (векселедавець).

Векселедавець простого векселя зобов'язаний так само, як акцептант за переказним векселем. До простих векселів застосовуються такі самі положення, що стосуються переказних векселів, тією мірою, якою вони є сумісними з природою цих документів, а саме положення щодо: індосаменту, строку платежу, платежу, права регресу у разі неплатежу, платежу у порядку посередництва, копій, змін позовної давності, неробочих днів, обчислення строків і заборони пільгових строків.

Платіж за векселем на території України здійснюється тільки в безготівковій формі. Векселедавець зобов'язаний вести реєстр виданих векселів у порядку, затвердженому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

2. Поняття та різновиди індосаменту.

Індосамент – це передавальний напис на зворотному боці векселя (чека, коносамент), що засвідчує передачу права на цей цінний папір від однієї особи (індосанта) до іншої (індосата). Сам індосамент, як технічний запис, повинен бути чітким, простим і нічим не обумовленим. **Індосант** - власник ордерного цінного паперу (його уповноважена особа), який вчиняє індосамент.

Розрізняють такі **види індосаменту**:

- ✓ **Бланковий** - не містить найменування особи, на користь якої він вчинений і може складатися лише з одного підпису індосанта. В останньому випадку для того, щоб мати чинність, індосамент повинен бути написаний на звороті переказного векселя або на приєднаному до нього аркуші (алонжі).
- ✓ **Іменний** – з вказівкою конкретної особи. В іменному (повному) індосаменті зазначається особа, якій передається право власності.
- ✓ **Передоручувальний (передовірчий)** – цей індосамент може включати застереження про звичайне доручення провести операції з цінним папером. Цей індосамент використовується при передачі векселя на інкасо, коли клієнт звертається до свого банку з проханням отримати для нього платіж від контрагента.
- ✓ **Заставний** індосамент може використовуватися в кредитних операціях під заставу векселів.
- ✓ **Безоборотний** індосамент здійснюється із застереженням «без обороту на мене», що знімає відповідальність з векселедавця за несплаченим і опротестованим у платежі векселем.

Власник переказного векселя вважається його законним держателем, якщо його право на вексель базується на безперервному ряді індосаментів, навіть якщо останній індосамент є бланковим.

Практичні завдання

Тестові завдання

1. Індосамент – це:

- а) згода оплатити тратту;
- б) зобов'язання відкрити акредитив;
- в) згода оплатити соло-вексель;
- г) передавальний надпис на векселі.

2. Згода оплатити вексель - це:

- а) індосамент;
- б) алонж;
- в) акцепт;
- г) акредитив.

3. Передавальний надпис на векселі

- а) акцепт;
- б) аваль;
- в) овердрафт;
- г) індосамент.

4. Передовірчий індосамент

- а) здійснюється на ім'я конкретної особи;
- б) здійснюється на тримача векселя;
- в) використовується при передачі векселя на інкасо;
- г) це звичайний індосамент.

5. Бенефіціаром за акредитивної форми розрахунків називається:

- а) експортер;
- б) імпортер;
- в) авізуючий банк;
- г) банк-емітент.

6. Кредитор, який виставляє переказний вексель на позичальника – це

- а) трасант;
- б) трасат;
- в) ремітент;
- г) акцептант.

7. Позичальник, якому спрямовується переказний вексель від кредитора – це

- а) трасант;
- б) трасат;
- в) ремітент;
- г) бенефіціар.

8. Тратта – це

- а) простий вексель;
- б) переказний вексель;
- в) соло-вексель;
- г) безвідзивний акредитив.

9. Ремітент тратти – це

- а) кредитор;
- б) позичальник;
- в) покупець;
- г) банк продавця.

10. Індосамент буває –

- а) іменний;
- б) бланковий;
- в) передовірчий;
- г) всі відповіді вірні.

11. Україна приєдналася до

- а) Англо-американської системи вексельного права;
- б) Женевської системи вексельного права;
- в) системи вексельного права СНД;
- г) всі відповіді вірні.

12. Згода імпортера (платника) оплатити у встановлений термін переказний вексель (тратту) або виставлений на оплату рахунок.

- а) акцепт;
- б) неогоціація;
- в) індосамент;
- г) кроссінг.

13. Гарантія третьої особи оплатити певну суму у випадку несплати її платником:

- а) акцепт;
- б) аваль;
- в) овердрафт;
- г) алонж.

14. Борговий документ, який виставляє продавець на покупку

- а) соло-вексель;
- б) тратта;
- в) простий вексель;
- г) акредитив.

Запитання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність вексельної форми розрахунку?
2. Відобразіть у загальних рисах схему реалізації розрахунків за допомогою векселя.
3. У чому полягає різниця між простим і переказним векселями?
4. Розкрийте механізм стягнення коштів за неоплаченим векселем.
5. Дайте визначення понять: «акцепт» і «аваль».
6. Розкрийте значення індосаменту та вкажіть його різновиди.

Використані та рекомендовані до розгляду інформаційні джерела:

- ✓ Арбузов С.Г. Банківська енциклопедія / С.Г.Арбузов, Ю.В.Колобов, В.І.Міщенко, С.В.Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504с.
- ✓ Береславська О. І., Наконечний О. М., Пясецька М. Г., Боришкевич О. В., Гордон В. Б. Міжнародні розрахунки та валютні операції: Навч. посіб. / Київський національний економічний ун-т; Українська фінансово-банківська школа при КНЕУ / М.І. Савлук (ред.). — К. : Видавництво КНЕУ, 2002. — 390с.
- ✓ Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті // Постанова Правління Національного банку України від 21.01.2004 № 22.
- ✓ Козик В.В., Панкова Л.А., Карп'як Я.С., Григор'єв О.Ю., Босак А.О. Зовнішньоекономічні операції і контракти: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 608 с.
- ✓ Кривов'яз Т.В. Міжнародні кредитно-розрахункові операції в банках: навч. посіб. / за наук. ред. М.І. Сивульського. – К.: Університет «Україна», 2009. – 327 с.
- ✓ Міжнародні розрахунки і валютні операції; навч. посіб. / Т.С.Шемет, А.С.Коряк, О.М.Диба; за заг. ред. Т.С. Шемет. – К.:КНЕУ, 2009. – 348 с.
- ✓ Положення про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України // Постанова Правління Національного банку України від 16.12.2002 № 508.
- ✓ Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті // Постанова НБУ №444 від 21.06.1995.
- ✓ Про обіг векселів в Україні // Закон України від 05.04.2001 р. №2374-III.
- ✓ Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року, якою було запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі // Закон України № 826-XIV від 06.07.99
- ✓ Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі від 07.06.1930. (Дата набрання чинності для України: 06.01.2000)
- ✓ Шило В.П., Васькова В.Н. Організація міжнародних банківських операцій: Навч. посіб. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 224 с.

Тема 9. ПОНЯТТЯ АКРЕДИТИВА ТА ЙОГО РОЛЬ У МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЯХ

Зміст

1. Сутність акредитивної операції та умови її реалізації.
2. Механізм реалізації акредитивної форми розрахунків
3. Види акредитивів.

1. Сутність акредитивної операції та механізм її реалізації

Акредитив – це зобов'язання банку-емітента, за яким цей банк за дорученням свого клієнта або від свого імені, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара або доручає виконуючому банку здійснити цей платіж проти документів, які відповідають умовам акредитива.

Згідно з акредитивом банк-емітент, діючи на прохання і на підставі інструкцій клієнта (заявника) або від свого імені:

- повинен провести платіж третій особі (бенефіціару) або його наказу, або акцептувати і сплатити переказні векселі (тратти), виставлені бенефіціаром (тобто отримувачем платежу) або
- уповноважує інший банк провести такий платіж або акцептувати і сплатити переказні векселі (тратти), або
- уповноважує інший банк неогоціювати проти передбачених документів при дотриманні строків та умов акредитива.

Акредитив є угодою, що відокремлена від договору купівлі-продажу або іншого контракту, на якому він може базуватися. За операціями за акредитивами всі зацікавлені сторони мають справу лише з документами, а не з товарами, послугами або іншими видами виконання зобов'язань, з якими можуть бути пов'язані ці документи.

Для відкриття акредитива клієнт подає до банку-емітента заяву про відкриття акредитива, та в разі відкриття покритого акредитива - відповідні платіжні доручення. Заява містить умови акредитива.

Акредитив є відкритим після того, як здійснено відповідні бухгалтерські записи за рахунками та надіслано повідомлення бенефіціару про відкриття та умови акредитива.

Банк-емітент інформує виконуючий (авізуючий) банк про відкриття акредитива шляхом надсилання йому електронною поштою (електронне повідомлення) або іншими засобами зв'язку, що передбачені договорами між банками, заяви або повідомлення.

Авізо - офіційне письмове повідомлення одного контрагента іншому про здійснення певних грошових операцій або про зміни у взаєморозрахунках чи відправці товарів. Це може бути повідомлення про перерахунки грошей (зняття з рахунку тощо), залишки коштів на рахунку, про відкриття акредитива.

Виконуючий банк про відкриття та умови акредитива повідомляє бенефіціара (авізує акредитив) протягом 10 робочих днів з дня отримання повідомлення від банку-емітента.

Після відвантаження продукції (виконання робіт, надання послуг) бенефіціар подає виконуючому банку потрібні документи, що передбачені умовами акредитива, разом з реєстром документів за акредитивом.

Виконуючий банк ретельно перевіряє подані бенефіціаром документи щодо дотримання всіх умов акредитива.

Банк-емітент, зробивши перевірку виконання всіх умов акредитива, на підставі документів за акредитивом перераховує кошти на рахунок бенефіціара. Після цього банк-емітент стягує кошти в оплату акредитива з платника і передає йому примірник документів на товар. За цими документами платник (покупець товару) зможе отримати його у перевізника.

У операціях з використанням акредитивної форми розрахунків використовуються наступні документи: морський/океанський коносамент, морська транспортна накладна, коносамент чартерного перевезення, документ повітряного транспорту (перевезення), автомобільні, залізничні або внутрішньо водні транспортні документи, документ про відправлення товарів поштою, транспортні документи, видані фрахтовими компаніями, страхові документи та інші документи.

Документарний акредитив є формою розрахунків, яка є більш вигідною для експортера завдяки високій надійності платежу і більш швидкому отриманню експортної виручки.

Однак, оскільки банк-емітент згідно з умовами акредитиву бере на себе певні ризики, пов'язані з можливістю неплатежу з боку імпортера, то вартість банківських послуг у рамках акредитивної форми розрахунку є вищою у порівнянні, наприклад, з інкасовою формою розрахунків. Умови оплати банківських послуг, як і, власне, саме рішення щодо використання тієї чи іншої форми розрахунків, визначаються ще при укладенні зовнішньоекономічного контракту. Найчастіше вартість банківських послуг оплачується контрагентами кожним своєму банку.

Акредитив відокремлений від зовнішньоекономічної угоди. Банки під час операцій з акредитивами мають справу лише з документами і не відповідають за їх відповідність товарам чи послугам.

2. Механізм реалізації акредитивної форми розрахунків.

Механізм реалізації акредитивної форми міжнародних розрахунків передбачає наступні кроки (подано приклад непокритого акредитива):

- ✓ експортер інформує імпортера про готовність товарів до відвантаження і просить виставити на його користь акредитив;
- ✓ імпортер дає вказівку своєму банку (банку-емітенту) щодо відкриття акредитиву на користь експортера (бенефіціара);
- ✓ банк імпортера за посередництвом банку експортера (виконуючого банку) інформує експортера про відкриття на його користь акредитиву та про його умови;
- ✓ експортер відвантажує товар на адресу імпортера;
- ✓ експортер передає виконуючому банку документи на товар;

- ✓ виконуючий банк перевіряє відповідність наданих документів умовам акредитива і відправляє їх до банку-емітента;
- ✓ банк-емітент також перевіряє ці документи і перераховує необхідну суму валюти на коррахунок виконуючого банку;
- ✓ виконуючий банк зараховує ці гроші на рахунок експортера;
- ✓ банк імпортера відправляє документи на товар імпортеру;
- ✓ імпортер перевіряє отримані документи на відповідність їх умовам акредитива і приймає їх для акцепта;
- ✓ банк імпортера списує гроші з рахунку імпортера.

Розрізняють кілька способів виконання розрахунків за допомогою акредитива.

Виконання акредитиву шляхом платежу за пред'явленням передбачає, що оплата товарів (послуг, робіт) бенефіціара відбувається безпосередньо після надання необхідних документів до виконуючого банку, за умови дотримання умов акредитиву.

Виконання акредитиву шляхом платежу зі відстрочкою передбачає отримання отримання платежу бенефіціаром не при наданні документів, через певний проміжок часу, зазначений у акредитиві. При поданні документів по акредитиву, бенефіціар отримує письмову згоду банку-емітента або підтверджуючого банку здійснити платіж у вказаний термін. Таким чином, імпортер отримує документи раніше.

Виконання акредитиву шляхом акцепта. У випадку використання переказних векселів (тратт) ключовою умовою поставки товарів бенефіціаром є їх акцепт. Для цього експортер виписує тратту на банк-емітент, на підтверджуючий банк чи на покупця. Використання тратт у даному випадку дає імпортеру можливість ще до настання строку платежу реалізувати товар та за рахунок виручки сплатити по акредитиву.

Виконання акредитиву шляхом неогоціації передбачає, що банк-емітент надає бенефіціару (експортеру) повноваження виставити вексель на нього або на наказодавця за акредитивом (імпортера). **Неогоціація** – це купівля та/або врахування переказних векселів та/або документів, передбачених умовами акредитива, неогоціуючим банком. **Неогоціуючий банк** – це банк, якому банк-емітент акредитива надав повноваження купити та/або врахувати переказні векселі та/або документи, передбачені умовами акредитива. Акредитиви з неогоціацією можуть оплачуватися як терміново, так і при настанні строку платежу. Розрізняють вільну та обмежену неогоціацію. Вільна неогоціація передбачає, будь-який банк може виступати у ролі неогоціуючого.

Одним з поширених механізмів розрахунків за акредитивами є міжбанківське рамбурсування. **Міжбанківське рамбурсування** – це механізм організації відшкодування виконуючому банку грошових коштів, виплачених ним по акредитиву, шляхом пред'явлення вимоги про відшкодування коштів рамбурсуючому банку.

Банк-емітент акредитива звертається до іншого банку (який виступає рамбурсуючим банком) з вимогою здійснити платіж виконуючому (підтверджуючому) або іншому банку згідно з наданими платіжними інструкціями. Це повідомлення називають **рамбурсною вимогою**. Інструкції та повноваження що надані банком-емітентом рамбурсуючому банку здійснити відшкодування за акредитивом банку, який надав рамбурсну вимогу, або на вимогу банку-емітента акцептувати та оплатити переказний вексель (тратту), виставлену на рамбурсуючий банк називають **рамбурсним повноваженням**. Таким чином, **рамбурсуючий банк** - це той банк, якому банк-емітент надав повноваження забезпечити відшкодування за акредитивом підтверджуючому (виконуючому) або іншому банку.

Коли рамбурсуючий банк на прохання банку-емітента зобов'язується оплатити рамбурсну вимогу, виставлену виконуючим (підтверджуючим) банком за умови її відповідності положенням рамбурсного зобов'язання, або акцептувати та оплатити переказний вексель (тратту), виставлений на рамбурсуючий банк вважається, що він прийняв на себе **рамбурсне зобов'язання**.

Потім рамбурсуючий банк, відшкодувавши кошти виконуючому банку, вимагає відшкодування від банку-емітента.

3. Види акредитивів

Банк-емітент може відкривати акредитиви різних видів. Їх можна класифікувати за різними ознаками. Так, з позиції резидентності наказодавця за акредитивом та банку-емітента розрізняють експортний та імпорتنний акредитиви. **Експортним акредитивом** вважається акредитив, який відкривається іноземним банком-емітентом на користь бенефіціара-нерезидента. **Імпорнтним акредитивом** є акредитив, який відкривається банком-емітентом на користь бенефіціара, розташованого за межами країни або в її межах за умови відкриття трансферабельного (переказного) акредитива.

З точки зору покриття розрізняють наступні види акредитивів:

- ✓ **покритий** - акредитив, для здійснення платежів за яким завчасно бронюються кошти платника в повній сумі на окремому рахунку в банку-емітенті або у виконуючому банку. Кошти заявника акредитива бронюються на аналітичному рахунку "Розрахунки за акредитивами" відповідних балансових рахунків;
- ✓ **непокритий** - акредитив, оплата за яким (якщо тимчасово немає коштів на рахунку платника) гарантується банком-емітентом за рахунок банківського кредиту.

За однакою відкличності розрізняють **відкличні та безвідкличні акредитиви**. Це зазначається на кожному акредитиві. Якщо немає такої позначки, то акредитив є безвідкличним.

Відкличний акредитив може бути змінений або анульований банком-емітентом у будь-який час без попереднього повідомлення бенефіціара (наприклад, у разі недотримання умов, передбачених договором, дострокової відмови банком-емітентом від гарантування платежів за акредитивом).

Відкликання акредитива не створює зобов'язань банку-емітента перед бенефіціаром.

Якщо виконуючий банк не є банком-емітентом, то зміна умов відкличного акредитива або його анулювання відбуваються лише після отримання від виконуючого банку відповідного повідомлення, яким підтверджується те, що до часу зміни умов або анулювання акредитива документи за акредитивом не були подані.

У випадку відкликання відкличного акредитива банк-емітент зобов'язаний:

- ✓ надати відшкодування іншому банку, уповноваженому ним на здійснення платежу по пред'явленню, акцепту або неогоціації по відкличному акредитиву, за будь-який платіж, акцепт або неогоціацію, проведені цим банком до одержання ним повідомлення про зміну або ануляцію, проти документів, які за зовнішніми ознаками відповідають умовам акредитива;
- ✓ надати відшкодування іншому банку, уповноваженому ним на здійснення платежу з розстрочкою по відкличному акредитиву, якщо цей банк до одержання ним повідомлення про зміну або ануляцію прийняв документи, які за зовнішніми ознаками відповідають умовам акредитива.

Всі акредитиви повинні ясно вказувати, чи виконуються вони шляхом платежу по пред'явленню, платежу з розстрочкою, акцепту або неогоціації.

Якщо тільки в акредитиві не передбачається банк-емітент як єдиний виконавець акредитива, то всі акредитиви повинні містити в собі вказівку на банк ("виконуючий банк"), уповноважений провести платіж, платіж з розстрочкою, акцепт тратт або неогоціацію. Якщо акредитив передбачає вільну неогоціацію (неогоціацію по пред'явленню), то будь-який банк є виконуючим.

Безвідкличний акредитив - це акредитив, який може бути анульований або умови якого можуть бути змінені лише за згодою на це бенефіціара, на користь якого він був відкритий. Безвідкличний акредитив, що підтверджений виконуючим банком, не може бути змінений або анульований без згоди виконуючого банку. Безвідкличний акредитив - це зобов'язання банку-емітента сплатити кошти в порядку та в строки, визначені умовами акредитива, якщо документи, що передбачені ним, подано до банку, зазначеному в акредитиві, або банку-емітента та дотримані строки та умови акредитива. Це зобов'язання передбачає:

- ✓ якщо акредитив передбачає платіж по пред'явленню - платити по пред'явленню;
- ✓ якщо акредитив передбачає платіж з розстрочкою - платити в строк, визначений у відповідності з вказівками акредитива;
- ✓ якщо акредитив передбачає акцепт: (банкам-емітентам) - акцептувати тратти, виставлені бенефіціаром на банк-емітент, та оплатити їх з настанням строку; або (іншим банкам) - акцептувати та оплатити в строк платежу тратти, представлені бенефіціаром на банк-емітент у тому випадку, якщо банк-трасат, вказаний в акредитиві, не акцептує тратти, виставлені на нього, або оплатити тратти, акцептовані, але не оплачені таким банком-трасатом у строк передбачений траттою;

- ✓ якщо акредитив передбачає неогоціацію - оплатити, без обороту на трасантів та/або сумлінних держателів, тратти, представлені бенефіціаром та/або документи, представлені по акредитиву. Акредитив не повинен передбачати виставлення тратт на заявника. Якщо акредитив все-таки передбачає виставлення тратт на заявника, банки розглядатимуть такі тратти як додаткові документи. **Неогоціація** – це купівля та/або врахування переказних векселів та/або документів, передбачених умовами акредитива, неогоціуючим банком. Неогоціуючий банк – це банк, якому банк-емітент акредитива надав повноваження купити та/або врахувати переказні векселі та/або документи, передбачені умовами акредитива.

За ознакою підтвердженості розрізняють **підтверджений та непідтверджений акредитиви**.

Підтвердження акредитива іншим банком (підтверджуючим банком) по уповноваженню або на прохання банку-емітента становить тверде зобов'язання підтверджуючого банку, на додаток до зобов'язання банку-емітента, за умови, що передбачені документи представлені підтверджуючому банку або іншому вказаному банку та дотримані строки та умови акредитива. Непідтверджений акредитив не містить такого зобов'язання. Таким чином, **підтверджуючий банк** - це банк, який додає своє власне платіжне зобов'язання до зобов'язання банку-емітента здійснити платіж/акцептувати/неогоціувати проти подання документів згідно з умовами акредитива.

З точки зору подільності розрізняють подільні та неподільні акредитиви. **Подільний акредитив** передбачає виплату певних узгоджених у контракті сум після кожної часткової поставки. Такий різновид використовується якщо продукція, що постачається, є однорідною, і у разі не завершення всіх поставок втрати імпортера будуть відносно незначними. **Неподільний акредитив** передбачає, що вся належна експортеру сума буде виплачена після завершення всіх поставок. Такий вид акредитива використовується при постачанні пов'язаних між собою партій продукції, наприклад, технологічно пов'язаного обладнання. Адже у даному випадку імпортеру важливо отримати всі партії продукції.

За способом використання акредитиви поділяються на **документарні (товарні) і грошові (фінансові)**. Останні характерні тим, що не передбачають надання документів на товар. У більшості країн терміни «документарний акредитив» і «комерційний акредитивний лист» є синонімами. Однак в деяких країнах, наприклад у США, Великобританії чи Китаї, технологія їх реалізації відрізняється. Зокрема, комерційні акредитивні листи банк-емітент спрямовує безпосередньо до бенефіціара, а останній може для передачі документів скористатися послугами цього банку, чи обрати інший на свій розсуд.

З точки зору можливості переказу акредитиву розрізняють **трансферабельні (переказні) та нетрансферабельні (не переказні) акредитиви**. **Трансферабельним (переказним) акредитивом** є акредитив, по якому бенефіціар (перший бенефіціар) може просити банк, уповноважений платити, видати зобов'язання про платіж з розстрочкою, акцептувати або неогоціувати (трансферабельний банк), або у разі вільної неогоціації акредитива, банк

спеціально уповноважений в акредитиві як трансферабельний банк, - щоб акредитивом могли користуватися повністю або частково один чи кілька інших бенефіціарів (другі бенефіціари). По-суті, цей акредитив дає право першому бенефіціару наказати виконуючому банку здійснити платіж на всю суму чи її частину другому бенефіціару. Цей різновид є доцільним коли продавець не є постачальником всієї партії товарів і взяв зобов'язання швидко розплатитися зі своїми кредиторами чи субпідрядниками, або коли перший бенефіціар не постачає товар сам, а є посередником. У тексті акредитива повинна бути вказівка на те, що акредитив є переказним, інакше права переказу немає.

Бенефіціар, що інструктує авізуючий банк стосовно переказу частини коштів переказного акредитива третій особі називається *цедентом*. Третю особу (у разі застосування акредитиву), на користь якого переводяться кошти переказного акредитиву називають *цесіонарієм*.

До трансферабельного акредитив дещо подібний *компенсаційний акредитив*, який також передбачає залучення до схеми розрахунків другого бенефіціару. Це домовленість між банком і бенефіціаром по акредитиву (який, як правило є посередником у реалізації товарів) про відкриття другого акредитива на користь фактичного постачальника (другого бенефіціара) за умови, що перший акредитив (не переказний) використовується як гарантія випуску другого акредитива для покриття угоди. Тобто, по-суті, компенсаційний акредитив насправді є двома акредитивами. Він використовується у випадках коли покупець не погоджується на переказний акредитив і/чи наполягає, щоб акредитив був виставлений надійним, на його думку, банком у його країні. Компенсаційний акредитив має багато спільного з трансферабельним акредитивом, однак у випадку компенсаційного акредитив йдеться про дві окремі угоди.

Револьверний (відновлювальний) акредитив передбачає, що у межах загального терміну використання акредитиву його сума відновлюється, які тільки імпортер відшкодує банку-емітенту платежі, виконані за ним, експортеру. Такий акредитив використовується у випадку коли експортер здійснює регулярні поставки товарів одному і тому ж імпортеру чи коли здійснюється періодична поставка певних партій товарів через узгоджені проміжки часу.

Акредитив з червоним застереженням – це акредитив ці спеціальною умовою (яка раніше вносилася червоним чорнилом), яка дозволяє авізуючому або підтверджуючому банку надати аванс бенефіціару до надання вказаних у акредитиві документів. *Авізуючий банк* – банк який повідомляє бенефіціара про відкриття на його користь акредитиву і перевіряє достовірність повідомлення про виставлення акредитиву. Авізуючим банком може бути банк-емітент, виконуючий банк або будь-який інший банк. Розрізняють два типи червоної умови:

- ✓ *забезпечена* – аванс здійснюється проти зобов'язання бенефіціара закупити товари і надати у банк відповідні документи (розрахунки, складські квитанції та ін.);
- ✓ *незабезпечена* – аванс надається проти заяви бенефіціара без будь-яких зобов'язань з його боку.

Виплата авансу здійснюється з коштів банку-кореспондента, але під відповідальність банку-емінента.

Транзитний акредитив – передбачає, що банк-емітент вимагає від банку-посередника в одній країні підтвердити або авізувати акредитив на користь бенефіціара - резидента іншої країни. Серед причин використання цього виду є відсутність кореспондентських відносин між банками експортера і імпортера чи відсутність зв'язку між цими банками внаслідок, наприклад, політичних розбіжностей між країнами.

Резервні акредитиви (стенд-бай) використовуються у тих випадках, коли місцеве законодавство не дозволяє банкам видавати гарантії платежу. Перевагою цього різновиду є те що вони регулюються «Уніфікованими правилами та звичаями для документарних акредитивів» у той час, як банківські гарантії підлягають дії національного законодавства. Резервні акредитиви використовуються для гарантії платежів у разі настання чи ненастання певної події. Наприклад, у зовнішньоторговельному контракті можна зазначити, що у випадку поставки товарів продавцем раніше (з вказівкою конкретного терміну), то покупцем йому буде виплачена додаткова сума з резервного акредитива. А за саму поставку продавець отримає гроші зі звичайного акредитива. Резервні акредитиви часто використовуються у США замінюючи там банківські гарантії.

Практичні завдання.

Задача 1. Розрахуйте суму комісійних платежів при відкритті покритого імпортного акредитива терміном до 90 днів на суму 500000 грн. за умови, що сума акредитива не буде змінюватися, але в умови акредитива буде внесена якась одна зміна. Банк пропонує наступні умови відкриття такого акредитива. Комісія за випуск акредитива становить 0,25% від суми (мінімум 100 євро), зміна умов акредитива (окрім збільшення суми) – 30 євро, комісія за перевірку документів по акредитиву – 0,15% від суми (мінімум 50 євро), комісія за платіж по акредитиву – 0,15% від суми (мінімум 15 євро і максимум 200 євро). Курс EUR/UAH=29,45.

Задача 2. Розрахуйте суму комісійних платежів при відкритті покритого імпортного акредитива на суму 500000 грн. за умови, що сума акредитива не буде змінюватися, але в умови акредитива буде внесена якась одна зміна. Банк пропонує наступні умови відкриття такого акредитива. Комісія за випуск акредитива становить 0,2% від суми (мінімум 250 грн. і максимум 4500 грн.), зміна умов акредитива (окрім збільшення суми) – 250 грн., комісія за перевірку документів по акредитиву – 0,25% від суми (мінімум 300 грн. і максимум 4500 грн.) +100 грн., комісія за платіж за акредитивом – 100 грн.

Тестові завдання

1. Акредитив, що автоматично поновлюється на раніше домовлених умовах після використання початкової суми:

- а) акредитив з „червоною смугою”;
- б) підтверджений;
- в) револьверний;
- г) безвідзивний.

2. Акредитив, який передбачає попереднє депонування коштів імпортера називають:

- а) підтверджений;
- б) покритий;
- в) відновлювальний;
- г) компенсаційний.

3. Акредитив, який може бути змінено у будь-який момент без попередньої згоди бенефіціара

- а) компенсаційний;
- б) подільний;
- в) відновлювальний;
- г) відзивний.

4. Акредитив, що передбачає відновлення суми акредитиву після її відшкодування імпортером банку-емітенту

- а) револьверний;
- б) переказний;
- в) підтверджений;
- г) подільний.

5. Акредитив, який дає право першому бенефіціару наказати банку, який виконує платіж, здійснити його на користь другого бенефіціара

- а) акредитив з червоним застереженням;
- б) трансферабельний;
- в) транзитний;
- г) комерційний акредитивний лист.

6. Акредитив, що передбачає надання експортеру авансу

- а) акредитив з червоним застереженням;
- б) переказний;
- в) транзитний;
- г) комерційний акредитивний лист.

7. Акредитив, який містить зобов'язання банку іншого, ніж банк-емітент, сплатити кошти бенефіціару

- а) підтверджений;
- б) покритий;
- в) відновлювальний;
- г) компенсаційний.

8. Акредитив, який передбачає виплату певних узгоджених у контракті сум частинами

- а) револьверний;
- б) переказний;
- в) акредитив з червоним застереженням;
- г) подільний.

9. Акредитив, що надсилається не банку експортера, а самому бенефіціару безпосередньо

- а) акредитив з червоним застереженням;
- б) переказний;
- в) транзитний;
- г) комерційний акредитивний лист.

10. Експортер, якому призначений грошовий платіж; отримувач інвалюти за експорт товару.

- а) бенефіціар;
- б) цесіант;
- в) трасант;
- г) трасат.

11. Вид акредитива, відповідно до якого заздалегідь бронюються засоби в повній сумі на окремому рахунку.

- а) покритий;
- б) револьверний;
- в) відзивний;
- г) безвідзивний.

12. Акредитив, що складається з двох акредитивів, один з яких є гарантією відкриття другого

- а) акредитив з червоним застереженням;
- б) переказний;
- в) транзитний;
- г) компенсаційний.

Запитання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність акредитивної форми розрахунку?
2. Які різновиди акредитивних операцій Вам відомі?
3. Дайте визначення понять: «бенефіціар», «виконуючий банк», «банк-емітент».

Використані та рекомендовані до розгляду інформаційні джерела:

- ✓ Арбузов С.Г. Банківська енциклопедія / С.Г.Арбузов, Ю.В.Колобов, В.І.Міщенко, С.В.Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504с.
- ✓ Береславська О. І., Наконечний О. М., Пясецька М. Г., Боришкевич О. В., Гордон В. Б. Міжнародні розрахунки та валютні операції: Навч. посіб. / Київський національний економічний ун-т; Українська фінансово-банківська школа при КНЕУ / М.І. Савлук (ред.). — К. : Видавництво КНЕУ, 2002. — 390с.

- ✓ Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті // Постанова Правління Національного банку України від 21.01.2004 № 22.
- ✓ Козик В.В., Панкова Л.А., Карп'як Я.С., Григор'єв О.Ю., Босак А.О. Зовнішньоекономічні операції і контракти: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 608 с.
- ✓ Кривов'яз Т.В. Міжнародні кредитно-розрахункові операції в банках: навч. посіб. / за наук. ред. М.І. Сивульського. – К.: Університет «Україна», 2009. – 327 с.
- ✓ Міжнародні розрахунки і валютні операції; навч. посіб. / Т.С.Шемет, А.С.Коряк, О.М.Диба; за заг. ред. Т.С. Шемет. – К.:КНЕУ, 2009. – 348 с.
- ✓ Про затвердження Положення про порядок здійснення уповноваженими банками операцій за документарними акредитивами в розрахунках за зовнішньоекономічними операціями // Постанова НБУ №514 від 03.12.2003.
- ✓ Постанова НБУ «Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті №444 від 21.06.1995.
- ✓ Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів (зі змінами і доповнен. 1993 р., публ. МТП N 500)
- ✓ Шило В.П., Васькова В.Н. Організація міжнародних банківських операцій: Навч. посіб. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 224 с.

Тема 10. ВИКОРИСТАННЯ ІНШИХ ФОРМ РОЗРАХУНКІВ У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ

Зміст

1. Чекова форма розрахунків.
2. Сутність та різновиди інкасо.
3. Розрахунки за допомогою платіжних доручень.
4. Банківська гарантія.

1. Чекова форма розрахунків

Чек – це письмове безумовне розпорядження клієнта своєму банку виплатити зазначену у ньому суму чекотримачу.

В Україні використовуються розрахункові, грошові, дорожні та іменні чеки.

Розрахункові чеки використовуються в безготівкових розрахунках підприємств та фізичних осіб з метою скорочення розрахунків готівкою за отримані товари (виконані роботи, надані послуги). Чеки використовуються лише для безготівкових перерахувань з рахунку чекодавця на рахунок отримувача коштів і не підлягають сплаті готівкою (окрім деяких, передбачених законодавством випадків). Підприємствам не дозволяється здійснювати обмін розрахункових чеків на готівку та отримувати готівкою здачу із суми чека.

Для гарантованої оплати чеків чекодавець бронює кошти на окремому аналітичному рахунку "Розрахунки чеками" відповідних балансових рахунків у банку-емітенті. Чек із чекової книжки пред'являється до оплати в банк

чекодержателя протягом 10 календарних днів (день виписки чека не враховується). Видача чеків на пред'явника не проводиться.

Чекодавець виписує чек із чекової книжки під час здійснення платежу і видає за отримані ним товари (виконані роботи, надані послуги). Приймаючи чек до оплати за товари (виконані роботи, надані послуги), чекодержатель перевіряє: відповідність його встановленому зразку; правильність заповнення; відсутність виправлень; відповідність суми корінця чека сумі, зазначеній на самому чеку; строк дії; достатність залишку ліміту за чековою книжкою для оплати чека; наявність на ньому чіткого відбитка штампа або печатки банку та даних чекодавця (прізвища, ім'я, по батькові фізичної особи, даних документа, що засвідчує цю особу). Після цього чекодержатель установлює особу пред'явника чека за документом, що її посвідчує. Після зазначеної перевірки чекодержатель відриває (відрізає) чек від корінця, ставить на його зворотному боці та корінці календарний штамп і підписує цей чек, а також робить відмітку у відомості про прийняті до оплати розрахункові чеки.

Банк-емітент може відмовитися від оплати чека, якщо:

- ✓ чек або реєстр чеків заповнено з порушенням вимог, є виправлення чи замість підпису стоїть факсиміле;
- ✓ чек виписаний чекодавцем на суму, більшу, ніж заброньована на аналітичному рахунку "Розрахунки чеками".

У разі відмови банку-емітента оплатити чек чекодержатель має право звернутися з позовом до суду.

Грошові чеки – це розпорядження про видачу готівки з рахунку компанії-чекодавця особі власника чека. В Україні грошові чеки використовуються значно частіше, ніж розрахункові, оскільки безготівкові розрахунки частіше реалізуються іншими способами. При зверненні до банку з метою використання чеків клієнт повинен узгодити з останнім ліміт суми зняття коштів без попереднього повідомлення. Якщо є потреба знання більшої суми, то зазвичай клієнт повинен повідомити банк за одну добу до зняття. Також при поданні заявки на отримання чекової книжки клієнту слід поцікавитися місцями можливого отримання готівки, адже одні банки дають можливість отримання грошей у кількох відділеннях (на вибір клієнта), а інші – обмежуються лише одним відділенням. Грошовий чек можна пред'явити до оплати протягом десяти днів з дати його оформлення.

В Україні чеки виготовляються на замовлення банку Банкотно-монетним двором Національного банку чи іншим спеціалізованим підприємством на спеціальному папері з дотриманням усіх обов'язкових вимог, передбачених законодавством. Чеки брошуруються в розрахункові чекові книжки по 10, 20, 25 аркушів. Чеки, що використовуються фізичними особами для здійснення одноразових операцій, виготовляються як окремі бланки, облік яких банки ведуть окремо від чеківих книжок. Чеки та чекові книжки є бланками суворого обліку. Чекові книжки до розрахункового рахунку компанії можна отримати двох видів: грошову та розрахункову. Для отримання чекової книжки клієнт надає в банк заяву встановленої форми, і банк списує з його рахунку суму для оплати її вартості. При заповненні чеків слід особливу увагу звертати на правила їх заповнення,

наприклад, правила переносу слів з одного рядка на інший чи використання великих чи малих літер. Виправлення при заповненні чеків не допускаються. Корінці використаної чекової книжки і зіпсовані бланки чеків компанія зобов'язана зберігати протягом мінімум трьох років.

Для ввезення коштів з-за кордону і отримання за ними готівки в Україні українці часто використовують **іменні чеки** іноземних емітентів. Для вивезення коштів з України і отримання готівки за кордоном українці часто використовують **дорожні чеки**.

Іменний чек - паперовий розрахунковий документ, що виражений в іноземній валюті, тобто є письмовим розпорядженням юридичної особи - нерезидента або фізичної особи - нерезидента, яка виписала чек (чекодавець), платнику про виплату певної суми коштів чекодержателю, зазначеному в чеку, або іншій особі за нотаріально посвідченою довіреністю за рахунок наданого платнику грошового покриття.

Для отримання коштів за іменним чеком в Україні використовується інкасо. Механізм отримання коштів за іменним чеком передбачає, що банк, до якого звернувся чекотримач, звертається до банку-емітента чека з приводу перевірки даних по чеку. Після отримання від банку-емітента необхідної суми банк, до якого звернувся чекотримач, виплачує кошти чекотримачу.

Дорожний чек - паперовий розрахунковий документ, що виражений в іноземній валюті та використовується як засіб міжнародних розрахунків неторговельного характеру і є грошовим зобов'язанням чекодавця виплатити зазначену в чеку суму чекодержателю (власнику), підпис якого проставляється в зазначеному місці під час продажу. Цей різновид чеків використовується подорожуючим, адже його можна легко відновити у випадку втрати. Комісія за отримання коштів за таким чеком становить 1-2% від суми чека чи фіксовану суму. Термін придатності таких чеків не обмежений. Окрім отримання готівки, цими чеками також можна оплатити покупки у деяких країнах.

2. Сутність та різновиди інкасо

«Інкасо» (від італ – виручка, виторг.) означає здійснення банком за дорученням клієнта операцій з розрахунковими та супровідними документами з метою одержання платежу або передавання розрахункових та/чи супровідних документів проти платежу, або передавання розрахункових та/чи супровідних документів на інших умовах.

Розрізняють два види інкасо – чисте та документарне. **Чисте інкасо** означає інкасо фінансових документів (векселів, чеків), які не супроводжуються комерційними документами. **Документарне інкасо** – це інкасо фінансових документів, які супроводжуються комерційними документами, або інкасо тільки комерційних документів. Документарне інкасо частіше використовують у практиці міжнародних розрахунків.

Учасники інкасової операції:

- ✓ принципал – сторона, що доручає банку операцію з інкасування;
- ✓ банк-ремітент – банк, якому принципал доручає операцію з інкасування;

- ✓ інкасуєчий банк – будь-який банк, окрім банку-ремітента, що приймає участь у інкасовій операції;
- ✓ представляючий банк – інкасуєчий банк, що здійснює подання документів платнику
- ✓ платник – особа, якій повинно бути здійснене подання згідно з інкасовим дорученням.

Інкасове доручення (розпорядження) - це розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача (органу державної податкової служби) до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача.

Вважається, що документарне інкасо у міжнародних розрахунках більш вигідне імпортеру, який при його використанні має змогу більш швидкого отримання товарів від експортера, у порівнянні, наприклад, з акредитивом. Оскільки саме-по собі інкасо не передбачає гарантій оплати товару, то у міжнародних розрахунках його часто використовують разом з банківською гарантією.

Механізм міжнародних розрахунків інкасо за допомогою банківської гарантії передбачає наступні кроки:

- ✓ спочатку імпортер (покупець) звертається за банківською гарантією платежу на суму зовнішньоторговельного контракту до свого банку (інкасуєчого банку);
- ✓ банк надає через банк експортера (банк-ремітент) банківську гарантію платежу експортеру;
- ✓ експортер перевіряє надану гарантію;
- ✓ експортер відвантажує продукцію на адресу імпортера;
- ✓ експортер передає до свого банку (банку-ремітента) інкасове доручення та комплект документів на товар (специфікацію, пакувальний лист, сертифікат якості та ін), та, якщо необхідно, комплект тратт для акцепту (якщо розрахунок передбачає їх використання);
- ✓ банк-ремітент перевіряє відповідність документів інкасовому дорученню;
- ✓ банк-ремітент передає інкасове доручення та комплект документів до банку імпортера (інкасуєчого банку);
- ✓ інкасуєчий банк перевіряє отримані документи;
- ✓ інкасуєчий банк переказує кошти до банку-ремітента на спеціальний рахунок (до якого експортер ще поки-що немає доступу);
- ✓ інкасуєчий банк передає документи своєму клієнту (імпортеру) для перевірки;
- ✓ імпортер перевіряє відповідність документів умовам зовнішньоторговельного контракту;
- ✓ імпортер оплачує суму контракту і таким чином викупує документи на товар;
- ✓ інкасуєчий банк передає документи у власність імпортера;
- ✓ банк-ремітент зараховує кошти на рахунок продавця.

Очевидно, що така форма розрахунків більш вигідна імпортеру, оскільки він практично зразу після оплати отримує документи на товар, у той час як експортер відвантаживши товар ще на початку процедури отримує кошти по її завершенні.

3. Розрахунки з використанням платіжних доручень.

Платіжне доручення – це розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок отримувача.

Платіжна вимога-доручення – розрахунковий документ, що містить вимогу отримувача безпосередньо до платника сплатити суму коштів та доручення платника банку, що його обслуговує, здійснити переказ визначеної платником суми коштів зі свого рахунку на рахунок отримувача. Переваги використання платіжних вимог-доручень полягають у простоті документообігу та можливості здійснювати оплату проти документів, а не проти товару, що прискорює розрахунки.

Банк у договорі з платником - фізичною особою має право передбачати можливість подання цим платником платіжного доручення в довільній формі, яке має містити такі **обов'язкові реквізити**:

- ✓ назву документа;
- ✓ дату складання і номер;
- ✓ прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), код платника та
- ✓ номер його рахунку;
- ✓ найменування та код банку платника;
- ✓ найменування/прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), код
- ✓ отримувача та номер його рахунку;
- ✓ найменування та код банку отримувача;
- ✓ суму цифрами та словами;
- ✓ призначення платежу;
- ✓ підпис платника.

Платник має право зазначати в платіжному дорученні дату валютування, яка не може бути пізніше 10 календарних днів після складання платіжного доручення.

Банк отримувача до настання дати валютування, що зазначена в електронному розрахунковому документі, зараховує переказані кошти на відповідний рахунок і не пізніше наступного робочого дня згідно з порядком, передбаченим у договорі, повідомляє отримувача про надходження на його адресу коштів та дату їх валютування.

Платник до настання дати валютування може відкликати кошти, які до зарахування на рахунок отримувача обліковуються в банку, що обслуговує отримувача.

Платіжне доручення від платника банк приймає до виконання за умови, що його сума не перевищує суму, яка є на рахунку платника. Договором між банком та платником може бути передбачено інший порядок приймання та виконання платіжних доручень.

4. Банківська гарантія та відкритий рахунок у міжнародних розрахункових операціях

Банківська гарантія – це такий спосіб забезпечення виконання зобов'язань, відповідно до якого банк-гарант бере на себе грошове зобов'язання перед бенефіціаром сплатити кошти за принципала (тобто боржника) в разі невиконання останнім своїх зобов'язань. Таким чином згідно з банківською гарантією банк (тобто гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку.

Суб'єктами, які беруть участь у здійсненні операцій за гарантією є:

- ✓ гарант. Банк-гарант – це банк, який надає гарантію на користь бенефіціара.
- ✓ кредитор (бенефіціар). Бенефіціар – особа, на користь якої надається гарантія.
- ✓ принципал (боржник) – особа, за заявою якої надається гарантія.

Розрізняють відкличну та безвідкличну гарантію, безумовну гарантію та контргарантію.

Відклична гарантія - гарантія, умови якої можуть бути в будь-який час змінені і вона може бути відкликана банком-гарантом за заявою принципала без попереднього повідомлення бенефіціара.

Безвідклична гарантія - гарантія, умови якої не можуть бути змінені і вона не може бути припинена банком-гарантом згідно із заявою принципала без згоди та погодження з бенефіціаром.

Безумовна гарантія - гарантія, за якою банк-гарант у разі порушення принципалом свого зобов'язання, забезпеченого гарантією, сплачує кошти бенефіціару за першою його вимогою без подання будь-яких інших документів або виконання будь-яких інших умов.

Контргарантія - гарантія, яку надає банк-контргарант на користь банку-гаранта або іншого банку-контргаранта

Основні види гарантії, які можуть надаватися банками відповідно до українського законодавства це:

- ✓ тендерна гарантія (тобто гарантія забезпечення пропозиції),
- ✓ гарантія виконання,
- ✓ платіжна гарантія,
- ✓ гарантія повернення авансового платежу,
- ✓ гарантія повернення позики.

Для отримання гарантії принципал подає до банку-гаранта заяву про надання гарантії. Заява про надання гарантії складається за довільною формою, але із зазначенням усіх обов'язкових реквізитів. Заява про надання гарантії заповнюється з використанням відповідних технічних засобів або від руки та подається до банку-гаранта не менше ніж у двох примірниках, один з яких - оригінал, другий її копія.

Гарантія має містити такі реквізити:

- ✓ назву документа - "Гарантія";
- ✓ номер, дату та місце складання;

- ✓ повну або скорочену назву принципала, що збігається з назвою, яка зазначена ним у картці із зразками підписів і відбитка печатки [для фізичної особи - прізвище, ім'я та по батькові та документ, що її засвідчує], його місцезнаходження;
- ✓ назву валюти, в якій надається гарантія, словами та цифровий або літерний код іноземної валюти відповідно до Класифікатора іноземних валют НБУ;
- ✓ суму гарантії цифрами та словами і валюту платежу;
- ✓ дату, номер і назву (у разі наявності таких реквізитів) договору або іншого документа, який згідно із законодавством України має силу договору (за наявності), або посилання на тендерну документацію про проведення тендера, в яких передбачена вимога щодо надання гарантії;
- ✓ назву бенефіціара (для бенефіціара фізичної особи - прізвище, ім'я, по батькові), його місцезнаходження або місце проживання (за наявності такої інформації);
- ✓ назву банку бенефіціара - його назву та адресу, SWIFT-код (BIC kod) або номер телекса (зазначається за потребою);
- ✓ назву банку-гаранта;
- ✓ термін дії або строк дії гарантії чи обставини, за яких строк дії гарантії вважається закінченим;
- ✓ умови, за яких надається право вимагати платіж;
- ✓ умови щодо зменшення/збільшення суми гарантії (у разі потреби);
- ✓ умови, за яких можна вносити зміни до тексту гарантії принципалом, бенефіціаром, банком-гарантом;
- ✓ підпис і відбиток печатки банку-гаранта (у разі оформлення та надання гарантії на паперовому носії) або електронні цифрові підписи (у разі надання гарантії за допомогою систем "клієнт - банк", "клієнт - Інтернет - банк", "телефонний банкінг");
- ✓ інші умови.

Гарантія вважається чинною з дати її видачі, якщо в ній не зазначено інше.

Якщо банк-гарант не отримав протягом строку дії гарантії відмову від банку бенефіціара або від бенефіціара про прийняття умов гарантії, то гарантія вважається прийнятою бенефіціаром.

Практичні завдання

Тестові завдання

1. Письмові інструкції клієнта банку отримати для нього платіж проти видачі покупцю комплекту документів:

- а) акредитив;
- б) інкасове доручення;
- в) індосамент;
- г) акцепт.

2. Інкасо фінансових документів, які супроводжуються комерційними документами - це

- а) документарне інкасо;
- б) чисте інкасо;
- в) інкасо без документів;
- г) така форма взагалі не використовується.

3. Інкасо фінансових документів, які не супроводжуються комерційними документами - це

- а) документарне інкасо;
- б) чисте інкасо;
- в) інкасо без документів;
- г) така форма взагалі не використовується.

4. Банк, який отримує від банка-кореспондента інкасове доручення та здійснює платіж за інкасовою операцією:

- а) інкасуєчий банк;
- б) банк-ремітент;
- в) банк-індосант;
- г) банк-експортера.

5. Банк, який отримує від свого клієнта (продавця товару) інкасове доручення:

- а) інкасуєчий банк;
- б) банк-ремітент;
- в) банк-індосант;
- г) банк-гарант.

Запитання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність інкасової форми розрахунку?
2. Які різновиди інкасо Вам відомі?
3. Відобразіть у загальних рисах схему реалізації інкасової операції.
4. Дайте визначення понять: «інкасове доручення», «інкасуєчий банк», «ремітент».
5. У чому полягає сутність чекової форми розрахунків?
6. Охарактеризуйте сутність та механізм використання банківської гарантії.
7. У чому полягає сутність розрахунків за допомогою платіжних доручень?

Використані та рекомендовані до розгляду інформаційні джерела:

- ✓ Береславська О. І., Наконечний О. М., Пясецька М. Г., Боришкевич О. В., Гордон В. Б. Міжнародні розрахунки та валютні операції: Навч. посіб. / Київський національний економічний ун-т; Українська фінансово-банківська школа при КНЕУ / М.І. Савлук (ред.). — К. : Видавництво КНЕУ, 2002. — 390с.
- ✓ Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті // Постанова Правління Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22.

- ✓ Козик В.В., Панкова Л.А., Карп'як Я.С., Григор'єв О.Ю., Босак А.О. Зовнішньоекономічні операції і контракти: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 608 с.
- ✓ Кочевих О. Чекова книжка: крок за кроком // Bankchart. – 2011. – 30 червня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bankchart.com.ua/rko/statti/chekova_knizhka_krok_za_krokom
- ✓ Кривов'яз Т.В. Міжнародні кредитно-розрахункові операції в банках: навч. посіб. / за наук. ред. М.І. Сивульського. – К.: Університет «Україна», 2009. – 327 с.
- ✓ Міжнародні правила по інкасо (редакція 1995 року) // Міжнародна торговельна палата; Правила, Міжнародний документ від 01.01.1996 № 522
- ✓ Міжнародні розрахунки і валютні операції; навч. посіб. / Т.С.Шебет, А.С.Коряк, О.М.Діба; за заг. ред. Т.С. Шебет. – К.:КНЕУ, 2009. – 348 с.
- ✓ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» // Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.2001 р. № 559.
- ✓ Положення про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах// постанова Правління Національного банку України від 15.12.2004, №639.
- ✓ Постанова НБУ «Про затвердження Інструкції про ведення касових операцій банками в Україні» №174 від 01.06.2011.
- ✓ Постанова НБУ «Про затвердження Інструкції про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті» від 16.08.2006 N 320
- ✓ Постанова НБУ «Про затвердження Положення про порядок здійснення операцій з чеками в іноземній валюті на території України» №520 від 29.12.2000.
- ✓ Постанова НБУ «Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті №444 від 21.06.1995.
- ✓ Про платіжні системи та переказ коштів в Україні // Закон України від 05.04.2001 р. № 2346-III.
- ✓ Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг // // Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III.
- ✓ Про цінні папери та фондовий ринок // Закон України від 23.02.2006 № 3480.
- ✓ Румянцева Е.Е. Новая экономическая энциклопедия. 2-е изд. – М.: ИНФРА-М, 2006. – VI, 810с
- ✓ Уніфіковані правила для гарантій за вимогою, розроблені Міжнародною торговою палатою (публікація Міжнародної торгової палати N 458)
- ✓ Шило В.П., Васькова В.Н. Організація міжнародних банківських операцій: Навч. посіб. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 224 с.
- ✓ Цивільний кодекс України // Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Розкрийте сутність світового фінансового ринку.
2. У чому полягають відмінності між біржовим та позабіржовим ринком?
3. Яку роль на валютному ринку виконує маркетмейкер?
4. Розкрийте сутність кореспондентського рахунку та класифікуйте їх.
5. Що таке «кліринг»?
6. Розкрийте сутність валютного ризику та вкажіть методи його мінімізації.
7. Чим відрізняються довга та коротка валютні позиції?
8. Що таке «валютний арбітраж»?
9. Розкрийте принципи функціонування системи СВІФТ та її роль у реалізації валютних операцій.
10. У чому полягають принципові відмінності Ямайської валютної системи від попередніх валютних систем?
11. Що таке «спред»? Від яких факторів він залежить?
12. Розкрийте сутність паритету купівельної спроможності та його роль у формуванні валютного курсу.
13. Що таке «конвертованість валюти»? Які види конвертованості Вам відомі?
14. Які ринкові методи валютної політики Вам відомі?
15. Яка мета диверсифікації валютних резервів держави?
16. Що таке «девальвація» і «ревальвація»?
17. У чому полягає сутність валютного контролю?
18. Розкрийте сутність та структуру платіжного балансу.
19. Що таке «дериватив»? Які різновиди деривативів Вам відомі?
20. Що таке базовий актив у ф'ючерсних валютних операціях?
21. У чому полягає суть і мета «форвардних угод на ламану дату»?
22. Яку роль відіграє маржа у торгівлі ф'ючерсами?
23. Що таке «премія» і яку роль вона відіграє у опціонній торгівлі?
24. Які різновиди опціонів Вам відомі?
25. У чому полягає процентний ризик і які методи його мінімізації Вам відомі?
26. У чому полягає сутність і мета відсоткового опціону?
27. Класифікуйте різновиди кредитів?
28. Що таке «бланковий кредит»?
29. Відобразіть у загальних рисах схему реалізації факторингової операції.
30. У чому полягає суть фінансового лізингу?
31. Охарактеризуйте схему реалізації акредитивної операції.
32. Класифікуйте різновиди акредитивів.
33. У чому полягає різниця між простим і переказним векселем?
34. Що таке «аваль»? У чому полягає перевага авальованого векселя?
35. У чому полягає сутність регресної вимоги за векселем?
36. Які різновиди індосаменту Вам відомі?
37. У чому полягає різниця між чистим і документарним інкасо?
38. Розкрийте механізм чекової форми розрахунків?
39. Охарактеризуйте механізм використання банківської гарантії?
40. Розкрийте механізм розрахунків за допомогою платіжних доручень.

ГЛОСАРІЙ

Аваль – гарантія оплати векселя або чека третьою особою.

Авізо - офіційне письмове повідомлення одного контрагента іншому про здійснення певних грошових операцій або про зміни у взаєморозрахунках чи відправці товарів.

Авізуючий банк у акредитивних розрахунках – банк який повідомляє бенефіціара про відкриття на його користь акредитиву і перевіряє достовірність повідомлення про виставлення акредитиву. Авізуючим банком може бути банк-емітент, виконуючий банк або будь-який інший банк.

Азійський тип опціону – тип опціону, що виконується за середньозваженою ціною за весь період дії опціонної угоди.

Акредитив – зобов'язання банку-емітента, за яким цей банк за дорученням свого клієнта або від свого імені, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара або доручає виконуючому банку здійснити цей платіж проти документів, які відповідають умовам акредитива.

Акредитив з червоним застереженням – це акредитив ці спеціальною умовою (яка раніше вносилася червоним чорнилом), яка дозволяє авізуючому або підтверджуючому банку надати аванс бенефіціару до надання вказаних у акредитиві документів.

Активи та позабалансові вимоги – це активи, які обліковуються на певний день у балансі та активи, які банк отримує у майбутньому.

Акцепт – згода на оплату грошових і товарних документів, погодження на укладання угоди на запропонованих умовах.

Акцептний кредит – різновид кредит, що застосовується у формі акцепта покупцем тратти, виставленої продавцем.

Американський тип опціону - тип опціону, який може бути реалізований протягом усього опціонного періоду (тобто терміну дії опціону).

Арбітраж (арбітражна угода) — фінансова операція, яка передбачає одночасну купівлю та продаж певного фінансового інструмента (валюти, цінних паперів) (або залучення і розміщення коштів) на різних ринках з метою одержання прибутку від різниці в цінах.

Базовий актив - товари, цінні папери, кошти, що є предметом виконання зобов'язань за деривативом.

Балансові та позабалансові зобов'язання – це зобов'язання банку на певний день у балансі перед клієнтами та контрагентами та зобов'язання банку у майбутньому.

Банк-емітент у акредитивних розрахунках – банк, що відкриває акредитив на прохання покупця.

Банк-кореспондент – це банк, що на підставі договору відкриває в іншому банку кореспондентський рахунок.

Банк-ремітент – банк, якому принципал доручає операцію з інкасування.

Банківська гарантія – це спосіб забезпечення виконання зобов'язань, відповідно до якого банк-гарант бере на себе грошове зобов'язання перед

бенефіціаром сплатити кошти за принципала (тобто боржника) в разі невиконання останнім своїх зобов'язань.

Банківський рахунок – рахунок, на якому обліковуються власні кошти, вимоги та зобов'язання банку стосовно його клієнтів і контрагентів, і який забезпечує здійснення переказів коштів за допомогою банківських платіжних інструментів.

Безвідклична гарантія - гарантія, умови якої не можуть бути змінені і вона не може бути припинена банком-гарантом згідно із заявою принципала без згоди та погодження з бенефіціаром.

Безвідкличний акредитив - це акредитив, який може бути анульований або умови якого можуть бути змінені лише за згодою на це бенефіціара, на користь якого він був відкритий.

Безоборотний індосамент - індосамент, що здійснюється із застереженням «без обороту на мене», що знімає відповідальність з векселедавця за несплаченим і опротестованим у платежі векселем.

Безумовна гарантія - гарантія, за якою банк-гарант у разі порушення принципалом свого зобов'язання, забезпеченого гарантією, сплачує кошти бенефіціару за першою його вимогою без подання будь-яких інших документів або виконання будь-яких інших умов.

Беквардейши – ситуація коли ціна ф'ючерса нижча за ціну «спот»

Бенефіціар у акредитивних розрахунках – продавець, отримувач коштів за товар.

Бланковий індосамент – індосамент, що не містить найменування особи, на користь якої він вчинений і може складатися лише з одного підпису індосанта.

Бланковий кредит – різновид кредиту без використання застави.

Брокер – посередник, який купує та продає активи за дорученням та за рахунок свого клієнта.

Валюта - це грошова одиниця держави чи групи держав.

Валютна позиція – це співвідношення між сумою активів і зобов'язань, номінованих у одній і тій же валюті чи банківському металі.

Валютна політика — це сукупність економічних, організаційних та правових заходів у сфері валютних відносин, що здійснюються органами державної влади з метою реалізації стратегічних завдань розвитку національної економіки

Валютна інтервенція — вихід центрального банку на валютний ринок з і проведення операцій покупки чи продажу валюти з метою впливу на обмінний курс національної валюти.

Валютне котирування – це фіксація курсу однієї грошової одиниці стосовно іншої грошової одиниці.

Валютне регулювання це діяльність державних органів, що передбачає проведення законодавчих, економічних та організаційних заходів, котрі визначають порядок здійснення операцій з валютними цінностями на території країни. Валютне регулювання - це комплекс заходів з приводу державного регламентування операцій з валютними цінностями, що здійснюються суб'єктами ринку.

Валютний арбітраж – отримання прибутку банком за рахунок покупки валюти за нижчим курсом та продажу – за вищим.

Валютний контроль — це сукупність заходів, спрямованих на забезпечення виконання встановлених державою законів, норм і правил проведення валютних операцій.

Валютний коридор – це межі коливання валютного курсу, що встановлюється і підтримується центральним банком шляхом купівлі-продажу валюти.

Валютний курс - це ціна грошової одиниці однієї держави, виражена у грошових одиницях іншої держави.

Валютний ризик - це наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют та цін на банківські метали.

Валютний ринок – це сукупність відносин з купівлі-продажу іноземних валют, інших валютних цінностей, цінних паперів у іноземній валюті та руху іноземних капіталів, що забезпечуються сукупністю спеціалізованих установ та організацій.

Валютний своп - одночасне укладання спот та протилежної форвардної угоди. іноземна валюта, придбана згідно з угодою спот, знову продається після закінчення певного проміжку часу, і, відповідно, валюта, що продається згідно з угодою спот, після закінчення певного проміжку часу купується знову. Обидві угоди укладаються з одним і тим самим партнером, при цьому курси, дати валютування та способи платежу встановлюються в момент укладання угоди

Варіаційна маржа у торгівлі ф'ючерсами – це сума, на яку змінюються залишок на маржовому рахунку учасника торгів.

Вексель – цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю).

Велика фігура (фігура) – зміна ціни (курсу) на 100 пунктів.

Виконуючий банк у акредитивних розрахунках – банк, який має кореспондентські відносини з банком-емітентом по акредитиву, і представляє сторону продавця.

Відклична гарантія - гарантія, умови якої можуть бути в будь-який час змінені і вона може бути відкликана банком-гарантом за заявою принципала без попереднього повідомлення бенефіціара.

Відкличний акредитив - акредитив, що може бути змінений або анульований банком-емітентом у будь-який час без попереднього повідомлення бенефіціара

Відкрита позиція передбачає, що банківські активи і зобов'язання, які мають спільні характеристики, не дорівнюють один одному

Відсотковий арбітраж - отримання прибутку банком за рахунок залучення коштів під нижчий відсоток і розміщуючи кошти під більш високий відсоток.

Відсотковий опціон – різновид опціону, що дає його власнику право залучити кошти під певну відсоткову ставку у майбутньому, або відмовитися від цього залежно від рівня і динаміки ринкової відсоткової ставки.

Відсотковий опціон «Cap» покликаний зафіксувати максимальну відсоткову ставку для того учасника угоди, хто планує у майбутньому залучати кошти і страхується від зростання відсоткової ставки.

Відсотковий опціон «Floor» фіксує мінімальну відсоткову ставку для того, хто планує розміщувати кошти і страхується від падіння ставок.

Вкладний (депозитний) рахунок - рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання коштів, що передаються клієнтом банку в управління на встановлений строк та під визначений процент (дохід) відповідно до умов договору.

Волатильність - ступінь мінливості значення індикатора, змінної, параметра

Девальвація - зниження купівельної спроможності національної валюти щодо іноземних валют називається.

Деривативи (похідні інструменти) - фінансові інструменти, які походять із (базуються на) інших фінансових інструментів (-ах), відомих як базові інструменти.

Депозитна позиція – це різниця між сумою активів та зобов'язань в іноземній валюті, яка виникає внаслідок залучення і розміщення коштів.

Депозитні валютні операції – це сукупність короткострокових (від одного дня до одного року) операцій з розміщення вільних грошових залишків, а також операцій із залучення коштів в іноземній валюті, яких бракує, на різні строки під певний відсоток для отримання прибутку.

Депозитний сертифікат – цінний папір, що свідчить про внесення коштів на депозитний рахунок.

Диверсифікація - метод пом'якшення ризику шляхом розпорошення вкладень та обмеження впливу фактора ризику за рахунок уникнення надмірної концентрації за одним портфелем.

Диверсифікація валютних резервів — це інструмент валютної політики центрального банку, який передбачає регулювання структури офіційних валютних резервів з метою мінімізації валютного ризику, проведення розрахунків у іноземній валюті та реалізації валютних інтервенцій.

Дилер – посередник, який реалізує операції за свій рахунок і від свого імені.

Довга позиція - передбачає, що активи певного типу перевищують зобов'язання такого ж типу.

Довгий стреддл - тип опціонної стратегії, який полягає у тому, що інвестор одночасно купує опціони “call” і “put” з однаковою ціною виконання.

Довгий стренгл - тип опціонної стратегії, який полягає у тому, що інвестор купує опціони “call” і “put”.

Документарне інкасо – це інкасо фінансових документів, які супроводжуються комерційними документами, або інкасо тільки комерційних документів.

Дорожній чек - це паперовий розрахунковий документ, що виражений в іноземній валюті та використовується як засіб міжнародних розрахунків неторговельного характеру і є грошовим зобов'язанням чекодавця виплатити зазначену в чеку суму чекодержателю (власнику), підпис якого проставляється в зазначеному місці під час продажу.

Експортний акредитив - це акредитив, який відкривається іноземним банком-емітентом на користь бенефіціара-нерезидента.

Євровалюта – це валюта, депонована за межами країни-емітента.

Єврокредит – це міжнародний кредит, номінований у євровалюті, який надається на термін від 2 до 10 років за плаваючою процентною ставкою.

Євроноти – це короткострокові векселі, що деноміновані в євровалюті та емітовані корпораціями й урядами поза межами тієї держави, у валюті якої вони деноміновані.

Єврооблігації - це облігації, емітовані у основних валютах за межами країни-позичальника.

Європейський тип опціону – тип опціону, який може бути реалізований лише по завершенню його дії.

Закрита позиція передбачає, що банківські активи і зобов'язання, які мають спільні характеристики, дорівнюють один одному.

Застава – спосіб забезпечення виконання зобов'язань, укладених суб'єктами економічної діяльності. Це форма гарантії, яку надає позичальник кредиторів у обумовленому обсязі та у визначені терміни.

Іменний індосамент – індосамент, що передбачає вказівку конкретної особи – нового тримача цінного паперу.

Іменний чек - паперовий розрахунковий документ, що виражений в іноземній валюті, тобто є письмовим розпорядженням юридичної особи - нерезидента або фізичної особи - нерезидента, яка виписала чек (чекодавець), платнику про виплату певної суми коштів чекодержателю, зазначеному в чеку, або іншій особі за нотаріально посвідченою довіреністю за рахунок наданого платнику грошового покриття.

Імпортний акредитив - це акредитив, який відкривається банком-емітентом на користь бенефіціара, розташованого за межами країни або в її межах за умови відкриття трансферабельного (переказного) акредитива.

Індосамент – це передавальний напис на зворотному боці векселя (чека, коносамент), що засвідчує передачу права на цей цінний папір від однієї особи (індосанта) до іншої (індосата).

Інкасо - здійснення банком за дорученням клієнта операцій з розрахунковими та супровідними документами з метою одержання платежу або передавання розрахункових та/чи супровідних документів проти платежу, або передавання розрахункових та/чи супровідних документів на інших умовах.

Інкасове доручення – це розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача (органу державної податкової служби) до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача.

Інкасуючий банк – будь-який банк, окрім банку-ремітента, що приймає участь у інкасовій операції.

Інструмент хеджування - об'єкт, поведінка якого за певних умов чи подій є прямо протилежною поведінці об'єкта хеджування за тих самих умов чи подій.

Кліринг – це механізм, що включає збирання, сортування, реконсиляцію та проведення взаємозаліку зустрічних вимог учасників платіжної системи, а також обчислення за кожним із них сумарного сальдо за визначений період часу між загальними обсягами вимог та зобов'язань.

Компенсаційний акредитив – це акредитив, що передбачає домовленість між банком і бенефіціаром по акредитиву (який, як правило є посередником у реалізації товарів) про відкриття другого акредитива на користь фактичного постачальника (другого бенефіціара) за умови, що перший акредитив (не переказний) використовується як гарантія випуску другого акредитива для покриття угоди.

Конверсійні операції – операції з купівлі-продажу узгоджених сум однієї валюти за іншу валюту за узгодженим курсом на певну дату.

Конвертованість валюти – здатність національної валюти обмінюватися на валюти інших країн та міжнародні платіжні засоби. Розрізняють повну та часткову конвертованість валюти.

Консорціумний (синдикатний) кредит – різновид багатостороннього кредиту, що передбачає участь кількох кредиторів та одного позичальника і укладення однієї кредитної угоди з так званим «банком-менеджером», у обов'язки якого входить адміністрування даної кредитної угоди.

Контанго – ситуація коли ціна ф'ючерса вища за ціну «спот».

Контргарантія - гарантія, яку надає банк-контргарант на користь банку-гаранта або іншого банку-контргаранта.

Кореспондентський рахунок – це рахунок, відкритий одним банком для іншого банку.

Коротка позиція - передбачає, що зобов'язання певного типу перевищують активи такого ж типу.

Короткий стреддл - тип опціонної стратегії, який полягає у тому, що інвестор одночасно продає опціони “call” і “put” з однаковою ціною виконання.

Короткий стренгл - це тип опціонної стратегії, який полягає у тому, що інвестор продає опціони “call” і “put”.

Кредитна лінія – це кредитна угода, згідно якої протягом певного проміжку часу банк виділяє позичальнику кредит у межах узгодженої суми (ліміту кредитування) на умовах, що відрізняються від умов одноразового надання кредиту (як правило, за користування кредитною лінією банк стягує з клієнта додаткову плату).

„Кредитне плече” передбачає надання брокерською компанією своєму клієнту коштів у тимчасове користування для здійснення операцій та ринку і таким чином надає учаснику торгів можливість оперувати сумами, що у від 10 до 100 разів можуть перевищувати обсяги його страхового депозиту.

Кредитний рахунок - це рахунок, який відкривається банком клієнту на договірній основі для обліку кредитів, що надані шляхом оплати розрахункових документів чи перерахування на поточний рахунок позичальника.

Кредитний ризик - це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком (його підрозділом) або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання.

Крос-курс — це співвідношення між двома іноземними валютами, яке визначають на основі курсу цих валют щодо третьої валюти.

Купівельна спроможність валюти визначається вартістю певного набору товарів та послуг, які можна придбати за цю валюту у досліджуваному періоді у порівнянні з базовим періодом.

«Ламана» дата – дата форвардної валютної операції, що лежить між двома стандартними датами форвардних угод.

LIBOR (London InterBank Offered Rate (англ.) – Лондонська міжбанківська ставка пропозиції) - середньозважена відсоткова ставка за міжбанківськими кредитами, що розраховується Банківською Британською Асоціацією за даними 16 найкрупніших банків-маркет-мейкерів Лондона.

Ліміт незавершених операцій - це загальна сума валютних угод, за якими ще не надійшла інформація про переказ валюти.

Маржа – це певна, визначена правилами біржі, сума на спеціальному рахунку учасника торгів, яка має на меті забезпечення його фінансових зобов'язань перед контрагентами.

Маркет-мейкер - професійний учасник ринку (валютного чи фондового), який здійснює постійні котирування цін продавця та покупця на фінансові інструменти, від свого імені або від імені клієнта.

Маркет-мейкерство - діяльність професійного учасника ринку (валютного чи фондового), яка полягає в забезпеченні постійних котирувань цін покупки і продажу фінансових інструментів, від свого імені або від імені клієнта.

Міжбанківське рамбурсування – це механізм організації відшкодування виконуючому банку грошових коштів, виплачених ним по акредитиву, шляхом пред'явлення вимоги про відшкодування коштів рамбурсуючому банку. Рамбурсуючий банк, в свою чергу, відшкодувавши кошти виконуючому банку, вимагає відшкодування від банку-емітента.

Міжбанківські розрахункові операції – операції з приводу задоволення грошових вимог та зобов'язань, що виникають між банками, їх філіями та клієнтами.

Міжнародний кредит – це економічні відносини, які виникають між кредиторами і позичальниками різних країн з приводу надання, використання та погашення позики.

Негоціація – це купівля та/або врахування переказних векселів та/або документів, передбачених умовами акредитива, негоціуючим банком.

Негоціюючий банк – це банк, якому банк-емітент акредитива надав повноваження купити та/або врахувати переказні векселі та/або документи, передбачені умовами акредитива.

Неподільний акредитив – різновид акредитива, що передбачає, що вся належна експортеру сума буде виплачена після завершення всіх поставок.

Непокритий акредитив – це акредитив, оплата за яким (якщо тимчасово немає коштів на рахунку платника) гарантується банком-емітентом за рахунок банківського кредиту.

Номінальний двосторонній валютний курс — це ціна одиниці національної валюти, виражена в одиницях іноземної валюти.

Номінальний ефективний валютний курс визначається як співвідношення національної валюти до валют інших країн, з поправкою на частки цих країн у валютних операціях даної країни.

Овердрафт – форма короткострокового кредиту в межах встановленого банком ліміту, що дозволяє клієнту здійснювати витрати, коли у клієнта на поточному рахунку недостатньо коштів.

Овернайт - кредит, що надається на термін до наступного робочого дня.

Опціон - угода, аналогічна форварду та ф'ючерсу, за якою одній стороні - покупцеві опціону - надається виключне та безумовне право вибору здійснювати операцію купівлі-продажу чи ні. Друга сторона - продавець опціону - зобов'язана виконувати рішення покупця опціону і не має права відмовитися від своїх зобов'язань.

Опціон “call” – опціон, що дає його власнику право (але не зобов'язує) купити базовий актив у продавця опціону і зобов'язує продавця опціону продати базовий актив;

Опціон “put” - опціон, що дає його власнику право (але не зобов'язує) продати базовий актив продавцю опціону і зобов'язує продавця опціону купити базовий актив.

Опціонна стратегія – це комбінація кількох операцій з використанням опціонів.

Паралельний кредит – різновид багатостороннього кредиту, що передбачає участь кількох кредиторів та одного позичальника і укладення кількох кредитних угод з кожним із кредиторів.

Паритет купівельної спроможності - це співвідношення купівельної спроможності двох валют до певної групи товарів та послуг у двох країнах .

Передоручувальний (передовірчий) індосамент – індосамент, що містить доручення провести операції з цінним папером. Цей індосамент використовується при передачі векселя на інкасо, коли клієнт звертається до свого банку з проханням отримати для нього платіж від контрагента.

Підтвердження акредитива іншим банком (підтверджуючим банком) по уповноваженню або на прохання банку-емітента становить тверде зобов'язання підтверджуючого банку, на додаток до зобов'язання банку-емітента, за умови, що передбачені документи представлені підтверджуючому банку або іншому вказаному банку та дотримані строки та умови акредитива.

Підтверджуючий банк - це банк, який додає своє власне платіжне зобов'язання до зобов'язання банку-емітента здійснити платіж/акцептувати/негоціювати проти подання документів згідно з умовами акредитива.

Платіжна вимога-доручення – розрахунковий документ, що містить вимогу отримувача безпосередньо до платника сплатити суму коштів та доручення платника банку, що його обслуговує, здійснити переказ визначеної платником суми коштів зі свого рахунка на рахунок отримувача.

Платіжна система - це платіжна організація, учасники платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу коштів.

Плаваючий валютний курс - це курс, який визначається на ринку під впливом попиту та пропозиції.

Платіжний баланс – це співвідношення між сумою грошових надходжень, отриманих країною з-за кордону, та сумою здійснених нею платежів за кордон протягом певного періоду.

Платіжне доручення – це розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок отримувача.

Подільний акредитив - різновид акредитива, що передбачає виплату певних узгоджених у контракті сум після кожної часткової поставки.

Позиція – це різниця між активами та позабалансовими вимогами з одного боку та балансовими та позабалансовими зобов'язаннями банку.

Покритий акредитив - це акредитив, для здійснення платежів за яким завчасно бронюються кошти платника в повній сумі на окремому рахунку в банку-емітенті або у виконуючому банку.

Поточний рахунок - це рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей і здійснення розрахунково-касових операцій за допомогою платіжних інструментів відповідно до умов договору та вимог законодавства України.

Початкова маржа при торгівлі ф'ючерсами - кошти та/або цінні папери, які необхідно внести для укладення ф'ючерсного контракту

Правило діагоналі – правило розрахунку курсу продовженої форвардної угоди, що передбачає додавання до спот-курсу закриття угоди форвардних пунктів по діагоналі.

Представляючий банк – інкасуєчий банк, що здійснює подання документів платнику

Премія у торгівлі опціонами – це сума, яку сплачує покупець продавцю опціона.

Принципал – сторона у розрахунках інкасо, яка доручає банку операцію з інкасування

Процентний своп - це контрактна угода між двома сторонами, відомими як учасники свопу, про обмін потоками грошових коштів, які розраховані за різними ставками, але виходячи з однієї суми, відомої як умовна сума.

Реальний валютний курс — це номінальний валютний курс, помножений на співвідношення цін країни валюти котирування (внутрішніх цін) до цін країни базової валюти (зовнішніх цін).

Реальний ефективний валютний курс — це номінальний ефективний валютний курс з поправкою на зміни співвідношення внутрішніх цін до цін країн, до валют яких встановлюється котирування національної валюти.

Ревальвація – це підвищення купівельної спроможності національної валюти щодо іноземних валют.

Револьверний кредит — це кредит, який автоматично поновлюється в межах обумовленого кредитним договором розміру на заздалегідь узгоджених умовах.

Резервний акредитив (стенд-бай) - це акредитив, що використовується для гарантії платежів у разі настання чи ненастання певної події.

Реконсиляція - процедура контролю, яка полягає в ідентифікації та перевірці виконання кожного переказу за допомогою щонайменше трьох показників, визначених платіжною системою.

Ризик - це ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та/або надходження банку.

Ризик зміни процентної ставки - це наявний або потенційний ризик для надходжень або капіталу, який виникає внаслідок несприятливих змін процентних ставок.

Ризик ліквідності визначається як наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність банку виконати свої зобов'язання в належні строки, не зазнавши при цьому неприйнятних втрат.

Ризик ліквідності ринку, який визначається як наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через нездатність банку швидко закрити розриви своїх позицій за поточними ринковими ставками, не зазнавши при цьому неприйнятних витрат.

Ризик-менеджмент - це система управління ризиками, яка включає в себе стратегію та тактику управління, направлені на досягнення основних бізнес-цілей банку.

Ринковий ризик - це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливі коливання вартості цінних паперів та товарів і курсів іноземних валют за тими інструментами, які є в торговельному портфелі.

Світовий фінансовий ринок – це система відносин ринкового типу, що забезпечує акумуляцію і перерозподіл міжнародних фінансових ресурсів.

Соло-вексель (простий вексель) - це безумовне зобов'язання боржника (векселедавця) виплатити зазначену суму після закінчення вказаного у ньому терміну та у вказаному місці

«Спот» - угода щодо купівлі-продажу, коли розрив між датою укладання угоди (датою контракту) та датою проведення обміну активами (датою валютування) не перевищує двох робочих днів

Спред - різниця між середньозваженою ставкою дохідності підпроцентних активів банку та середньозваженою ставкою витратності його підпроцентних

зобов'язань. Вказує на реальну здатність банку до управління процентними ставками за своїми інструментами

Сублізинг - це вид піднайму предмета лізингу, у відповідності з яким лізингоодержувач за договором лізингу передає третім особам (лізингоодержувачам за договором сублізингу) у користування за плату на погоджений строк відповідно до умов договору сублізингу предмет лізингу, отриманий раніше від лізингодавця за договором лізингу.

Термінові операції – це ті, термін реалізації яких перевищує три робочі дні, тобто це все, що довше за «spot», наприклад, форвард, ф'ючерс.

Товарний кредит – різновид кредиту, що надається експортером у товарній формі з подальшою оплатою у грошовій або і у іншій товарній формі.

«Тод» - валютна угода, що укладається і реалізовується у той самий день.

«Том» - валютна угода, що реалізовується на наступний день після її укладення.

Транзитний акредитив – передбачає, що банк-емітент вимагає від банку-посередника в одній країні підтвердити або авізувати акредитив на користь бенефіціара - резидента іншої країни.

Трансферабельний (переказний) акредитив - це акредитив, по якому бенефіціар (перший бенефіціар) може просити банк, уповноважений платити, видати зобов'язання про платіж з розстрочкою, акцептувати або неогоціювати (трансферабельний банк), або у разі вільної неогоцізації акредитива, банк спеціально уповноважений в акредитиві як трансферабельний банк, - щоб акредитивом могли користуватися повністю або частково один чи кілька інших бенефіціарів (другі бенефіціари).

Трасат - особа, на яку виставляється переказний вексель (тратта).

Трасант - особа, що виставляє переказний вексель (тратту), векселедавець.

Тратта (переказний вексель) це безумовний наказ кредитора (трасанта), адресованим боржнику (трасату), оплатити у вказаний у ньому термін вказану суму трасанту або третій особі (ремітенту)

Управління ризиками - це процес, за допомогою якого банк виявляє (ідентифікує) ризики, проводить оцінку їх величини, здійснює їх моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями (видами) ризиків.

Факторинг – це технологія кредитування, при якій одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату, а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника).

Фіксований валютний курс передбачає наявність певного офіційного співвідношення, який підтримують органи державного валютного контролю.

Фінансовий інструмент – це контракт, результатом якого є створення фінансового активу одного суб'єкта господарювання і фінансового зобов'язання чи інструменту власного капіталу у іншого суб'єкта господарювання.

Фінансовий лізинг – це різновид оренди, за умов якої лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі).

Фінансові активи включають: грошові кошти, не обмежені для використання, та їх еквіваленти; дебіторську заборгованість, не призначену для перепродажу; фінансові інвестиції, що утримуються до погашення; фінансові активи, призначені для перепродажу; інші фінансові активи.

Фінансові зобов'язання включають фінансові зобов'язання, призначені для перепродажу, та інші фінансові зобов'язання.

Форвард - угода щодо купівлі-продажу, коли розрив між датою укладення угоди (датою контракту) та датою проведення обміну активами (датою валютування) перевищує два робочих дні.

Форвардний опціон різновид форвардної угоди, який надає клієнту право обрати для реалізації угоди будь-яку дату із вказаного у форвардному контракті опціонного періоду.

Форвардний своп - це комбінація двох форвардних угод – угод з коротшим та довшим термінами.

Ф'ючерс – контракт, що передбачає покупку-продаж базового активу у майбутньому, відбувається за стандартизованими умовами, здійснюється тільки на біржах, під їх контролем, а форма і умови контрактів чітко уніфіковані (біржа визначає вид активу, що продається, обсяг операції, строк оплати, курс).

Ф'ючерс на фондовий індекс – це контракт, базовим активом яких є фондовий індекс.

Хеджування - метод пом'якшення ризику, який полягає у визначенні об'єкта хеджування та підборі до нього адекватного інструменту хеджування.

Чек – це письмове безумовне розпорядження клієнта своєму банку виплатити зазначену у ньому суму чекотримачу.

Чисте інкасо означає інкасо фінансових документів, які не супроводжуються комерційними документами.

Цедент - це бенефіціар, що інструктує авізуючий банк стосовно переказу частини коштів переказного акредитива третій особі.

Цесіонарій – це третя особа (у разі застосування акредитиву), на користь якого переводяться кошти переказного акредитиву.

КЛЮЧІ ДО ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

До теми 1

1.б;2.в;3.в;4.г;5.а;6.г;7.в;8.в;9.а;10.г;11.г;12.б;13.г;14.б;15.а;16.б;17.в;18.г.

До теми 2

1.а;2.г;3.в;4.а;5.в;6.в;7.б;8.г;9.в;10.а;11.в;12.а;13.а;14.б;15.г;16.в;17.б;18.в.

До теми 3

1.г;2.г;3.а;4.б;5.а;6.б;7.б;8.а;9.б;10.а;11.а;12.г;13.а;14.а;15.б;16.а;17.г;18.б;19.а.

До теми 4

1.б;2.б;3.а;4.г;5.в;6.г;7.г;8.в;9.а;10.в;11.а;12.б;13.а;14.а;15.б;16.г;17.а;18.б;19.б;20.в;
21.г;22.а;23.б;24.а.

До теми 5

1.в;2.г;3.в;4.в;5.г;6.в;7.в;8.а;9.б;10.а;11.в;12.в;13.г;14.б;15.б;16.а;17.а;18.б;19.а;20.г;
21.б;22.б;23.б;24.а;25.в;26.а;27.в;28.б;29.б;30.б.

До теми 6

1.а;2.в;3.б;4.в;5.б;6.а;7.в;8.г;9.б;10.в;11.б;12.а;13.г;14.в;15.б;16.г;17.г;18.б.

До теми 7

1.б;2.а;3.а;4.в;5.б;6.в;7.а;8.в;9.б;10.а;11.б.

До теми 8

1.г;2.в;3.г;4.в;5.а;6.а;7.б;8.б;9.г;10.г;11.б;12.а;13.б;14.б.

До теми 9

1.в;2.б;3.г;4.а;5.б;6.а;7.а;8.г;9.г;10.а;11.а;12.г.

До теми 10

1.б;2.а;3.б;4.б;5.а.

Використані та рекомендовані до розгляду інформаційні джерела:

- ✓ Арбузов С.Г. Банківська енциклопедія / С.Г.Арбузов, Ю.В.Колобов, В.І.Міщенко, С.В.Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504с.
- ✓ Банківські операції: Підручник. – 2-ге вид., випр. і доп. / А.М.Мороз, М.Ф.Пуховкіна, М.І.Савлук та ін.; За ред.. д-ра екон. наук, проф. А.М.Морова. – К.: КНЕУ, 2002. – 476с.
- ✓ Батрименко В.В. Розрахунки та платежі у зовнішній торгівлі європейських країн: навчальний посібник / В.В.Батрименко. – К.:Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». – 2009. – 298с.
- ✓ Бездітко Ю.М., Мануйленко О.О., Стасюк Г.А. Валютне регулювання: Навчальний посібник. – Херсон: ОЛДІ-плюс, 2009. – 272 с.
- ✓ Береславська О. І., Наконечний О. М., Пясецька М. Г., Боришкевич О. В., Гордон В. Б. Міжнародні розрахунки та валютні операції: Навч. посіб. / Київський національний економічний ун-т; Українська фінансово-банківська школа при КНЕУ / М.І. Савлук (ред.). — К. : Видавництво КНЕУ, 2002. — 390с.
- ✓ Бутук О.І. Валютно-фінансові відносини: навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – 349 с.
- ✓ Голюк В.Я. Фінанси, гроші та кредит: навч. посіб.– К.: НТУУ «КПІ», 2017. – 340 с.
- ✓ Господарський кодекс України
- ✓ Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, N 17, ст.184)
- ✓ Дзюблюк О.В. Валютна політика: Підручник. – К.: Знання, 2007. – 422с.
- ✓ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://prostobank.com>
- ✓ Зайцев О.В. Фінансові розрахунки. Теорія і практика: Навчальний посібник. – К.: Кондор-Видавництво, 2013. – 548с.
- ✓ Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті // Постанова Правління Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22
- ✓ Інструкція про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті// постанова Правління Національного банку України від 16.08.2006 р. № 320.
- ✓ Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах // Постанова Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492.
- ✓ Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні // Постанова Правління Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368.
- ✓ Козик В.В., Панкова Л.А., Карп'як Я.С., Григор'єв О.Ю., Босак А.О. Зовнішньоекономічні операції і контракти: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 608 с.

- ✓ Кочевих О. Чекова книжка: крок за кроком // Bankchart. – 2011. – 30 червня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bankchart.com.ua/rko/statti/chekova_knizhka_krok_za_krokom
- ✓ Кривов'яз Т.В. Міжнародні кредитно-розрахункові операції в банках: навч. посіб. / за наук. ред. М.І. Сивульського. – К.: Університет «Україна», 2009. – 327 с.
- ✓ Международные валютно-кредитные и финансовые отношения / Под ред. Л.Н. Красавиной Л.Н. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 608 с.
- ✓ Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків // Постанова Правління Національного банку України від 15.03.2004 р. №104.
- ✓ Методичний коментар до платіжного балансу України // Платіжний баланс і зовнішній борг України. – 2013. – II квартал. - С.102-107.
- ✓ Методологічний коментар // Бюлетень Національного банку України. – 2012. – № 10.
- ✓ Методологічні основи розробки платіжного балансу та зовнішнього боргу України // Платіжний баланс і зовнішній борг України за 2009 р. – К.: НБУ. – 2010.
- ✓ Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України // Постанова Правління Національного банку України від 02.08.2004 р. № 361
- ✓ Міжнародні валютно-фінансові відносини: Підруч. для ВНЗ. — 5-те вид. перероб. і доп. / Боринець С.Я. — К., 2008. — 582 с.
- ✓ Міжнародні правила по інкасо (редакція 1995 року)// Міжнародна торговельна палата; Правила, Міжнародний документ від 01.01.1996 № 522
- ✓ Міжнародні розрахунки і валютні операції; навч. посіб. / Т.С.Шемет, А.С.Коряк, О.М.Диба; за заг. ред. Т.С. Шемет. – К.:КНЕУ, 2009. – 348 с.
- ✓ Міжнародні фінанси: Підручник / За ред. О.І. Рогача. – К.: „Либідь”, 2003. – 784с.
- ✓ Михайлушкин А.И., Шимко П.Д. Международная экономика. – СПб.: Питер, 2008. – 464 с.
- ✓ Мозговий О. М., Оболенська Т. Є., Мусієць Т. В. Міжнародні фінанси: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2005. — 557 с.
- ✓ Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / За ред. В.С. Стельмаха. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. – 404 с.
- ✓ Найман Э. Малая энциклопедия трейдера / Эрик Л. Найман. – 7-е изд. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. – 403 с.
- ✓ Офіційний сайт Асоціації «УкрСВІФТ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrswift.org/index.php?lang_id=2&menu_id=1
- ✓ Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua>
- ✓ Офіційний сайт Співтовариства всесвітніх міжбанківських фінансових телекомунікацій (Society for Worldwide Interbank Financial

- Telecommunication) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.swift.com/index.page?lang=en>
- ✓ Офіційний сайт Української фондової біржі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrse.com.ua>
  - ✓ Показатели финансовой устойчивости. Руководство по составлению. – МВФ, 2007 р. – 324 с.
  - ✓ Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» // Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.2001 р. № 559.
  - ✓ Положення про встановлення офіційного курсу гривні до іноземних валют та курсу банківських металів // Постанова Національного банку України від 12.11.2003 р. № 496
  - ✓ Положення про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах// постанова Правління Національного банку України від 15.12.2004, №639.
  - ✓ Положення про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України // постанова Правління Національного банку України від 16.12.2002 № 508.
  - ✓ Положення про порядок та умови торгівлі іноземною валютою // Постанова Правління Національного банку від 10.08.2005 р. № 281
  - ✓ Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями // Постанова Правління Національного банку України від 25.01.2012 р. № 23.
  - ✓ Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України // Постанова Правління Національного банку України від 30.04.2009 р. № 259.
  - ✓ Постанова Національного банку і Кабінету Міністрів України № 517 “Про складання платіжного балансу” від 17 березня 2000 р. N 517
  - ✓ Постанова НБУ «Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України» №481 від 27.12.2007
  - ✓ Постанова НБУ «Про затвердження Інструкції про ведення касових операцій банками в Україні» №174 від 01.06.2011.
  - ✓ Постанова НБУ «Про затвердження Інструкції про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті» від 16.08.2006 N 320
  - ✓ Постанова НБУ «Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами» № 516 від 03.12.2003.
  - ✓ Постанова НБУ «Про затвердження Положення про порядок здійснення операцій з чеками в іноземній валюті на території України» №520 від 29.12.2000.
  - ✓ Постанова НБУ «Про затвердження Положення про порядок здійснення уповноваженими банками операцій за документарними акредитивами в розрахунках за зовнішньоекономічними операціями» №514 від 03.12.2003.

- ✓ Постанова НБУ «Про переміщення готівки і банківських металів через митний кордон України» №148 від 27.05.2008.
- ✓ Постанова НБУ «Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті №444 від 21.06.1995.
- ✓ Порядок проведення Національним банком операцій з купівлі-продажу іноземної валюти на умовах «своп» // Постанова Національного банку України від 05.12.2011 р. № 434.
- ✓ Про банки і банківську діяльність // Закон України від 07.12.2000р. № 2121-III.
- ✓ Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України та встановлення лімітів відкритої валютної позиції банку // Постанова Правління Національного банку України від 12.08.2005 р. № 290
- ✓ Про внесення змін до Порядку реєстрації випуску опціонних сертифікатів та проспекту їх емісії // Рішення ДКЦПФР від 05.02.2013 № 132
- ✓ Про затвердження Інструкції про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України та змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України // Постанова Національного банку України від 12.12.2002 р. № 502.
- ✓ Про затвердження Класифікатора іноземних валют і банківських металів / Постанова правління НБУ №34 від 04.02.98
- ✓ Про затвердження Положення про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів // Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.1999р. № 632
- ✓ Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами / Постанова правління НБУ №516 від 03.12.2003
- ✓ Про Національний банк України//Закон України від 20.05.1999р.№ 67– XIV.
- ✓ Про обіг векселів в Україні // Закон України від 05.04.2001 р. №2374-III.
- ✓ Про платіжні системи та переказ коштів в Україні // Закон України від 05.04.2001 р. № 2346-III.
- ✓ Про приєднання до Конвенції // Закон України № 826-XIV від 06.07.99
- ✓ Про систему валютного регулювання і валютного контролю // Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993р. № 15-93.
- ✓ Про фінансовий лізинг // Закон України від 16.12.1997 № 723/97.
- ✓ Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг // Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III.
- ✓ Про цінні папери та фондовий ринок // Закон України від 23.02.2006 №3480.
- ✓ Румянцев А.П., Голюк В.Я., Тонких О.Г. Міжнародні фінансові відносини: Навч. посіб. – К. Центр учбової літератури, 2008. – 348 с.
- ✓ Румянцева Е.Е. Новая экономическая энциклопедия. 2-е изд. – М.: ИНФРА-М, 2006. – VI, 810с
- ✓ Толкачев С.А. Международная экономика: теория и практика. – М.: Компания Спутник, 2001. – 178 с.

- ✓ Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі. Женева. 7 червня 1930 р.
- ✓ Уніфіковані правила для гарантій за вимогою, розроблені Міжнародною торговою палатою (публікація Міжнародної торгової палати N 458)
- ✓ Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів (зі змінами і доповнен. 1993 р., публ. МТП N 500)
- ✓ Шило В.П., Васькова В.Н. Організація міжнародних банківських операцій: Навч. посіб. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 224 с.
- ✓ Шило В.П., Доровська С.С., Ільїна С.Б., Іванова Н.С. Міжнародні фінанси: Теоретично-практичний посібник. – К.: Кондор, 2010 р. – 346 с.
- ✓ Центральний банк та грошово-кредитна політика: Підручник/ Кол. авт.: А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна, М.І. Савлук та ін.; За ред. д.е.н., проф. А.М. Мороза і к.е.н. М.Ф. Пуховкіної. – К.: КНЕУ, 2005. – 556 с.
- ✓ Цивільний кодекс України // Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV.
- ✓ Ющенко В.А., Міщенко В.І. Валютне регулювання: Навч. посіб. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 1999. – 359 с.
- ✓ Энгдаль У.Ф. Боги денег: Уолл-Стрит и смерть Американского века.- С.-П.: Геликон плюс, 2011- 452 с.